Benone Corneliu Lupu

Valdenzii

Lux lucet in tenebris

Casa de Editură
Viața și Sănătate

Valdenzii - lux lucet in tenebris
Benone Corneliu Lupu

Corectură: Adela Băncău-Burcea

Coperta: Dragoș Drumaș

Tehnoredactare: Irina Toncu

Redactor: Alina Badea

© 2005, **Editura „Viață și Sănătate", București,** pentru ediția în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
Benone Corneliu Lupu
Valdenzii - lux lucet in tenebris/ Benone Corneliu Lupu
București, 2005
ISBN 973-7933-53-2

Cuvântul autorului

Eram în luna iulie 2001. Împreună cu pastorul Buciuman Ioan, urcam de la Pra del Torno spre Valle de Angrognia, să vizităm vechea școală valdenză și biserica de la Tana. Mergeam încet prin pădurea de castani, vorbind despre istoria poporului valdenz. La un moment dat, fratele Buciuman s-a întors spre mine și mi-a spus: „Benone, prevăd că vei face o mare pasiune pentru istoria acestui popor…" Am zâmbit. Pasiune pentru istoria valdenzilor!? Am lăsat gândul să treacă mai departe.

Mai târziu, gândul a revenit și, o dată cu el, a adus din adâncurile ființei mele amintirea unor lucruri pe care le-am visat o copilărie întreagă. Am revăzut zilele în care mă ascundeam în pădurea Crăcăoanilor, pregătind „forturi" din lemn de brad, ca să rezist unei invazii armate a cruciaților, când prăvăleam pietre peste soldați inexistenți. Mi-am adus aminte de zilele în care mă suiam pe o buturugă de lemn și le predicam copacilor de lângă mine sau când visam cu ochii deschiși rugul martirului. Am revăzut momentul în care am descoperit pentru prima dată poezia lui Florin Lăiu: „Vreau să fiu fratele vostru, valdenzi, albigenzi și catari…", pe care o recitam la nesfârșit de unul singur, și am retrăit momentul în care citeam cu lacrimi în ochi pasajele scrise de Ellen White în cartea *Marea Luptă*.

Am înțeles că pastorul Buciuman avea dreptate. Fără să știu, făcusem din istoria poporului valdenz un vis care acum s-a transformat într-o mare pasiune.

L. C. Benone
Torino, 15/04/2004

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 7

Floare de Spin 9

1. „SECOLUL OBSCUR” 11
   I. Condițiile sociale și religioase înainte de secolul al XI-lea 11
   II. Condițiile religioase din secolele IX-X, epoca premergătoare valdenzilor 12

2. PROTESTUL SĂRACILOR 22
   I. Predicatorii radicali, precursori ai valdenzilor 22
   II. Anonimul din Lyon 28
   III. Săracii din Lyon 29
   IV. Săracii din Lombardia 33

3. PREȚUL UNITĂȚII – BERGAMO 1218 38
   I. Al IV-lea Conciliu Lateran 38
   II. Cruciada împotriva albigenzilor 40
   III. Bergamo 1218, primul compromis 42

4. ÎNCEPUTUL PRIGOANEI ȘI REFUGIUL ÎN ALPI 44
   I. Pregătirea misiunii 44
   II. Răspândirea valdenzilor 46
   III. Pelerinajul inchizitorului 52
   IV. Refugiul în Alpi 61

5. VALDENZII DE ALTĂDATĂ 66
   I. Epoca „bărboșilor” 66
   II. Sabatul printre valdenzi 84
   III. Duminica, zi de închinare 91

6. HISTORIA DELLA VAL D’ANGROGNIA 96

7. ADERAREA LA REFORMĂ 98
I. Situația din biserică 98
II. Farel și Reforma din Elveția 101
III. Succesul de la Augsburg 103
IV. Marele compromis – Chamforan 104

8. „DESSER L’EGLISE” 109
I. Anii de prosperitate 109
II. Martirii 111

9. „ÎN NUMELE ȘI PENTRU GLORIA DOMNULUI” 118
I. Cruciada din Provența 118
II. Cruciada din Calabria 120

10. CRUCIADELE DIN PIEMONTE 122
I. Începutul războiului 122
II. Războiul Contelui de Trinita 124
III. Pacea de la Cavour – ghetoul munților 128

11. NOPȚILE SFÂNTULUI BARTOLOMEU PIEMONTEZ .. 130
I. Contrareforma 130
II. Moartea neagră 130
III. Amenințarea 131
IV. Zilele Sfântului Bartolomeu în Piemont 133

12. NOUĂ ANI DE REZISTENȚĂ – GIOSUA GIANAVELLO 139
I. „Leul din Rora” – Giosua Gianavello 139
II. Istoria bandiților 143
III. „Patente di grazia” 145

13. PUTEREA SCUZILOR DE AUR, CEALALTĂ FAȚĂ A PRIGOANEI 148

14. ULTIMA CRUCIADĂ 150
I. Umbra Palatului din Versailles 150
II. De dragul „Unchiului Soare” 151
III. Trei zile ale destinului 153

15. POPORUL ÎNLĂNȚUIT 156
I. „Oaspeții ducelui” 156
II. Intervenția prinților 157
III. Supraviețuitorii 158
IV. Cântecul de cocor 159

16. CHEMAREA ALPILOR – ÎNTOARCEREA ACASĂ 162
I. Situația în Europa 163
II. Războiul regelui Wilhelm 164
III. Chemarea Alpilor 165
IV. Balziglia 172

17. O NOUĂ LUMINĂ ÎN VĂI 178
I. De la ghetou la pierderea credinței 178
II. O nouă lumină în văi 180
III. Îngerii văilor 184
IV. Lux lucit in tenebris 187

ÎN LOC DE CONCLUZIE 191

DOCUMENTE 193

BIBLIOGRAFIE .....

Notă: ***Documentele și imaginile sunt preluate de la Editura Claudiana, Torino, cu permisiune.***

Cuvânt înainte

Sunt un pastor valdenz, și faptul că un pastor adventist român scrie o istorie valdenză mă umple de bucurie. Într-adevăr, istoria valdenză nu este proprietatea privată a Bisericii Valdenze, ci aparține tuturor evanghelicilor din lume. Aceasta pentru două motive. Primul motiv, și cel mai important, este că mișcarea valdenză a fost, acum opt sute treizeci de ani, una dintre cele mai semnificative mișcări de reformă evanghelică a Bisericii; o mișcare nenorocoasă din punct de vedere omenesc, pentru că a trebuit să sufere secole de martiraj și persecuții, dar, din punctul de vedere al Evangheliei, a fost o mișcare de mărturie creștină, și niciodată nu este adevărată o mărturie fără martiri.

Lumea evanghelică nu s-a născut cu Martin Luther (față de care avem o mare recunoștință), ci a început când un laic (Valdo) a luat în serios Cuvântul lui Christos și a decis să îl pună în practică – să trăiască sărac printre săraci, predicând Evanghelia la orice făptură.

Mișcarea valdenză este inamicul războiului și al oricărui tip de violență. Aceasta este o mare lecție pentru noi, astăzi, când lumea întreagă este amenințată de război, teroare și ură. Numai iubin-du-i în Christos pe oamenii care sunt deosebiți de noi, suntem adevărați ucenici ai Domnului.

Al doilea motiv, mai puțin important, ne este mai aproape nouă, italienilor: istoria valdenză este în mod special semnificativă pentru toți aceia care se declară evanghelici în Italia. Italia este prin excelență o țară a tradiției. Unii, cu siguranță, sunt creștini prin convingere, dar mulți sunt din obișnuință. Și tocmai aceștia ne adresează întrebări ciudate: „Unde erați înainte de Martin Luther?" Eu le-aș putea răspunde: „Eram în închisoare sau pe rug". Ar fi răspunsul adevărat, dar prefer să le spun un alt lucru: predicarea valdenzilor a început în Italia în jurul anilor 1180 după Christos, chiar atunci când civilizația modernă începea să se formeze. De puțin timp se formaseră Primăriile (Milano, Firenze, Siena etc.), și a început să se folosească limba noastră. Cei culți foloseau latina, poporul vorbea în dialect. Curând, valdenzii au tradus Biblia în italiană. Atunci când s-au alipit la Reformă, au vorbit între ei în italiană și în

italiană a fost scris procesul verbal de la Sinodul de la Chanforan (1532). Primii martiri, pastorii Giaffredo Varaglia și Giovani Luigi Pascale și istoricul Scipione Lentolo, din Neapole, au predicat și au scris în italiană.

Numai după multe persecuții, valdenzii s-au limitat (au fost limitați) să locuiască între „Văile Valdenze" și, trimițându-și copiii să studieze la Geneva, au început să vorbească franceza în biserică. Dar, imediat ce a sosit libertatea (1848), valdenzii au redevenit italieni și, prin harul lui Dumnezeu, un număr însemnat de italieni au decis (și decid încă) să devină valdenzi.

Astăzi, valdenzii sunt doar zece la sută din poporul evanghelic din Italia, care este estimat la circa cinci sute de mii de persoane, dar aceasta nu ne întristează. Este frumos să ai frați și colaboratori pentru lucrarea din via Domnului.

Bisericile române, africane și sud-americane care trăiesc în Italia vor deveni într-o zi biserici italiene. Lor le oferim istoria noastră nu ca un exemplu, ci ca un semn; un semn al faptului că Domnul vrea ca poporul evanghelic să trăiască și să prospere în această țară.

Acestei țări, Italia, toți împreună putem să-i oferim un exemplu de libertate și de credință – libertate în raport cu orice fel de autoritate umană și credință în Cuvântul lui Dumnezeu care S-a întrupat în Isus Christos și este mărturisit de Sfintele Scripturi. În această misiune de credință și libertate, cred că valdenzii și adventiștii pot să parcurgă o bună bucată de drum împreună, convinși că Domnul este cu noi până la sfârșitul veacului (Matei 28:20).

Doctor Georgio Bouchard[1]

[1] Georgio Bouchard este laureat în Litere, la Universitatea din Torino, și în Teologie, la Universitatea din Roma. Pastor valdenz din 1958, a fost numit Moderatore della Tavola Valdese (Conducătorul Bisericii Valdenze din Italia) și președinte al Federației Bisericilor Evanghelice din Italia. Este istoric, conferențiar și autorul mai multor cărți despre istoria bisericilor evanghelice din Italia. În prezent, este pastor în Biserica Valdenză din Susa.

FLOARE DE SPIN

Aș vrea să fiu fratele vostru, valdenzi și catari,
Încolonat cu voi, cei conduși în huiduieli către ruguri.
Și trupurile noastre spălate
să lumineze și noaptea aceasta,
ca niște flamuri albe, până departe.

Închircindu-ne de durere,
ca frunza verde în foc,
le vom simți în inimă colții
și nu vom ști niciodată de ce…

Și tocmai de aceea, sufletul
neclintit și stelar va străluci
ca văzduhul deasupra cetinii Alpilor,
ca o pagină de Biblie
citită și întoarsă.

Aș vrea să fiu fratele vostru,
valdenzi, albigenzi și husiți,
să fiu salvat din dezordinea
obligatorie a secolului.
Să nu mai alerg fără țintă,
ca un vagon de tren accelerat prin iad.

Să mă retrag și eu în sanctuarul Alpilor,
cei intrați în geografia cerească.
Să mă îmbăt pe culmile lor de scânteia zăpezii;
urcând, să aud tot mai aproape
inima vulturului…

Și, printre sâncile sacre, valdenzi,
să aflu Stânca în care-ați ascuns
durerea voastră și spaima.
Și va rămâne departe marea flămândă și tulbure,
izbind val de val și valuri de țărm
în talazuri păgâne.
Voi sta aici, în munți, cât vor asmuți vânturile,
voi bea din pâraie sorite și clare.

Când mă voi întări, desigur,
mă veți trimite în misiune;
în veacul meu de pucioasă, voi aduce
vânt proaspăt, furtună, rășini, briliante
și flori de pe stânci.
Și nu voi uita să ascund prin mantia valdenză
câteva pagini de-ale sfântului Ioan.
Iar de voi fi condamnat că am fost prins cântând
și că la anumite tonuri m-am înfiorat,
să nu rămână fără răsunet
o ultimă inflexiune a inimii.

Nu mai sunt orb;
de țărm se desprind pentru totdeauna corăbii
și, în deșert, imensul deșert comun,
s-a deschis cea mai frumoasă
floare de spin.

Florin Lăiu

Capitolul I

„SECOLUL OBSCUR"

I. CONDIȚIILE SOCIALE ȘI RELIGIOASE ÎNAINTE DE SECOLUL AL IX-LEA

După câteva sute de ani de frământări și lupte, biserica a reușit, în cele din urmă, să-și capete identitatea și suveranitatea mult visată.[1] O dată căpătată această identitate, a urmat o perioadă de refacere și consolidare, care i-a schimbat complet înfățișarea. Papi de renume, ca Leon cel Mare (440-461), Gelasiu (492-496) sau Grigore I (590-604), au întărit autoritatea episcopului de Roma, care a devenit treptat conducătorul tuturor episcopilor.[2]

Încetul cu încetul, credința catolică a început să câștige noi teritorii. În diferite locuri ale Europei au fost trimiși misionari cu scopul de a converti popoarele barbare. Patrik a fost trimis la irlandezi; Columbanus, la burgunzi; Colomba, la scoțieni, iar vestitul călugăr Bonifaciu (680-754) a lucrat cu mult zel printre

[1] „Io Constantino Augusto e io Licinio Augusto venimmo felicimente a Milano… decidemo… di dare ai Cristiani e ai tutti gli uomini libera scelta di seguire la religione, che essi volevano…" – „Eu, Constantin August, și eu, Liciniu August, venind fericiți la Milano… am decis să dăm creștinilor și tuturor oamenilor libertatea să aleagă credința pe care o vor…" – Edictul din Milano, 313, în Eusebio di Cesarea, *Storia Ecclesiastica*, Ed. Adriano Salani, Vol. II, Libro X, cap. 2-14, p. 297-300.

[2] Leon I a fost primul care a introdus ideea că episcopul de Roma este reprezentatul lui Hristos pe pământ și că el trebuie să aibă grijă de toată Biserica. Gelasio a dus mai departe linia lui Leon Magno și, la sinodul din Roma, în 459, a fost salutat pentru prima oară cu expresia „vicario di Cristo". Într-o scrisoare pastorală (1 feb. 496), afirmă: „nu putem trece sub tăcere ceea ce toată Biserica din lume cunoaște: că scaunul lui Petru are dintotdeauna puterea să decidă, să judece, în timp ce nimeni nu îl poate judeca…" Georg Denzeler, *Il papato, storia e attualita*, Claudiana, Torino, 2000, p. 23, 63.

germani.[3] Convertirea cea mai importantă a fost a lui Clovis (466-510), care, după ce a reușit să unească triburile france, a devenit conducătorul lor. În urma acestei victorii, s-a căsătorit cu Clotilda, o prințesă burgundă, de credință catolică; ea l-a determinat să treacă la noua religie. Decizia sa a fost atât de puternică, încât i-a influențat pe mulți franci să facă pasul acesta.

Creșterea numărului de convertiți a dus la creșterea puterii și influenței Bisericii Catolice în lumea apuseană. O dată cu aceasta, ea a început să dobândească noi teritorii care au fost socotite patrimoniu bisericesc. Donația cea mai importantă a venit din partea lui Pepin cel Scurt, regele carolingian, care, drept răsplată pentru ajutorul dat papei Zaharia în lupta împotriva longobarzilor arieni[4], a fost întronat de papa Bonifaciu, ca rege al francilor. Ca recompensă, Pepin i-a dăruit papei teritoriul cuprins între Roma și Ravena. Pe acest pământ urma să fie așezat Statul Papal.

II. CONDIȚIILE RELIGIOASE DIN SECOLELE IX-X, EPOCA PREMERGĂTOARE APARIȚIEI VALDENZILOR

Toate succesele de care s-a bucurat biserica timp de mai multe sute de ani, în loc să-i conducă pe reprezentanții ei la o viață curată și sfântă, i-a împins, dimpotrivă, spre îngâmfare și pierderea credinței. Pe măsură ce autoritatea și supremația bisericii au crescut, în aceeași măsură a avut loc și îndepărtarea de la principiile creștinismului tradițional. Această alunecare treptată a provocat diverse reacții de-a lungul timpului. La început, dat fiind faptul că se păstrau încă multe dintre învățăturile apostolice, protestele au fost

[3] Germanii, cu ajutorul autorității Bisericii și cu sabia lui Carol cel Mare, urmau să-i „convertească" mai târziu pe saxoni. Earle E. Cairns, *Creștinismul de-a lungul secolelor,* Zondervan, Grand Rapids, Michigan,1992, p.171.

[4] Longobarzii arieni au ocupat timp de mai multe sute de ani zona de nord a Italiei, cuprinzând Milano și Pavia. Prezența lor a fost determinantă pentru desfășurarea ulterioară a mișcărilor de reformă, devenind la propriu un nucleu de rezistență împotriva catolicismului și a papei.

izolate, limitându-se în principal la respingerea autorității episcopului de Roma[5]. Pe măsură ce au fost adoptate noi doctrine, au apărut alte forme de protest. În locul persoanelor izolate s-au ridicat mici grupe sau comunități care își exprimau public nemulțumirea. Când nivelul de decădere doctrinară și morală a ajuns foarte mare, atunci au apărut mișcări protestatare de masă. Așa s-au născut opoziția iconodulilor din secolul al VIII-lea, reformele gazarilor, runcarilor și patarilor de la Milano, din secolele al IX-lea și al X-lea, ale catarilor și albigenzilor, din secolul al XI-lea, și cea a valdenzilor din secolul al XII-lea. Aceste mișcări nu ar fi fost posibile fără intervenția unor factori favorabili. Din păcate, acești „factori favorabili" au fost tocmai elementele decadenței doctrinare și morale a Bisericii.

A. Decadența doctrinară

Primul act oficial de separare de învățătura lui Christos[6] a fost decretul dat de biserică, cu ajutorul lui Constantin cel Mare (306-337), de recunoaștere a duminicii ca zi de odihnă, în locul sâmbetei.

[5] Unul dintre primele și cele mai semnificative „proteste" a fost cel al episcopului Ambrogio din Milano. El nu era de acord cu „inovațiile Bisericii de la Roma" și, pe cont propriu, a introdus în Biserica din Milano un nou rit: ritul ambrogian. Acest rit era diferit de cel roman, prin votul de castitate, spiritualiate, viață simplă și forma de prezentare a liturghiei, care se asemăna cu cea răsăriteană. Într-un manuscris din secolul al XVI-lea, citat de Heylyn, *The History of the Sabbath*, 1612, se spune că Ambrogio, atunci când era la Milano, recunoștea ziua sâmbetei alături de duminică, în timp ce, atunci când era la Roma, sfințea duminica. Aceasta a dat naștere la proverbul: „Când ești la Roma, fă cum se face la Roma". Dr. Peter Heylyn, *The History of the Sabbath*, 1636, Londra, part. 2, par. 5, p. 73-74; M. Finley, *Ziua aproape uitată*, Editura Viață și Sănătate, București, p. 43. Ritul ambrogian este practicat până astăzi în Episcopia Milanului, mai putin respectul față de sâmbătă, care este mult diminuat, dar unii catolici conservatori consideră încă sâmbăta ca o zi specială.

[6] *Corpus Juris Civilis, Justiniani Institutiones, opera et cura,* C. M. Galisset, Lutetiae Parisiorum, Nona Editio, Codicis Lib. III, Tit. XII, *De Feriis*, p. 171 – celebrul Edict duminical este redactat astfel de către Iustinian: Omnes judices urbanaeque plebes, et cuctarum artium officia venerabili die solis quiescan – „Toți judecătorii și plebea urbană și funcționarii practicanți de meserii în memorabila zi a soarelui să se oprească". Istoricul Horia Matei confirmă decretul lui Constantin cel Mare spunând: „321, introducerea duminicii (dies solis) ca zi de odihnă în Imperiu"– H.C. Matei, *Istoria lumii în date*, Edit. Enciclopedică Română, 1972, p. 47.

Timp de câteva secole, primii creștini au respectat sâmbăta ca zi de odihnă. O dată cu creșterea antisemitismului, doctrinele cu nuanță iudaică au început să fie desconsiderate. Pentru a nu fi confundați cu iudeii, creștinii au început să respecte, pe lângă sâmbătă, și duminica. În cele din urmă, ziua sâmbetei a fost abandonată definitiv și înlocuită cu duminica.

La scurt timp după aceea, a urmat introducerea de alte dogme străine. Clerul înalt a început să încurajeze tot mai mult formele de pietate personală, chiar dacă nu erau în conformitate cu dogma. În felul acesta, masele populare necreștine aveau posibilitatea să primească noua credință mai ușor, fără să facă prea multe schimbări. În același timp, tendințele care ar fi devenit eretice puteau să fie controlate și credincioșii, păstrați în sânul bisericii.

Începând din secolele al IV-lea și al V-lea, s-au introdus pentru „uz didactic" imagini ale lui Christos și ale sfinților. Timp de vreo două sute de ani, au fost folosite „pentru instruirea celor ignoranți", apoi, treptat, au fost introduse în serviciul de cult. Împărăteasa Teodora a consfințit cu puterea imperială această doctrină, în ciuda opoziției sinoadelor, care au interzis[7] folosirea icoanelor. Din secolul al VIII-lea, acestea au devenit obiecte de adorație. Doctrina a fost acceptată și în Apus, sub forma cultului statuilor.

Timp de mai multe sute de ani, biserica a luat în considerare hotărârea Sinodului de la Elvira (305-312), prin care se interzicea folosirea statuilor și a imaginilor. Canonul 36 al acestui Sinod spunea: „Am socotit că în biserici nu trebuie să se afle picturi, iar

[7] Conciliul de la Elvira, 306, decreta „să nu se vază pe murii bisericilor icoane"– Eusebiu Popovici, *Istoria Bisericească Universală*, Mănăstirea Cernica, vol. II, 1926, p. 222. Conciliul de la Hierea, 754, a condamnat cultul icoanelor „fabricarea, posesia și venerarea lor." Stelian Brezeanu, *O istorie a Imperiului Bizantin*, București, 1981, p. 63. Istoricul Mircea Eliade afirmă: „urmărind interzicerea din Decalog, creștinii din primele două secole nu și-au făurit imagini". M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Ed. Științifică, București, 1991, p. 62. A. Grabar, *Recherches sur les influences orientales dans l'art balkanique*, Paris, 1982, vol. VI, p. 3. Un studiu deosebit este al lui André Grabar, *Iconoclasmul bizantin*, Ed. Meridiane, București, 1991, p. 339.

ceea ce este venerat să nu fie pictat pe pereți…" [8] Implicit, în canon era interzisă și folosirea statuilor[9]. Actul ecleziastic al Bisericii din Apus, care aducea „la zi" teologia orientală, însemna îndepărtarea de tradiția primilor creștini.

Chiar de la început au existat anumiți teologi care nu au fost de acord cu „inovația" adusă, considerând-o idolatrie. Bernard d'Angers afirma că este un act de-a dreptul anormal, „în afara bunului simț…, nu se poate ca ființe înzestrate cu rațiune să implore un obiect mut, lipsit de inteligență." Și el continuă: „Statuile din aur fin și pietre prețioase reproduceau cu atâta finețe trăsăturile feței omenești, încât țăranii care le priveau se simțeau străpunși de privirea lor expresivă și credeau că întrezăresc câteodată, în strălucirea ochilor, un indiciu de milă față de rugămintea adresată."[10]

Sub ocrotirea Bisericii, începând cu secolul al XVIII-lea, s-a dezvoltat un cult „extravagant și stupid, de închinare la sfinți și relicve",[11] luând amploare în secolele al IX-lea și al X-lea. Acest cult era atât de întins, încât, după declarația lui Claudio, atunci când ajunge episcop la Torino, găsește un peisaj dezolant. Iată declarația lui:

> „Venind în Italia, orașul Torino, am găsit toate bisericile pline de chipuri, de relicve și de lucruri care sunt împotriva adevărului și, pentru că am început să distrug ceea ce era obiectul cultului general, toți au aruncat asupra mea bles-

[8] H. Koch, *Die Altchristliche Bilderfrage nach den Litersrischen Quelle*n, în André Grabar, *Iconoclasmul bizantin*, Ed. Meridiane, București, 1991, p. 156.

[9] „Atâta sfială aveau creștinii la început de chipurile pictate, încât un interval de timp, urmașii lui Hristos nici nu au îndrăznit să introducă pictura în Biserica lui Dumnezeu. Pe lângă aceasta, ei se mai fereau de această artă, ca să aplice porunca a doua a Decalogului, care cuprindea să nu îți faci chip cioplit și nici asemănare a câte sunt sus în cer sau jos pe pământ, să nu te închini și nici să servești lor." Badea Cireșanu, *Tezaur Liturgic al Sfintei Biserici Creștine Ortodoxe de Răsărit, cu aprobarea Sfântului Sinod al BOR*, tomul II, București, 1911, p. 93.

[10] W. Tatarkiewicz, *Istoria esteticii*, vol. II, București, 1978, p. 190-192.

[11] James Murdock, *Ecclesiastical History,* Ed. H.,L. Hastings, Boston, Mass., vol. III, part. II, 1892, p. 134.

teme, și, fără ajutorul lui Dumnezeu, m-ar fi înghițit de viu."[12]

În ciuda eforturilor de reformă din partea unor clerici sau conducători, cultul sfinților a continuat să se accentueze. Fiecare biserică avea sfântul ei și nu s-au sfiit chiar să apeleze la falsificări, așa cum s-a întâmplat la Angely, unde a fost descoperit peste noapte „capul lui Ioan Botezătorul". Dintr-o biserică mică și nebăgată în seamă, a devenit deodată un locaș vestit, căutat de mii de oameni, veniți să-l venereze pe sfânt. La expunerea relicvelor au fost prezenți regii Franței și ai Navarei, conți, prinți, prelați și mii de oameni. Toată această procesiune nu era decât o înșelătorie, bine pusă la punct. Evenimentul este menționat de Ademar de Chabannes, un cărturar din secolul al XI-lea, care are curajul să demaște spiritul noii „reforme",[13] care aducea mari venituri în vistieria bisericii locale și, implicit, a prințului protector.

Acest cult s-a dezvoltat în strânsă legătură cu cultul crucii. Până în secolul al XI-lea, crucea era privită mai degrabă ca un simbol creștin, decât ca element de cult. Deși a fost zugrăvită pe monede, morminte sau pe biserici, nu apar menționări generale despre folosirea crucii în cult. În anul 726, regele Leon al III-lea împreună cu fiul său, Constantin, zugrăvesc pe poarta palatului din Chalke, în locul imaginii lui Christos o cruce, ca semn al credincioșilor.[14] Folosirea ei în cult avea să se stabilească în Orient o dată cu icoanele. În scurt timp, a fost introdusă și în Biserica Romană.

---

[12] Dungallo, *Apologeticum*, Op. Biblioteca Max. PP. XIV, p. 170, în Emilio Comba, *Claudio di Torino, la protesta di un vescovo*, Libreria Claudiana, Firenze, 1895, p. 9.

[13] W. Tatarkiewicz, *Istoria esteticii*, vol. II, București, 1978, p. 86.

[14] Leon al III-lea a înlocuit icoana lui Christos de pe poarta de bronz a palatului din Chalke cu o cruce, sub care a scris: „Pentru poarta de la Chalke, dedesubtul crucii,/ Chip fără glas, lipsit de suflare/ Nesuportând Stăpânul ca Cristos să fie înfățișat/ Pe materie pământească, purtătoare de reprezentări/ Leon împreună cu fiul său, tânărul Constantin,/ Imprimă prea fericita imagine a Crucii,/ Fala credincioșilor, pe porțile palatului." În anul 787, împărăteasa Irina reconstruiește icoana și poruncește să scrie: „…Aceea pe care a dat-o jos odinioară / Leon, cel ce atunci stăpânea,/ A înălțat-o din nou aici, Irina" în Migne, P.G. 99, 437 *Scriptor incertus de Leone Bardae apud Leonem Grammaticam*, Bonn, p. 355.

Cultul Maicii Domnului, care multă vreme fusese socotit ca o extravaganță și o exagerare teologică, este oficializat. Istoricul Guettee afirmă:

> „Cultului închinat Fecioarei i s-a schimbat natura și a devenit un adevărat cult de latrie sau de adorație… Ar fi greu de crezut până la ce întreceri nelegiuite au ajuns scriitorii Bisericii Romano-Catolice relativ la Sfânta Fecioară."[15]

Pentru a întreține spiritul de supunere al maselor, au fost „inventate" dogme specifice, care impuneau respectul și ascultarea necondiționată. Acestea erau: obligativitatea de a participa la mesă, frecventarea bisericii, dogma purgatorului și penitențele. Nu trebuie să pierdem din vedere și dogmele introduse mai târziu; concepția imaculată (sec. al XII-lea) și transsubstanțiațiunea, introdusă de papa Inocențiu al III-lea în 1215.

În paralel cu schimbarea dogmatică, a început un proces de schimbare „politică" introducându-se un nou concept: cruciada. Este important să precizăm acest lucru, întrucât istoria următoarei jumătăți de veac va fi scrisă cu lancea și cu spada cruciaților. Cruciadele au fost îndreptate acolo unde a fost nevoie sau unde a cerut-o interesul bisericii: împotriva turcilor, a evreilor, catarilor, albingenzilor sau chiar a valdenzilor.

Reforma catolică nu a scăpat din vedere nici mișcările eretice. Acolo unde autoritatea ecleziastică nu putea interveni, biserica a hotărât să facă apel la brațul secular al statului. Guvernele, partidele politice sau chiar regii au fost folosiți ca simple instrumente pentru a-i promova interesele și a reprima ereziile.

Toate aceste îndepărtări de la credința strămoșească au stârnit proteste[16] sau chiar rupturi în sânul Bisericii Romano-Catolice. Ele

---

[15] W. Guettee, *Expunerea doctrinei Bisericii Creștine Ortodoxe, cu aprob Sf. Sinod*, București, 1901, p. 167-168.

[16] Unul dintre cei mai cunoscuți protestatari a fost Vigilanțiu, prezbiterul din Barcelona, care a alcătuit un protest împotriva relicvelor, sfinților și martirilor, precum și împotriva pelerinajelor și a ascezei. Protestul său a ajuns până în Orient, unde a fost combătut de Girolamo. Acesta a fost unul dintre cele mai mari proteste cunoscute în secolul al IX-lea. *Girolamo, Adversus Vigilantio*, Ad. Rip., col. 2 și 6.

au pregătit terenul pentru marile mișcări religioase din secolele al XI-lea și al XII-lea, mișcările catarilor, albigenzilor și valdenzilor.

B. Decadența clerului

Nici una dintre aceste doctrine nu a fost așa de respingătoare și nu a provocat atât de mult rău credincioșilor, ca viața lipsită de scrupule a conducătorilor bisericii. De la cel mai mic până la cel mai mare, atât în est, cât și în vest, erau preocupați doar să ducă o viață de lux și destrăbălare. Murdoc spune: „Nu exista nimeni care să fie mai puțin convertit decât cei care conduceau biserica; erau analfabeți, stupizi, lascivi și superstițioși."[17] Mulți istorici descriu această situație.[18] Între aceștia, cronicarul Katherius vorbește în *Volumen Perpendicularum* despre preoți corupți, „preocupați mai mult cum să ajungă episcopi, decât să-I slujească lui Dumnezeu."[19]

Acest secol a fost numit în mod obișnuit „epoca de oțel", „epoca plumburie" sau „secolul întunecat"[20], ca să sugereze barbariile, jafurile și întunericul spiritual în care s-a aflat biserica. Din cauza imoralității mai multor papi, care au guvernat în această perioadă, a fost numit și „secolul de guvernare a desfrânatelor" sau „epoca pornocrației."[21] Istoria papilor din această perioadă a fost plină de tot felul de monstruozități, orgii și crime nemaiauzite. Toți scriitorii, fără nici o deosebire, acceptă lucrul acesta.

---

[17] James Murdock, *Murdock's Translation of Mosheims Ecclesiastical History*, Ed. Hastings, Boston, vol. III, part. II, p. 113.

[18] Henr. Canisius, *Lectiones Antiquie*, Tom. III, part. I, p. 185; John. Mabillon, Museum Italic, Tom I, p. 114.

[19] Acest autor spune despre un preot care, „cum omnes mulieres diocesis suae sint ipsus filiae spirituales cujuslibet forte illarum corruptione pollutus est", Katherius, *Volumen Perpendiculorum*, în Semler, *Continuation of Boumgarten's Kirchenhistorie*, vol. IV, p. 107.

[20] *Saecolum obscurum,* în H.Ch.Lea, *Storia del Celibato Ecclesiastico*, Cultura Modena, vol. I, 1911, p. 163; F. Gregorovius, *Storia della citta di Roma nel Medio Evo*, Ediție de Ettore Pais, Sten, Torino, vol. IV, Tom.II, 1925, p. 89.

[21] Carlo Falconi, *Storia dei papi e del papato*, Compagnia Edizioni Internazionali, Roma/Milano, 1970, vol. III, p. 493.

„Secolul obscur" a început cu asasinarea papei Ioan al VIII-lea, în 882, și s-a terminat cu detronarea, în 1046, a celor trei papi care guvernau în concurență unul cu altul. În această perioadă, au domnit patruzeci și cinci de papi, dintre care o treime au fost destituiți din funcție, o altă treime au sfârșit în temniță, în exil sau au murit asasinați și numai o treime și-au dus mandatul până la capăt.[22]

Pentru a confirma cele de mai sus, notăm cazul papei Formosus (891-896), care a fost adus la judecată după moartea sa de către sucesorul său, papa Ștefan.[23] Această „judecată" a vrut să fie un *damnatio morale* fără egal în istorie. Ca atare, a fost convocat un conciliu bisericesc în Lateran (ianuarie 897), la care au fost invitați cardinalii și conducătorii de seamă ai Bisericii Romano-Catolice. Corpul papei Formosus a fost deshumat și reîmbrăcat cu veșmintele papale. Apoi a urmat procesul cu toate formalitățile sale, ca și cum „inculpatul" ar fi fost viu. În numele său răspundea un diacon, care era așezat într-o parte a cadavrului. Falconi, în *Istoria* sa, spune:

> „Acest episod a fost cel mai monstruos din istoria Romei. Nu a fost egalat nici de epoca barbariei păgâne sau de invadatori; s-a petrecut în epoca creștină, chiar în Imperiu și în locurile cu cele mai vestite biserici".[24]

Conciliul[25] și „macabra comedie" s-au încheiat cu sentința de vinovăție. Papa Formosus a fost declarat eretic și au fost anulate

---

[22] Georg Denzler, *Il papato, storia e attualita*, Ed. Claudiana, 2000, p. 78-79; Walter Ullmann, *Il papato nel medioevo*, Biblioteca di Cultura Moderna Laterza, Londra, 1972, p. 114 -115.

[23] Succesorul lui Formosus a fost Bonifaciu al VI-lea, care a rezistat în funcție numai cincisprezece zile. Un atac neașteptat de „boală" l-a eliminat, lăsând Scaunul pontifical liber. În locul lui a fost ales papă Ștefan, episcopul din Anagni – care și-a luat numele de Ștefan al VI-lea. Humbert Jedin, *Storia della Chiesa, Il Primo Medioevo*, Ed. Jaca Book, Milano, vol. IV, 1972, p. 134.

[24] Carlo Falconi, *Storia dei papi e del papato*, CEI, Roma/Milano, 1970, vol. III, p. 485.

[25] Conciliul a rămas în istorie cu numele de Concilio cadaverico – „Conciliul cadavrului", Idem 20.

toate edictele emise de el. După încheierea procesului, a fost dezbrăcat de veșmintele papale și, de-a dreptul incredibil, i-au fost rupte degetele de la mâna dreaptă, cu care a binecuvântat. După relatarea cronicarului Liutprando di Cremona, a fost târât pe străzi și aruncat în râul Tevere (Tibru).[26]

Nu mult după aceea, masele revoltate au intrat în Lateran și l-au prins pe papa Ștefan și l-au aruncat în închisoare. După câteva zile, a fost sugrumat de mercenari.

Au urmat papa Roman, care a domnit doar patru luni, și Teodor al II-lea, care a domnit numai douăzeci de zile.[27]

Un alt exemplu este cel al papei Bonifaciu al VII-lea care, în colaborare cu Crescenzi, l-a ucis pe papa Benedict al VI-lea (973-974), luându-i tronul. Aflându-se că el este autorul, s-a văzut silit să fugă în Grecia, dar a luat cu el tezaurul bisericii. În 984, s-a întors la Roma, după ce mai făcuse o încercare nereușită în 980-981, și, cu ajutorul aristocrației romane, l-a înlăturat pe papa Ioan al XIV-lea (983-984), care între timp urcase pe Scaunul Pontifical, trimițându-l la închisoare. Ca să nu poată reveni la tron, l-a lăsat să moară de foame în celulă. Cu toată „precauția" lui, la numai câteva luni după aceea, a sfârșit, la rândul lui, otrăvit.[28]

---

[26] Relatarea apare în cronica lui Liutprando di Cremona, care a fost cancelarul regelui Berengario de Fruili. Căzând în disgrația regelui, a trecut în serviciul regelui Otto cel Mare, și a fost făcut episcop de Cremona. Cronica sa este citată în majoritatea istoriilor papale. Reprezentativ este studiul lui Walter Ullmann, *Il papato nel medioevo*, Biblioteca di Cultura Moderna, Laterza, Londra, 1972, p. 114.

[27] În 903, papa Leon al V-lea a fost închis de antipapa Cristofor, care, la rândul lui, numai după câteva luni (ianuarie 904) a fost dat la o parte de către diaconul roman Sergio al III-lea. Acesta se bucura de sprijinul lui Teofilat, comandantul armatelor romane, fiind totodată și consilier papal. După mărturia cronicarului Liutprando, se bucura mai ales de favorurile amoroase ale soției acestuia, Teodora, care avea o mare influență. Ajuns papă, Sergiu i-a asasinat în închisoare atât pe Leon al V-lea, cât și pe Cristofor. Humbert Jedin, *Storia della Chiesa*, Ed. Jaca Book, Milano,1972, vol. IV, p. 234; G.Buzzi, *Per la cronologia di alcuni ponteffici dei secoli X-XI*, AS. Romana, 35, 1912, pp. 611-622; P. Fedele, *Ricerche per la storia di Roma e del papato*, AS. Romana, 33, 1910, p.174-247; Walter Ullmann op. cit., p. 115.

[28] Despre Bonifaciu VII – M. Uhlirz, JbbDG, Otto III, 58-60 în Humbert Jedin, op. cit., p. 256; Carlo Falconi, op. cit., p. 234.

Putem aminti și exemplul papei Ioan al XII-lea (955-964), nepotul Marozieі, care, cu influența familiei acesteia, la numai șaisprezece ani, a fost așezat pe Scaunul Pontifical. În ciuda vârstei sale tinere și a responsabilității poziției sale, s-a dedat curând la o viață plină de destrăbălare. Falconi spune că „n-a fost nici un papă care să fi fost atât de puțin interesat de lucrurile spirituale; în loc să se dedice meditației și liturghiei, frecventării bisericilor și mănăstirilor, facerii de bine și ajutorării nevoiașilor, ocupațiile sale continuau să fie vânătoarea, banchetele, orgiile cu prietenii și femeile, cu deosebirea că acestea acum se desfășurau de-a dreptul în Lateran."[29] Pe lângă toate acestea, istoricii consemnează că decăderea lui a fost atât de mare, încât își bătea joc de lucrurile sfinte, dăruind vasele sacre la femei ușoare. Se spune că a ordinat ca episcop un copil de zece ani și la banchete „a fost auzit închinând lui Satana și Venerei."[30]

La aceste experiențe sumbre se pot adăuga cele ale papilor care nu s-au sfiit să-și recunoască fiii nelegitimi sau care au trăit deschis în imoralitate. Din mărturia lui Liutprando, papa Sergio al III-lea o avea ca amantă pe Marozia, fiica Teodorei, nevasta lui Teofilat, care, la rândul ei, fusese amanta papei Ioan al X-lea (914-928)[31], fără să mai vorbim de papii de mai târziu, Inocențiu al VII-lea (1484-1495) și Paul al III-lea (1534-1549), care au trăit fără probleme în concubinaj.[32]

După mărturia lui Georg Denzler, Inocențiu al VII-lea, cu ocazia nunții fiului său nelegitim, a organizat sărbători mari în Vatican și a favorizat căsătoria fiului său Franceschetto cu fiica principelui Lorenzo de Medici, din Florența. Alexandru Farnese, devenit papa Paul al III-lea, a ajuns cardinal datorită relației sorei sale, Giulia,

---

[29] Carlo Falconi, op. cit., p. 508; E. Amann, *Storia della Chiesa di Flich e Martin*, Torino, vol.VII, 1953, p.136-137.

[30]Idem 25.

[31] Liutprando di Cremona, *Historia Ottonius, XX*. Din relatarea sa aflăm că Teodora era o „desfrânată fără rușine" – meretrix satis impudentisima. Alți istorici o privesc în același fel, cu excepția lui Vulgario, care o numește „santissima e da Dio amatissima matrona". Carlo Falconi, op. cit., p. 493.

[32] Georg Denzeler, *Il papato, storia e attualita*, Ed. Claudiana, 2000, p. 78-79

cu papa Alexandru al VI-lea. El însuși nu și-a făcut prea mari probleme cu poziția pe care o avea în ierarhia ecleziastică și a trăit, după mărturia aceluiași autor, în concubinaj cu Silvia Ruffini, cu care a avut patru fii.[33]

Aceste câteva exemple ne ajută să înțelegem la ce nivel de degradare ajunseseră conducătorii bisericii și cât de mult se îndepărtaseră ei de credința apostolică. O dată cu ei au atras și masele populare, care nu mai erau în stare să facă deosebirea dintre bine și rău.[34]

Trebuie să recunoaștem totuși că nu toți papii din secolul al X-lea au fost nelegiuiți, ci au fost și unii credincioși, onești, care au încercat să readucă biserica la făgașul inițial. Din păcate, eforturile lor au fost acoperite de valul de nelegiuire, care era mai mare decât puterile lor.

[33] Georg Denzeler, *Il papato, storia e attualita*, Ed. Claudiana, 2000, p. 78-79.

[34] Slujba religioasă și citirea Scripturilor se făcea în limba latină, așa că foarte puțini înțelegeau ce se spune. În consecință, marea majoritate a poporului zăcea în necunoștință.

CAPITOLUL II

PROTESTUL „SĂRACILOR"

Sătui de o astfel de situație, unii preoți și oameni s-au gândit la o singură soluție – reforma. Părea a fi unica scăpare. Ajungând pe tron, papa Grigore a introdus o aspră reformă, reușind să pună capăt „întunericului" epocii sale. Un lucru însă a rămas nerezolvat – amestecul doctrinar, care deja devenise parte a ființei bisericii. Ca atare, în numele continuării Reformei, s-au ridicat o serie de bărbați care și-au propus să curățească Biserica Romano-Catolică.

I. PREDICATORII RADICALI – PRECURSORI AI VALDENZILOR

O listă a acestor bărbați[1] este greu de făcut, fiindcă nu cunoaștem numărul lor. Unii s-au pierdut în negura istoriei, iar alții au fost omorâți de reprezentanții Bisericii Catolice înainte să fie cunoscuți. Iată totuși câteva persoane ale căror nume au reușit să ajungă până la noi:

1. Episcopul Claudio di Torino. A fost supranumit „Reformatorul dinaintea Reformei" sau „Moise din evul mediu." Era un om sincer, devotat lucrării lui Dumnezeu. În anul 817, a fost numit episcop la Torino. La început, în calitate de episcop, a dedicat o mare parte din timpul său studiului Scripturilor și scrisului. Avea planul să facă un comentariu la întreaga Biblie. A reușit să comenteze douăzeci și șapte de cărți – douăsprezece din Vechiul Testament și cincisprezece din Noul Testament.

Activitatea sa de studiu nu a fost privită cu ochi buni de colegii săi, care erau invidioși. În urma studiului, a început să pună la

[1] Au fost numiți „predicatori radicali"; în Humbert Jedin, *Storia della Chiesa*, Jaca Book, Milano, vol.V, Civitas Medievale, 1972, p.168.

îndoială unele dintre punctele „de credință" ale bisericii. A început prin a-și exprima dezacordul cu dogma primatului papei. Într-o scrisoare trimisă unui coleg episcop, spune: „Papa nu este în locul lui Christos, ci slujitorul lui Christos…"[2] Cât privește declarația: „Tu ești Petru și, pe această piatră, voi zidi biserica…" a scris: „Piatra este una singură, Christos"… El nu i-a spus lui Petru 'tu ești Petru', ci 'tu vei fi chemat Petru', deci numai în relație cu Christos putea să fie socotit Petru urmașul Său."[3]

A urmat dezaprobarea dogmei sfinților, relicvelor, crucii și a icoanelor[4]. De la predică a trecut la fapte, mergând până acolo, încât a scos din bisericile diocezei sale aceste lucruri.

> „De ce să te închini înaintea unei imagini false? De ce să te pleci înaintea unei reprezentări pământești?… În timp ce animalele sunt făcute să stea cu fața la pământ, tu ai statură înaltă, ridică-ți capul spre cer. Acolo trebuie să privești…" [5]

S-a ridicat cu multă putere împotriva cultului crucii:

> „În ce privește crucea, răspund că, dacă ar trebui să respectăm crucea fiindcă Christos a fost crucificat, am ajunge să respectăm orice lemn în formă de cruce, și așa am ajunge să respectăm multe alte lucruri. Doar șase ore a stat Christos pe cruce, doar nouă luni și unsprezece zile, în pântecele Mariei, care fac împreună două sute șaizeci de zile, atunci, pentru că Fecioara L-a născut pe Christos, oare trebuie să

[2] Emilio Comba, *Claudio di Torino, la protesta di un vescovo*, Firenze, Claudiana, 1895, p. 58-60.

[3] Idem, p. 3.

[4] „Venind în Italia, orașul Torino, am găsit toate bisericile pline de imagini, de relicve și lucruri care sunt împotriva adevărului și, pentru că am început să distrug ceea ce era obiectul cultului general, toți au aruncat asupra mea blesteme și, fără ajutorul lui Dumnezeu, m-ar fi înghițit de viu", Dungall, *Apologeticum*, Biblioteca Max. PP. XIV, p.170, în Emilio Comba, *Claudio di Torino, la protesta di un vescovo*, Firenze, Claudiana, 1895, p. 66.

[5] Emilio Comba, *Claudio di Torino, la protesta di un vescovo*, Firenze, Claudiana, 1895, p. 66.

adorăm toate fecioarele? Prosoapele, fiindcă a fost înfășurat într-un prosop? Corăbiile, fiindcă s-a urcat într-o corabie? Să adorăm măgarii, findcă a călătorit pe un măgar? Sau spinii, cuiele, ciocanul ori lancea cu care a fost omorât ? Toate acestea sunt ridicole, de plâns, și nu de scris…” [6]

Episcopul de Orléans spune despre Claudio că era „stăpânit de un zel aprins și, fără discernământ, voia să arunce totul, chiar și istoriile sacre, ca acelea ale Sfântului Grigorie, care sunt permise nu pentru adorare, ci pentru instruirea celor neștiutori… Până și crucile pe care Sfânta Biserică le folosește pentru cult, și așa a făcut în toate templele diocezei sale.”[7] Reforma acestui bărbat a fost puternică și numai boala venită pe neașteptate l-a salvat de intervenția bisericii și de condamnarea la moarte.

2. Pietro de Bruys. A fost unul dintre cei mai puternici reformatori ai timpului său. Lipsa documentelor și depărtarea în timp nu ne oferă posibilitatea de a înțelege pe deplin lucrarea sa. Știm că a predicat circa douăzeci de ani, din 1105 până în 1126, în toată Franța meridională: în Delfinat (veche provincie franceză, corespunzând cu actualele departamente Isère și Hautes-Alpes), Provența, Languedoc și Gasconia. Această zonă a fost „districtul” primilor misionari albigenzi și urma să fie patria de mai târziu a valdenzilor. În ce privește învățătura, aflăm din cronica abatelui din Cluny, care a scris un tratat împotriva urmașilor săi, pe care îi numea în bătaie de joc petrobrussiani, că nu acceptau botezul copiilor, mesa, celibatul, icoanele, crucifixul, transsubstanțiațiunea și valabilitatea rugăciunilor pentru morți.[8]

Mișcarea sa anticlericală a atras mulți oameni. În cele din urmă, a fost prins de inamicii săi și, în anul 1126, a fost condamnat la

[6] Emilio Comba, *Claudio di Torino, la protesta di un vescovo*, Firenze, Claudiana, 1895, p. 83-85.

[7] Dungall, *Apologeticum*, Biblioteca Max. PP. XIV, p.168, în Emilio Comba, *Claudio di Torino, la protesta di un vescovo,* Firenze, Claudiana, 1895, p. 66.

[8] Pietro de Cluny, *Tract. Contra Petrobrusian*, în Biblioteca Patristica, vol. XII, cap. III, VI part.post. 3, 99, p. 206.

moarte pe rug în Saint Giles, Languedoc.[9] În ciuda focului, spune Miller, „vocea sa nu a putut să fie ușor adusă la tăcere. Lumina Evangheliei a putut să fie micșorată pentru un timp, dar nu stinsă de tot."[10]

3. Tanchelm. A predicat din Flandra, Brabant, până în valea din Soissons. Lucrarea sa este atestată în *Analele Universității Saraviensis*,[11] fără a se preciza care a fost rezultatul sau soarta sa.

4. Enrico de Lausanne.[12] Supranumit și Enrico de Toulouse, era unul dintre cei mai activi predicatori ambulanți ai secolului al XII-lea. Înainte de a se dedica lucrării de predicare și reformă, a fost călugăr în Abația din Cluny. Acolo, prin intermediul episcopului abației, Pierre de Cluny, a auzit vorbindu-se de Pietro de Bruys. A luat contact cu el și, în cele din urmă, s-a hotărât să îi urmeze exemplul. La fel ca maestrul său, a început să predice împotriva abuzurilor romano-catolicismului. La scurt timp, a început să atace principalele doctrine, îndemnându-i pe urmașii săi să distrugă altarele, să ardă crucile și să-i alunge pe preoți. El propunea o viață simplă, umilă, la fel ca a apostolilor. După moartea lui Pietro de Bruys, Enrico a preluat flacăra misiunii și a continuat să predice în aceeași zonă în care lucrase învățătorul său.

Abatele din Cluny, Petro Venerabilul, a încercat să împiedice lucrarea sa. Într-o scrisoare adresată unui alt episcop, el spune: „După arderea lui Pietro de Bruys, la Saint Giles, trecând de la

[9] După studiul lui Manselli, Bruys a fost omorât în anul 1132/33. Enrico Meynier, *Il cristianesimo atraverso i secoli*, Tipografia Instituto Gould, Roma, 1906, p. 162; R. Manselli, *Studi sulle eresie del secolo XII*, Roma, 1953, p. 26-40.

[10] Andrew Miller, *Church History, Books for the Ages*, Hartland Publications, Rapidan, 1997, p. 202; Boss, *Histoire des Variant*, livr. XI, 11, sect. 65-69.

[11] „Analele Universității Saraviensis", Saarbrucken, 3, 1954, p. 234-247 și în Scrisoarea preotului catedralei din Utrecht către episcopul Frederic din Colonia (1112-1114), în H. Jedin, op.cit., p.168, n.s.

[12] Este unul dintre primii precursori ai valdenzilor și unul dintre cei mai curajoși predicatori ai vremii sale. Nu se cunosc rezultatele. R. Manselli, *Studi sulle eresie del secolo XII*, Roma, 1953, p. 65.

lumea pământească la focul veșnic, Enrico, moștenitorul răutății mai mult ca oricare altă persoană, nu a făcut așa de multi adepți (ca maestrul său) la doctrina sa diabolică… Cu toate acestea, eu încă am credința că el nu gândește ceea ce predică, așa că, atunci când voi avea posibilitatea, îi voi scrie o epistolă.”[13] În 1135, este arestat și trimis în grija episcopului Bernardo di Chiaravelle. Primește libertatea pentru un timp și continuă să predice. Este arestat din nou în 1147, de legatul papei Eugen al III-lea, și ars de viu la Toulouse.[14]

5. Arnaldo de Brescia.[15] Se naște în Brescia, de unde își ia și numele. În 1105, îmbrățișează viața monahală. Urmează școala lui Abelardo și devine un călugăr de frunte. Dezamăgit de corupția și viața luxoasă a colegilor săi, se decide să predice împotriva situației din biserică. Fiind înzestrat cu o logică și o forță de predicare aparte, reușește să adune mase întregi de oameni. Predică despre *una ecclesia pellegrinante* – „o biserică călătoare”, săracă, fără favoruri lumești, cu preoți umili și credincioși, fără nici o legătură cu politica. Cuvintele sale erau simple și pline de putere. Ele adunau lumea din toate părțile, așa că până și adversarii lui au fost nevoiți să recunoască puterea cu care predica. Călugărul Bernardo a spus: „Cuvintele sale, erau mai lunecoase decât untdelemnul, dar tăioase ca o spadă.”[16] Pentru aceste cuvinte, a trebuit să plătească cu viața. A fost arestat în 1155, de Frederic I, care l-a dat în mâinile autorității romane. După un scurt proces, a fost condamant la moarte pe rug.

Deși glasul său a fost adus la tăcere, lumina pe care a aprins-o cu trupul său a continuat să ardă secole de-a rândul. „În cenușa

[13] Pietro de Cluny, *Tract. Contra Petrobrusian*, în Biblioteca Patristica, vol. XII, cap. III-VI, part. post. 3/99, p. 209.

[14] După anumite informații a fost lăsat să moară în închisoare. Emilio Comba, *Claudio di Torino*, Claudiana, 1895, p. 21.

[15] A. Ragazzoni, *Arnaldo Brescia nella tradizione storica*, Brescia, 1937, p. 52.

[16] George S. Faber, *Ancient Valdenses and Albigenses*, Hartland, Rapidan, 1997, p. 302.

rugului său", spune Milman, „focul nestins arde încă peste secole, cu o violență irezistibilă."[17]

II. ANONIMUL DIN LYON

Un alt predicator a fost Pietro Valdo.[18] S-a născut în Lyon în jurul anilor 1130-1140, chiar când primii predicatori au început să străbată Europa. Nu a fost de la început interesat de religie, dimpotrivă, a fost atras de afaceri. Folosind mijloace ilicite, a reușit să își adune o avere considerabilă. Apoi s-a implicat în politică.

În jurul anilor 1170, în viața lui s-a întâmplat ceva neprevăzut. Potrivit cu *Chronicon Universale*[19] și *Cronaca di Lyon*[20] se spune că, într-o zi, Valdo a ieșit din biserica unde tocmai ascultase mesa și s-a întâlnit în piață cu prietenii. În timp ce vorbea, a auzit un cântăreț-cerșetor care prezenta un poem despre Alessio, un sfânt din evul mediu. Acesta, deși era de familie nobilă, a părăsit totul pentru a merge în pelerinaj în Țara Sfântă. După ce a petrecut mult timp în călătorie, s-a întors, distrus de post și rugăciune.

---

[17] G. S. Faber, *Ancient Valdenses and Albigenses*, Hartland, Rapidan, 1997, p. 43.

[18] Majoritatea istoricilor consideră că Pietro Valdo a fost întemeietorul mișcării valdenzilor. Unul dintre cele mai serioase argumente este lucrarea în patru volume a prelatului Alano da Lilla – *De Fide Catholica contra Haereticos soi tempi*, scrisă înainte de 1202 pentru Signor de Montpellier, Guglielmo al VIII-lea (mort în1203), unde se vorbește despre valdenzi. El afirmă că Valdo este întemeietorul mișcării și aduce argumente împotriva ereziei lor, a catarilor și a altor secte. Nu precizează care sunt aceste „secte", însă spune că ele nu credeau în păcatul originar și acceptau botezul la maturitate. Această precizare este importantă, întrucât, la data aceea, valdenezii erau de partea catolicilor în aceste puncte de doctrină și altele, singura explicație este că „acele secte" erau pionierii noii Reforme, care avea să ajungă până la noi. Alano da Lilla, *Alani-Liber* Tom II, 9, în Raoul Manselli, *Studii sulle eresie del secolo XII*, Instituto Storico Italiano, Roma, 1953, p. 79.

[19] H.von A. Cartellieri și B. von W. Stechele, *Chronicon Universale*, „Anonymo di Lyon" în *Anonymi Laudunensis Chronicon Universale*, Leipzig-Paris, 1909, p. 20-22; Grado G. Merlo, *Identita Valdesi nella storia e nella storiografia*, Claudiana, 1991,Torino, p. 70.

[20] *Cronaca di Lyon*, scr. 30, în *Patrologia Latina Migne*, 162, citat de Amedeo Molnar, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1974, p. 12.

Nimeni nu l-a recunoscut, așa că l-au lăsat să moară sub o scară. Abia după ce a murit, i-a fost descoperită adevărata identitate.

Mișcat de cântecul cerșetorului, Pietro Valdo l-a invitat acasă și l-a rugat să-i cânte poemul din nou. Acesta a răspuns invitației și la sfârșit a făcut apel, arătând că exemplul lui Alessio merită să fie urmat. Valdo a fost impresionat și s-a decis să urmeze acest exemplu. Potrivit relatării, și-a împărțit totul la săraci și a început o viață nouă.

Inchizitorul Stefano di Borbone[21] a scris în 1250 că Valdo era un comerciant bogat, care a găsit din întâmplare Evanghelia. Pentru a citi mai bine Scriptura l-a însărcinat pe Stefano D'Anese, un preot de treabă, să traducă pasaje din Scriptură, în limba populară. Apoi, Valdo s-a gândit să facă mai multe copii și a apelat la episcopul Bernardo Ydros, care s-a arătat dispus să îl ajute, în schimbul unei mari sume de bani. Nefiind dispus să plătească atât, s-a decis să se apuce singur de traducere. Așa a cunoscut Evanghelia.

La scurt timp, s-a convertit. Mai întâi a renunțat la activitatea de comerciant, la afaceri și la politică. Apoi și-a împărțit averea, acceptând să fie sărac de bunăvoie. A început să predice, mergând din loc în loc, ca apostolii, chemându-i pe oameni la o adevărată pocăință. Predica sa a avut succes și, în scurt timp, s-au adunat în jurul său mulți oameni. Împreună, au întemeiat o primă comunitate, numită „Săracii în spirit.”[22]

III. SĂRACII DIN LYON

Mișcarea „Săracilor în spirit” s-a dezvoltat mai repede decât s-a așteptat Pietro Valdo. Mulțimi de oameni simpli care locuiau în Lyon și în împrejurimi i s-au alăturat, așa că numele lor a fost schimbat în „Săracii din Lyon”.

---

[21] Stefano di Borbone, *De septem donis Spiritus Sancti*, Ed. Lecoy de la Marche, Paris, 1877, p. 290-291.

[22] Acest titlul l-au adoptat după Matei 5 – „Ferice de cei săraci în duh.”

Este necesar să menționăm că, în jurul anilor 1200, exista în Lyon un curent favorabil imitării vieții apostolilor prin renunțarea voluntară la bogăție. El cuprindea un număr însemnat de oameni. În plus, timp de vreo douăzeci de ani, Valdo și discipolii săi au păstrat legătura cu romano-catolicismul, continuând să accepte dogmele de bază.[23] Singura lor cerință era să li se dea dreptul să predice, drept care le era rezervat doar preoților. Atitudinea sa a favorizat răspândirea noii învățături și, în numai câteva zeci de ani, grupa lui s-a organizat ca o adevărată mișcare.

Între anii 1159-1181, papa Alexandru al III-lea a convocat Primul Conciliu Lateran, care s-a desfășurat în trei sesiuni. La una dintre aceste sesiuni au participat doi delegați ai „Săracilor din Lyon," care „au prezentat papei o carte scrisă în galică… și au cerut cu insistență dreptul la predicare."[24] Din mărturia unui călugăr care făcea parte din delegația Angliei la acel conciliu, știm că au fost interogați și li s-au pus întrebări, la care ei „au răspuns greoi și toată adunarea a râs."[25] Râsul batjocoritor al prelaților a fost singurul răspuns la cererea lor.

Valdenzii nu s-au lăsat descurajați și au continuat să predice. O făceau cu atâta elan, încât l-au uimit chiar și pe inchizitorul Stefano di Borbone, care a notat despre ei:

> „Acest Valdo și-a vândut toate bunurile în bătaie de joc, ca și cum le-ar fi dat de pomană, a uzurpat oficiul apostolic,

[23] Mărturisirea de credință a lui Pietro Valdo din 1180 se găsește în capitolul Documente. *Profesione di fede di Valdes* în Biblioteca Națională din Madrid, Manuscris 1114, Ed. A. Dondaine, „Archivium Fratrum Praedicatorum" XVI, 1946, în *Enchiridion Fontium Valensium I* , Claudiana, Torino, 1958, p. 32-33.

[24] Iată declarația acestui călugăr: „Am văzut la Conciliul celebrat sub Alexandru al III-lea pe valdenzi, oameni simpli și fără cultură, chemați așa după numele lui Valdo, conducătorul lor care locuia la Lyon, pe Rodana. Ei prezentară papei o carte scrisă în galică, conținând texte din Psalterie, Vechiul Testament și Noul Testament. Ei cerură cu insistență dreptul la predicare, crezându-se în stare, deși erau foarte rudimentari, la fel ca păsările cerului care nu văd fereastra și își imaginează că pot zbura…" Walter Map, *De Nugis Curialium*, Ed. Montague Rodes James, Oxford, 1914 , în Giovanni Gonnet, *Enchiridon Fontium Valdesium*, I, Ediția di Torre Pellice,1958, p. 122-124.

[25] Giovanni Gonnet, op.cit., p. 122-124.

și-a însușit dreptul de a predica Evanghelia și a adunat în jurul lui mulți bărbați și femei pe care i-a învățat și i-a trimis să predice Evanghelia în satele înconjurătoare… Acești bărbați și femei, neștiutori și idioți, mergeau prin sate, predicau în piețe, intrau în case și în biserici, împingându-i și pe alții la același lucru…” [26]

Reacția romană nu s-a lăsat mult așteptată. Prima măsură a fost convocarea unui sinod bisericesc chiar la Lyon (1181), unde era centrul ereziei. Delegatul papal a fost Pietro de Pavia. Cei convocați pentru acest sinod aveau intenția să judece doar mișcarea catarilor, dar, la sosirea legatului papal, au decis să discute și problema valdenzilor care, după opinia lor, nu erau mai buni. În timpul dezbaterilor, Valdo a fost invitat să dea socoteală în fața tribunalului. El a răspuns la invitație și în fața lor a afirmat că nu îmbrățișează doctrina catară. Ca să spulbere îndoiala sinodalilor a pus mâna pe Evanghelie și a jurat credință față de Biserica Catolică:

„În Numele Tatălui, al Fiului și al Spiritului Sfânt și al Fericitei Fecioare Maria, să fie cunoscut de toți că eu, Valdo, și toți credincioșii mei, în fața Sfintelor Evanghelii, declarăm din toată inima credința în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, ca trei Persoane în Unul Singur… Credem în una Biserică Catolică, sfântă, apostolică și imaculată, afară de care nu există salvare, și în sacramente…”[27]

La acest conciliu, episcopul de Albano, Enrico de Macry di Chiaravalle, a primit însărcinarea să pornească o campanie generală

[26] Stefano di Borbone, *Quellen zur Geschichte der Waldenser*, 47, în Grado G. Merlo, *Identita Valdesi nella storia e nella storiografia*, Claudiana, Torino, 1991, p. 95. În *Dialogus Miraculum de Cesario di Heusterbach*, scrisă în jurul anilor 1220-21, este un capitol dedicat valdenzilor. Ei sunt denunțați public ca fiind soli ai diavolului, „fiindcă pretind că au primit direct de la Spiritul Sfânt capacitatea de a predica”; în *Caesarii Heisterbacensis Monachi Ordinis Cistercinsis Dialogus Miraculorum*, vol. I, 1851, Tom IV, Cap. XX, p. 299-300.

[27] Dondaine, *Archinum Fratrum Praedicatorum*, Roma XVI, 1966, p. 231-232; în K. V. Selge, *Die Ersten Waldenser*, cit. de G. Tourn, *Valdensi*, Torino, Claudiana, p. 32-36.

de punere în gardă a populației împotiva rătăcirii. El și-a îndeplinit cu multă conștiinciozitate misiunea, aducând armatele de cavaleri din Provența să asedieze fortăreața eretică din Lavaur.[28]

A doua măsură oficială a bisericii s-a luat la Verona în 1184. Ca să facă față avalanșei tot mai mari de misionari catari, passagini și valdenzi, papa Lucius al III-lea a încheiat un tratat de alianță cu Frederic Barbarosa. În urma tratatului, a dat un decret public de condamnare a ereticilor. Acest edict a devenit celebru, deoarece condamna în masă toate comunitățile noncatolice: patari, passagini, catari, arnaldiști și „Săraci":

> „Noi declarăm că patarii, catarii și cei care se cheamă în mod fals „Săraci", sau „Săracii din Lyon", și passaginii, și josephinii, și arlandiștii sunt supuși anatemei perpetue…"[29]

Spre surprinderea sa, edictul a avut ca efect răspândirea și mai mare a mișcărilor eretice. Campionii acestei lucrări erau, incontestabil, valdenzii. Pentru a contracara lucrarea lor, papa Inocențiu al III-lea a emis o bulă în 1208, prin care aprobă înființarea Ordinului „Săracii catolici". Din acest ordin făceau parte *ex magna parte clerici et pene ommes literati* – „mare parte a preoților și cărturarilor."[30] Misiunea lor era să-i aducă la biserica-mamă pe „rătăciții" care predicau fără autorizație. În fruntea mișcării se aflau Diego și Domenico, doi călugări harismatici, care hotărâseră să urmeze modelul predicatorilor itineranți valdenzi, cu deosebirea că ei aveau aprobarea oficială a papei.

Acești călugări sunt viitorii întemetorii ai Ordinului „Fraților Predicatori Dominicani", care vor deține puterea în Biserica Catolică. Acest lucru este suficient ca să ne ajute să înțelegem că

---

[28] J. Congar, *Henry de Marey, Abbé de Clairvaux,* Roma,1958, p. 18.

[29] …in primis ergo Catharos et Patarinos et eos qui se Humiliatos vel Paupers de Lugduna et Passaginos et Josephinos – Din textul inchizitorial von K.V. Selge, 1967, în Grado G. Merlo, *op.cit.*, p. 77 și în *Papae Lucii III. Decret.* in Bernard. Papiens. Collect. Decretal. lib. 5. C. 11. apud Usser. de Eccles. Success. c. 8. Section 39. Acest document este de mare valoare istorică.

[30] Migne, *Patrologia Latina*, 215, col. 1513, ac. 196.

scopul lor nu era să ducă o viață umilă, așa cum făceau valdenzii, ci doar să câștige simpatia maselor, apoi urmau să se întoarcă la viața luxoasă de altădată. Membrii ordinului erau adunați în mod special dintre Săracii Lyonezi, impunându-li-se să își mărturisească păcatul de a fi predicat fără aprobare. În urma abjurării și a jurământului de fidelitate față de Biserica Catolică, rupeau legătura cu valdenzii și primeau dreptul oficial să predice.

IV. SĂRACII DIN LOMBARDIA

Istoricii tradiționali leagă originea valdenzilor exclusiv de mișcarea lui Pietro Valdo din Lyon. După părerea lor, în urma crizei apărute din cauza presiunilor și amenințărilor de tot felul, acești misionari au început să călătorească în toate părțile Europei, inclusiv dincolo de Alpi. Așa au ajuns în Lombardia, unde au inițiat o mișcare asemănătoare, numită „Săracii din Lombardia”.[31] Aceasta teorie oferă posibilitate de a explica existența anumitor dogme de nuanță catolică, lăsate de Valdo, care sunt prezente până astăzi în Biserica Valdenză.

Cu toate acestea, există argumente că gruparea din Lombardia a apărut și s-a dezvoltat separat, independent, fără să fi fost influențată de mișcarea din Franța, sau că această influență a fost mult mai mică decât lasă istoricii să se înțeleagă. Iată câteva argumente:

Primul dintre ele este faptul că în Milano a existat dintotdeauna un continuu spirit de protest. Mulți ani la rând, orașul acesta a fost capitala Italiei și, până în secolul al XI-lea, a depășit Roma în autoritate și, bineînțeles, în importanță. Dioceza episcopiei de Milano, pe vremea lui Ambrozie (452), cuprindea câmpia Lombardiei, munții, văile Piemontului și sudul Franței. Ea și-a menținut independența până la mijlocul secolului al XI-lea.

Introducerea ritului ambrozian, în opoziție cu ritul roman, practicat în bisericile Romei, era o formă evidentă de separare

[31] Giorgio Tourn, *I valdesi*, Claudiana, Torino, 1999, p. 27.

față de biserica mare. Pretenția de autoritate universală a episcopului de Roma nu putea să fie bine văzută în Lombardia și mai ales la Milano, care era (și este până astăzi) capitala economică a Italiei.

Epioscopii Vitalis di Milano și Macedoniu di Aquilea au continuat linia de independență stabilită de Ambrogio și s-au opus papilor Peleu I (555-560) și Ioan al III-lea (560-574). În timpul lor, bisericile din Milano și Ravena au rămas în afara comuniunii romane. Meyner spune: „La data aceea, Biserica Romană nu avea multă autoritate. Era ca și inexistentă în Orient, iar în Occident existau deosebiri mari."[32]

Tot în Lombardia existau, încă de pe vremea lui Ambrogio, puternice comunități ariene. Papa Zaharia a desfășurat, cu ajutorul lui Pepin cel Scurt, adevărate campanii militare de nimicire a ereziei. Înfrângerea arienilor nu a însemnat diminuarea spiritului de protest și de reformă, ba dimpotrivă, în jurul anului 1000, s-au ridicat marile comunități de catari, patari și passagini,[33] a căror influență a fost atât de puternică, încât a dat naștere mișcărilor de reformă.

Trebuie să menționăm că, alături de aceste grupe mari, erau și alte grupe mai mici care, „în numele adevărului", predicau diverse învățături, în opoziție cu doctrina oficială catolică. Toate aceste grupe, mari și mici, erau mânate de acordul general de a respinge dogma bisericii. Inchizitorul Stefano di Borbone spune că în Milano erau multe secte, numite toate valdenzi: „tortolonii, comuniații, rebotezații, 'Susținătorii predicii universale' și alții…"[34]

Prezența acestor comunități religioase și spiritul de nesupunere au făcut ca acest oraș să devină în secolul al XII-lea cetatea opusă

[32] Enrico Meyner, *Storia dei papi*, Torre Pellice, Tipografia Alpina, 1932, p. 6 9.

[33] Patarinii, sau catarii, au venit în Italia din părțile Bulgariei și au fost socotiți de la început eretici. Au stabilt un centru puternic la Milano, unde au fost numiți în batjocură *pattaria* sau *contada de pattaria*, adică „cei care trăiesc contrar decretelor pontificale". Ei erau împotriva căsătoriei, promovau idei ariene, afirmând că Isus Hristos nu este Dumnezeu, și erau împotriva preoților.

[34] Stefano di Borbone, *Quellenzur Geschichte*, cit. p. 475 în Grado G. Merlo, *Identita valdesi nella storia e storiografia*, Claudiana, Torino, 1991, p. 84.

Romei. Arhiepiscopul Galdino din Milano și-a dat toată silința să oprească erezia și a murit pe amvon, predicând împotriva ereticilor, fără nici un rezultat. Un secol mai târziu, cetatea s-a răsculat de câteva ori împotriva dominației papale. Inocențiu al III-lea declara că este „pavată cu eretici", în timp ce Frederic al II-lea spunea că este „mama ereticilor" și „peștera ereticilor."[35] Un călător din acest secol, Iacov de Vitry, scrie că Milano era în mâna ereticilor… și că acolo sunt toate sectele posibile, mai multe ca în oricare altă parte.[36]

În acestă atmosferă, este imposibil ca „Săracii din Lombardia" să fie exportul teologiei valdenze lyoneze. Ei sunt expresia concretă a respingerii doctrinei papale, pe pământurile Italiei.

Există o scrisoare[37] a fraților valdenzi din Italia către cei din Germania, scrisă după anul 1218. În ea este descrisă credința „Săracilor" din Lombardia, Boemia și Austria. În concluzie, se face afirmația că ei sunt mult mai aproape de catari decât cei din Lyon. Lucrul acesta a fost sesizat și de prelatul San Bernardo, care recunoște că valdenzii și catarii din Milano, „nu mănâncă pâinea leneviei, ci dimpotrivă, lucrează cu mâinile lor și tocmai această muncă le susține viața." Pe lângă faptul că ei munceau (spre deosebire de cei din Lyon, care refuzau munca), îi condamnau pe preoți și pe frații lor lyonezi, spunându-le că trebuie să lucreze ca apostolii.[38] Cele două gupe aveau poziții total diferite.

Un alt argument în favoarea dezvoltării separate a grupării din Lombardia este faptul că, spre deosebire de confrații lor transalpini, care la început acceptau încă multe puncte de doctrină

[35] „Innocenzio III alle Milanesi", 21 oct. 1213, în *Epistole*, XV, n. 189, în Gioachino Volpe, *Movimente religiosi e sette ereticali nella societa medievale italiana*, sec. XI-XIV, Sansono, Firenze, 1922, p. 89.

[36] Chiar și regele Frederic al II-lea, într-o scrisoare personală, se plânge că mare partea a turmei din Milano a fost atinsă de erezie – major pars gregis fidelium per oves has morbidas maculantur – în *Constitutiones, MGH,* II 126, martie, 1224, în Buletinul Societății St. Petro per Umbria, I, 1895, p.106

[37] Publicată de Preger în *Abhandlungen*, Cit. XIII, 1875, p. 179 și de Doellinger, Beitrege, II, p. 42.

[38] Gioacchino Volpe, op. cit. p. 77.

catolice,[39] cei din Milano erau mult mai radicali și nu acceptau cele mai multe dintre acestea. Insistau pentru căsătoria preoților, negau tradiția, susțineau că singura sursă de autoritate spirituală este Scriptura și predicau că „preoții unei biserici decăzute (Biserica Romei) nu au dreptul de a administra sacramentele."[40]

Tot în Milano se știe că exista o grupă de credincioși care păstrau sâmbăta ca zi de odihnă. Ei erau numiți passagini sau passagi. Murdock spune că aceștia, pe lângă faptul că aveau în comun cu ceilalți aversiunea față de Biserica Romei, se distingeau prin faptul că „ei credeau că Legea lui Moise trebuie respectată și sub Noul Testament, cu exceptia sacrificiilor. Ei erau de acord cu practica circumciziei,[41] se abțineau de la mâncărurile înterzise de Moise și respectau Sabatul la fel ca iudeii."[42] Această remarcă este importantă, întrucât nicăieri în această perioadă nu cunoaștem o altă grupă organizată oficial care să respecte Sabatul. Această grupă nu aparținea „Săracilor lombarzi", însă cu siguranță că aceștia le erau cunoscuți.

Nu putem încheia acest capitol fără să facem precizarea că grupa din Lombardia era mai serioasă în ce privește studiul Scripturilor, dând la o parte orice tradiție. Același inchizitor, Stefano di Borbone, menționează cazul unui „valdenz" din Jonvelle, Dioceza de Besançon, care a stat optsprezece ani departe de casa și de țara sa din cauza ereziei sale și, în tot timpul acesta, a studiat „rătăcirea

[39] Din „Professione di fede di Valdo" – „Mărturisirea de credință", se știe că, la început, valdenzii din Lyon au păstrat multe învățături catolice, cum sunt: dogma suveranității bisericii, cultul Maicii Domnului, botezul copiilor, faptele mântuitoare, importanța clerului, împărtășania, cultul duminicii etc… Ulterior, mișcarea valdenză a abandonat majoritatea acestor învățături, membrii ei devenind unii dintre cei mai aprigi împotrivitori ai lor. *Enchiridion Fontium, Valdensium I,* Claudiana, Torino, 1958.

[40] Giacchino Volpe, *Movimenti religiosi e sette ereticali nella societa medivale italiana*, sec.XI-XIV, Sansoni, Firenze, 1922, p. 77.

[41] Această afirmație este greu de dovedit, fiindcă pe lista inchizitorilor, „circumcișii" sunt numiți separat de passagini. Faptul că ei țineau Sabatul ca iudeii putea sugera că erau de acord și cu circumcizia, dar lipsesc probe care să confirme.

[42] James Murdock, *Ecclesiastical History,* Ed. H.L. Hastings, Boston, Mass., vol. III, part. II, 1892, p. 273.

sectei valdenze”. Acest studiu a însemnat învățarea pe de rost a Noului Testament și a unor părți mari din Vechiul Testament.[43]

Diversitatea de opinii dintre pionierii valdenzi aflați pe cele două părți ale Alpilor nu era doar dogmatică, ci și administrativă. Pietro Valdo era conducătorul incontestabil al celor din Lyon, pe când în Lombardia era conducător Giovanni da Ronco. Între cei doi nu existau relații foarte bune. În urma diverselor dispute teologice, Valdo a decis să rupă relația cu milanezii „nerecunoscându-i ca fiind expresia alegerii de credință.”[44] În același timp, cei din Lombardia au refuzat orice control din partea celor din Lyon.[45]

Toate aceste precizări ne ajută să înțelegem că cele două grupe de valdenzi s-au născut și s-au dezvoltat separat.[46]Atunci când amenințarea Romei a devenit puternică, conducătorii lor au decis să strângă rândurile și, dacă este posibil, chiar să își unească forțele. Așa s-a pus temelia primei „uniuni”, care le-a dat forța să meargă înainte, dar care a dus totodată la pierderea identității inițiale.

[43] Stefano di Borbone, *Quellenzur Geschichte*, cit. p. 475 în Grado G. Merlo, *Identita valdesi nella storia e storiografia*, Claudiana, Torino, 1991, p. 84.

[44] Giorgio Tourn, *I valdesi*, Claudiana, Torino, 1999, p. 29.

[45] Humbert Jedin, *Storia della Chiesa*, Jaca Book, Milano, 1972, vol. IV, p. 230.

[46]Ana Benvenuti spune: „Săracii din Lyon, Săracii din Lombardia, Săracii și Beguinages, Flandra, au fost expresii concrete contemporane ale aceluiași spirit de căutare a modelului de viață apostolic, în locuri diferite”. Ei s-au născut în același timp, dar în locuri separate. Domenico Maselli, *Eretici e ribelli del XIII e XIV secolo,* Tellini, Pistoia, p. 160.

CAPITOLUL III

PREȚUL UNITĂȚII – BERGAMO 1218

I. AL IV-LEA CONCILIU LATERAN

Revenindu-și în urma șocului provocat de schisma cu Răsăritul (1054) și a crizei interioare din secolul al XI-lea, Biserica Catolică a decis să treacă la măsuri de întărire a credinței și de apărare împotriva păgânilor și a ereticilor. Mai întâi era amenințarea turcilor care devenise destul de puternică și trebuiau luate măsuri, apoi erau multe mișcări în sânul bisericii, mișcări mânate de un spirit de independență și reformă. Biserica trebuia să facă față „Săracilor" care contestau prosperitatea și luxul clerului și pe deasupra erau grupele catarilor, albigenzilor și passaginilor care de-a dreptul respingeau credința catolică. Toate acestea nu puteau să nu fie luate în considerație de conducători.

Inocențiu al III-lea (1198- 1216) a decis să lupte pe toate aceste fronturi. Dotat cu un simț politic puternic și cu spirit misionar, a început prin a promova Reforma chiar în sânul Curiei romane și a administrației Vaticanului. Dar la scurt timp, a trecut de partea opusă, folosind ocazia pontificatului pentru a-și mări influența și pentru a aduna o avere considerabilă.[1] În felul acesta, lupta împotriva corupției s-a transformat într-o luptă împotriva Reformei și a reformatorilor din Biserică și, în mod special, împotriva mișcărilor care predicau sărăcia.

Istoricul Redina afirmă că, în ce privește tratarea ereticilor din Lombardia, „Inocențiu a pornit-o cu stângul, considerându-i la

[1] Claudio Rendina, *I papi, storia e segreti*, Newton & Compton, Editori, Roma, 1996, p. 448.

fel de periculoși ca eretecii din primele secole; ori aceștia nu făceau altceva decât să predice o viață curată, așa cum era scris în Evanghelie."[2]

În dorința de a extirpa erezia, pe 11 noiembrie 1215, el a convocat un mare Conciliu în Lateran, rămas în istorie ca Al IV-lea Conciliu Lateran. Între alte documente importante, adoptate în această ocazie, a fost elaborarea și aprobarea Canonului al III-lea, care preciza modalitatea de procedură cu ereticii:

> „Ereticii condamnați vor fi dați pe mâna puterii seculare pentru a primi pedeapsa cuvenită. Bunurile laicilor vor fi confiscate… Suveranul temporar care, deși avertizat, nu îi pedepsește pe ereticii de pe pământurile sale, va fi excomunicat… și dacă nu va asculta într-un an, papa va îi va declara pe vasalii lui scutiți de jurmământul pe care l-au făcut, iar pământurile vor reveni primului ocupant catolic… Orice episcop trebuie să aleagă trei oameni cu faimă bună și să îi pună să jure că îi vor denunța pe eretici…"[3]

La finalul Conciliului, a fost elaborat documentul *De Fide Catholica,* în care sunt reafirmate normele de credință ale bisericii[4]. Documentul a fost pecetluit cu declarația oficială că „există o singură biserică universală, afară de care nimeni nu poate să fie salvat."[5]

Cu această declarație, Inocențiu al III-lea și-a făcut publică poziția față de toți aceia care nu-i recunoșteau autoritatea. El nu voia să cedeze, ci dimpotrivă, era gată să pornească ofensiva. La scurt timp, ocazia s-a ivit și el a pornit o adevărată cruciadă împotriva albigenzilor din Languedoc.

---

[2] Claudio Redina, op. cit., p. 446.

[3] Enrico Meynier, *Storia dei papi*, Torre Pellice, Tipografia Alpina, 1932, p. 158.

[4] Conciliul a rămas celebru și pentru documentul *Corpus juris canonici*, prin care se introduce termenul „transustanzione" – dogma prin care pâinea și vinul se transformă în trupul și sângele real al lui Christos. Această învățătură a fost acceptată și de către primii pioneri valdenzi.

[5] *De Fide catholica*, în Enchiridion symbolorum, Ed. de Denzinger, Umberg, Friburg, 1947, p. 430.

II. CRUCIADA ÎMPOTRIVA ALBIGENZILOR

Cruciada s-a declanșat ca răspuns împotriva contelui de Tolosa, Raimond al VI-lea, seniorul cel mai important din Franța meridională. În ciuda hotărârilor Conciliului Lateran, el a continuat să tolereze prezența albigenzilor pe teritoriile sale. A fost amenințat de biserică și i s-a cerut să ia măsuri împotriva lor, dar a refuzat, așa că, în cele din urmă, a fost excomunicat (1207). Contele nu s-a sinchisit prea tare de interdicția papei și a continuat să-i ajute pe albigenzi.

Pe 14 ianuarie 1208, legatul papal Pietro di Castelnau a fost omorât la Saint Gilles. Acest asasinat a fost pus în seama albigenzilor și a fost socotit de papă un motiv pentru a declanșa cruciada.

Predicatorii puși de biserică au început să străbată orașele și satele în vederea strângerii trupelor de cruciați. Celor care participau la luptă li se promiteau indulgențe plenare și apărarea proprietății. Ca să-l ademenească și pe regele Filip al II-lea al Franței, papa i-a promis toate zecimile încasate de preoți și a douăzecea parte din beneficiile bisericești. În ciuda promisiunilor deosebit de atrăgătoare, regele a refuzat să participe. Relațiile sale cu Scaunul Pontifical erau foarte rezervate și nu voia să devină vasalul papei. Baza cruciadei a fost desemnată chiar în orașul Lyon. Aici au fost chemați să se adune toți cruciații.

În vara anului 1208, o mare armată de voluntari a coborât din văile Rodanului, răspunzând la apelul lui Inocențiu. Această armată, compusă din clerici și oameni simpli, s-a pus la dispoziția contelui de Leicester, Simon de Montfort, care jurase supunere papei. Cine refuza să se înroleze era considerat eretic și, după o judecată formală, era condamant la moarte. Cronicarul Guglielmo di Tudele, în *Canzone della crociata albigense,* scrisă în jurul anilor 1210, spune că, „în timpul luptelor, preoții intonau imnul Spiritului Sfânt, mărșăluind într-o lungă procesiune."[6]

[6] Guglielmo di Tudele, *Canzone della crociata albigense*, în E. Delaruelle, *L' idée de croissade dans la Chanson de Guillaume de Tudele*, în Institutes d'Etudes Occidentales, Tolosa, 1963, p. 5, în Amedeo Molnar, *Storia dei Valdesi*, Claudiana, Torino, p. 49.

Cruciada (1208-1218), unică prin violența și durata ei, s-a transformat, „cu ajutorul" bisericii, într-un război de lungă durată, prelungindu-se peste zece ani. Au fost nimiciți, fără deosebire, toți cei care se opuneau bisericii și statului: albigenzi, catari și valdenzi. Numai la Bezires, o mică localitate montană, au fost omorâți mai mult de două sute de eretici, dintre care circa douăzeci erau valdenzi.[7] Se spune că, în timpul devastării acestei mici localități, soldații i-au întrebat pe oficialii catolici cum să facă să-i recunoască pe eretici. Arnoldo, abatele din Citeaux, a răspuns: „Omorâți-i pe toți, Dumnezeu îi va recunoaște pe ai Săi!".[8] În cele din urmă, înfloritoarea provincie Languedoc a fost distrusă și obligată să se supună dominației franceze. Cronicarul Gregorovius spune că războiul acesta a fost atât de plin „de cruzime și de ferocitate, încât obligă la rușine și indignare", iar Tourn afirmă că această cruciadă a fost „unul dintre momentele cele mai delicate și mai dificile ale istoriei creștine medievale."[9]

Având acest model, papa[10] a decis să continue în aceeași manieră cu toți cei care nu respectau autoritatea Bisericii Romane, inclusiv cu „Săracii" din Lombardia și din Lyon.

---

[7] Din lista parohului din Bezires, în E. Delaurelle, art. cit. p.10-12. În anul 1214, a avut loc, din ordinul cardinalului legat Roberto di Courcon, prima execuție oficială a șapte valdenzi refugiați în cetatea Morlhon. Ei au fost arși pe rug – E. Fornairon, *La tragedia dei catari,* Milano, 1969. W. L. Wakefield, *Heresy, Crusade and Inquisition in Southern France*, 1100-1250, Londra, 1974; A .P. Evans, *The Albigens Crusade*, nota.14, p. 289.

[8] H. C. Lea, *History of The Inquisition of the Middle Age*, Esp., vol. I, p. 96.

[9] F. Gregorovius, *Storia della Citta di Roma nel Medio Evo*, îngrijită de Senatore Ettore Pais Sten., Torino, 1925, p. 122; Georgio Tourn, op. cit., p. 29.

[10] Iată care erau comandamentele de viață ale papei Inocențiu al III-lea: „ Papa nu recunoaște pe nimeni deasupra lui, cu excepția lui Dumnezeu". „Papa este intermediarul între om și Dumnezeu, mai jos decât Dumnezeu, dar deasupra tuturor oamenilor (minor deo, major homine). După legea divină, preoții și regii primesc ungerea – preotul dă ungerea regelui, și nu regele, preotului. Prin aceasta, preotul este deasupra regelui, la fel cum sufletul este superior corpului. Când a făcut lumea, Dumnezeu a pus doi luminători: unul pentru a străluci ziua, altul pentru a lumina noaptea." Sainte Foy, *De Saint Pietro a Pie X,* Paris, Librairie critique, p. 47.

III. BERGAMO 1218, PRIMUL COMPROMIS

În fața amenințării clar exprimate de al IV-lea Conciliu Lateran, valdenzii au decis să își unească forțele. Această idee nu era nouă. Între anii 1205-1217, la Milano s-au făcut diverse tentative de unire a grupelor care existau în această zonă. Nici una dintre acestea nu s-a finalizat.

De data aceasta, amenințarea fiind mai mare, și dorința de unire era mai puternică. Întâlnirea a fost programată la Bergamo în 1218. Au fost prezenți doisprezece delegați – șase, din partea celor din Lyon și șase, din partea celor din Lombardia. De la această întâlnire avem o dare de seamă făcută de cei din Lombardia, păstrată într-un manuscris, în bibliotecile din Monaco și Viena, sub titlul: *Rescriptum heresiarcharum Lombardie ad Pauperers de Lugduno qui sunt in Alamania*.[11]

În cele câteva zile ale Conciliului s-au discutat mai multe probleme, dintre care cele mai importante au fost: botezul, euharistia, căsătoria, asociațiile de lucrători și recunoașterea conducătorilor. Pozițiile celor două grupe nu erau identice și s-au desfășurat adevărate „bătălii teologice, cu un schimb lung de opinii”[12]. Cei din Lombardia au avut un cuvânt serios în dezbateri și de multe ori și-au impus punctul de vedere. Cei din Lyon au cedat, acceptând poziția fraților transalpini, însă în anumite puncte au rămas fermi, determinându-i pe aceștia să accepte doctrina lor.

Discuțiile nu au atins punctele specifice de doctrină, pe care mai târziu aveau să le predice cu multă putere, cum sunt: respingerea cultului icoanelor și al relicvelor, rolul preoției, al primatului papei, ziua de odihnă și altele. Aceasta se datora faptului că, deși rupseseră legăturile cu Biserica Catolică, ei continuau să se simtă

[11] În *Enchiridion Fontium Valdesium*, p. 171-183.

[12] „…Vrem fraților să vă punem la curent cu controversa care este de ceva timp între noi și cei care își spun ultramontani, tovarași ai lui Valdo, precum și cu rezultatele la care am ajuns în final, în anul 1218 de la nașterea lui Christos.” *Rescriptum heresiarcharum Lombardie ad Pauperers de Lugduno qui sunt in Alamania – în Enchiridion Fontium Valdesium*, p. 171-183.

legați de ea cel puțin afectiv. Pentru ei era încă biserica-mamă. Deși în finalul întâlnirii, grupele au ajuns la aceeași poziție asupra faptului că Biserica Catolică „nu mai este Biserica lui Christos, ci a devenit biserica celui rău”[13], totuși istoricul valdenz A. Molnar spune:

> „Trebuie să recunoaștem înainte de orice că (la Bergamo) a existat o rezervă evidentă din partea valdenzilor de a rupe definitv legătura cu viața sacramentală a Bisericii Catolice”[14]. Multe dintre dogmele lor inițiale erau moștenite din această biserică, iar la Conciliu acestea au fost reafirmate în mod clar.[15]

Deși s-a vrut a fi o întâlnire de rezistență în fața Bisericii Catolice, Conciliul de la Bergamo s-a sfârșit cu recunoașterea neoficială a suveranității ei. Confirmând și acceptând doctrinele ei specifice, în numele ecumenismului, primii valdenzi au amânat adevărata reformă cu încă aproape optzeci de ani. Au câștigat forța de a merge înainte, liniștea de nu fi socotiți „prea periculoși” și au fost, cel puțin pentru o vreme, lăsați în pace. Prețul urmau să îl plătească ei înșiși, cu mult sânge, când aveau să redescopere adevărurile sacre al Scripturii.

---

[13] Rainero Sacconi, *Un traité neo-manicheen du XIIe siècle*, Ed. A, Dondaine, Roma, 1939, p. 78.

[14] Amedeo Molnar, *Storia dei Valdesi*, Claudiana, Torino, vol. 1, 1974, p. 72.

[15] „Cât privește botezul, noi afirmăm că nimeni nu poate să fie salvat, dacă refuză apa materială a botezului, copiii nebotezați nu credem că vor fi salvați, de aceea le cerem lor să creadă și să profeseze… Pâinea și sângele de la Sfânta Cină se transformă în trupul real și sângele real al Domnului la pronunțarea Cuvântului, de către orcine, chiar și de un iudeu… Afirmăm că Valdo este în Paradis” (doctrina nemurii sufletului) etc… în *Enchiridion Fontium Valdesium*, p. 171-183.

CAPITOLUL IV

ÎNCEPUTUL PRIGOANEI ȘI REFUGIUL ÎN ALPI

I. PREGĂTIREA MISIUNII

În această perioadă, în Europa era în plină dezvoltare epoca feudală. Sclavagismul, care multe sute de ani a făcut ravagii, acum era înlocuit cu noul sistem de organizare al suveranilor și vasalilor. Proprietarii bogați (*patrocinium*) le ofereau foștilor sclavi sau chiar oamenilor liberi săraci mici proprietăți de teren în schimbul supunerii și ascultării necondiționate. În felul acesta, ei erau legați de suveran, fără ca acesta să aibă obligația de a-i întreține, ca în cazul sclavilor.

Regele francilor, Charles le Marteau, a introdus această practică în armată, oferind pământ în schimbul serviciului militar.[1] A fost o adevărată reformă. Zeci de mii de oameni săraci au întărit rândurile armatei regale. S-au format noile ordine de cavaleri, care au înlocuit trupele dezorganizate de până atunci. Totodată s-a introdus un nou sistem juridic, descentralizat, cu autoritatea în mâinile *patroncini*-lor. Această reformă a dus la crearea unei noi aristocrații, avându-l în frunte pe rege.

S-a schimbat și viața din mănăstire. Spiritul de lenevie și viață luxoasă au fost înlocuite treptat cu spiritul de simplitate apostolică. Construirea și consolidarea mănăstirii din Cluny[2] au avut o

[1] Mario Nuzzo, *Minerva-Nuova Enciclopedia Universale*, Edizioni M. Confalonieri, Milano, vol. IV, 1964, p. 324.

[2] Mănăstirea din Cluny a fost construită între anii 1089 și 1135. După 1220, timp de mai multe sute de ani, a fost unul dintre cele mai importante centre de cultură și spiritualitate. În timpul evului mediu au ieșit din altarul ei patru papi și un rege: Grigore al II-lea, Urban al II-lea, Pascal al II-lea, Calixt al II-lea și Cazimir, regele Poloniei.

puternică influență asupra vieții religioase. Călugării leneși au fost obligați să muncească și, în anumite locuri, au fost de-a dreptul trimiși să cerșească. Astfel au luat naștere primele ordine de călugări cerșetori.

Dezvoltarea căilor de comunicații, a comerțului și noua politică au asigurat liniștea și prosperitatea în teritoriile imperiale. Lombardia era sub administrarea regală și a început să se bucure de liniște. Datorită acestui fapt, influența papei a fost mult micșorată. În același timp, biserica era preocupată de organizarea mai multor cruciade împotriva musulmanilor.

În timp ce biserica aduna armate de cavaleri, care mărșăluiau alături de călugări către Țara Sfântă, noua mișcare valdenză a început o largă campanie de evanghelizare. Cu toate că, la Conciliul de la Bergamo, ambele grupări și-au luat responsabilitatea lucrării misionare, gruparea din Lyon și-a pierdut repede elanul inițial și a manifestat dorința să rămână în vecinătatea Bisericii Catolice. Ca atare, grupul din Lombardia a luat inițiativa.

Prima măsură a fost să alcătuiască un comitet de doisprezece conducători, cu scopul de a organiza întreaga mișcare. Între aceștia se aflau și cei cinci delegați care au făcut parte din comisia de la Bergamo. Ei au adresat un apel misionar către „frații și surorile, prietenii și prietenele, cei iubiți în Christos, care trăiesc dincolo de Alpi."[3] Cu toată insistența lor, frații din Lyon au rămas indiferenți. În ciuda refuzului și a indiferenței, valdenzii din Lombardia au hotărât să pornească la lucru. Mișcați de puterea Duhului Sfânt și conștienți de importanța misiunii, au făcut planuri și au instruit primii misionari. În numai câțiva ani, au organizat o largă campanie de evanghelizare.

Trebuie să menționăm și un alt lucru important. O dată cu dezvoltarea lucrării misionare, a avut loc o îndepărtare treptată de învățătura Bisericii Catolice. Curând au trebuit să facă față atacurilor preoților și apărătorilor religiei catolice, care îi învinuiau că luptă degeaba împotriva bisericii, deoarece ei continuă să creadă

[3] Rescriptum ad Leonistas in Alamania, Edit. A. Patschovsky, 1973, p. 21.

aceleași dogme. În realitate, aceste acuzații erau adevărate,[4] așa că au început să cerceteze cu atenție Scripturile. Atunci au descoperit că nu au suport biblic pentru multe doctrine și au început să le abandoneze. În felul acesta s-au conturat în sânul comunității din Lombardia marile principii ale Reformei: recunoașterea autorității și suficienței Scripturilor, acceptarea preoției universale a tuturor credincioșilor, respingerea primatului papal și al oficiului sacerdotal, respingerea tradiției, respingerea sfinților, a icoanelor etc… Pe de altă parte, în contact cu passaginii, grupare care ținea Sabatul zilei a șaptea, unii dintre ei au început să păzească sâmbăta. În felul acesta putem să ne explicăm cum, în ținutul Boemiei și al Germaniei, existau încă de pe vremea aceea valdenzi sabatiști.[5]

În numai patruzeci-cincizeci de ani, au ajuns să aibă o doctrină pur evanghelică. În cursul celor două sute de ani care au urmat, ei aveau să fie principalii propovăduitori ai Evangheliei.[6] Fără ei, Biserica Valdenză de mai târziu nu ar fi existat.

II. RĂSPÂNDIREA VALDENZILOR

A. Misionari în propria țară

Urmând sfatul dat de Isus apostolilor,[7] primii misionari au început să predice în satele și localitățile imediat înconjurătoare. În ciuda pericolelor de tot felul și a agenților secreți ai Bisericii Catolice, care i-ar fi putut vâna cu ușurință, valdenzii s-au bucurat

[4] Având în vedere că, în primii o sută de ani, Săracii din Lyon și cei din Lombardia au păstrat multe dogme catolice, aceste acuzații erau întemeiate.

[5] S-a discutat mult pe tema zilei de odihnă a valdenzilor. Vom trata acest punct în capitolul următor.

[6] Istoricul valdenz Amedeo Molnar confirmă clar acest lucru: „Trebuie să-i considerăm pe lombardini ca cel de-al doilea fondator ai mișcării valdenze, mișcare a cărei existență în următoarele două sute de ani (după 1218) va fi determinată de inițiativele lor energice." Amedeo Molnar, *Storia dei Valdesi*, Claudiana, Torino, vol. 1, 1974, p. 73.

[7] Fapte 1:8 „…Îmi veți fi martori în Ierusalim, Iudeea, Samaria și până la marginile pământului."

pentru un timp de toleranța regelui.[8] Deși el era catolic convins, nu putea suporta autoritatea papală și, în mod special, intenția vădită a papei de a controla lumea politică.[9] Ca atare, regele Frederic al II-lea a depus orice efort să-i limiteze influența. Pentru a-și ajunge scopul, a dat libertate mișcărilor dizidente și chiar i-a încurajat pe cei ce se opuneau bisericii.

Bucurându-se de această perioadă de liniște, valdenzii au început să lucreze cu un așa zel, încât cu greu putem găsi vreo comparație în vremurile moderne. De obicei mergeau doi câte doi sau chiar cu întreaga familie. Atunci când ajungeau într-un loc nou, se stabileau pentru un timp acolo. La început, încercau să-și facă prieteni. Acești prieteni erau căutați în funcție de ocupațiile pe care le aveau. De exemplu, dacă era cizmar, încerca să și-i facă prieteni pe cei care practicau aceeași meserie ca el. Dacă era dulgher,

[8] Regele Frederic al II-lea. Ca să obțină favoarea de a fi numit rege, Frederic i-a făcut mai multe promisiuni papei Honoriu al III-lea (1216-1227); între acestea s-a angajat că va da ajutor bisericii în tratarea ereticilor. După ce a devenit rege, a uitat de promisiunile făcute și a refuzat să mai respecte autoritatea papală. Situația a fost și mai dificilă cu următorul papă, Grigore al X-lea (1227-1241), care l-a amenințat cu excomunicarea, dacă nu pleacă în cruciadă (așa cum a promis). Regele era prea mândru ca să primească ordin de la papă și a refuzat. Mai târziu, când papa i-a interzis să plece, a adunat o mare armată și a plecat. A fost excomunicat. În ciuda excomunicării, a reușit să conducă acea cruciadă până la capăt, fiind singura din istorie în care s-a intrat în Ierusalim și fără vărsare de sânge. Relațiile cu următorul papă nu au fost mai bune. Se spune că, atunci când a auzit că a fost ales Inocențiu al IV-lea ca papă, regele a declarat: „Am pierdut un prieten și am câștigat un mare dușman". Lucrul acesta s-a adeverit imediat, când Frederic al II-lea a fost din nou excomunicat sub acuzația de ateism, erezie și epicureism. Ca răspuns, regele a scris un mesaj, adresat tuturor principilor din Europa, în care prezintă protestul său: „…Să nu credeți că sentința papei a copleșit sufletul meu. Am conștiința liberă: Dumnezeu este cu mine. Pe El Îl iau martor… În ce îi privește pe preoții de orice rang, mari sau mici, am fost și sunt de părere că trebuie să aibă o viață umilă ca a Domnului și a apostolilor, în schimb ei sunt slujitorii lumii, îmbătați de vicii lumești, disprețuindu-L pe Dumnezeu, au naufragiat credința într-o mare de bogății…" Gregorovius, op. cit. lib. IX, cap. IV, p. 416; Antonio de Stefano, *Federico II e le corente spirituali del suo tempo*, Roma, 1922; E. Meyer, *Storia dei papi*, p. 158.

[9] Gregorovius spune că „Deși era un catolic devotat, Frederic a fost inamicul de moarte al amestecului pontificatului în politică…" *Idem*, p. 6.

pe dulgheri și așa mai departe. În felul acesta, formau așa-numitele „asociații de meseriași". Ele nu atrăgeau nimănui atenția și erau cadrul ideal pentru prezentarea Evangheliei. Încetul cu încetul, începeau discuții care conduceau la studiul Scripturilor. Cu timpul, aceste grupe se transformau în mici comunități. La rândul lor, acestea pregăteau și trimiteau noi misionari. Folosind această metodă, valdenzii au reușit în numai cincizeci, șaizeci de ani să organizeze mici comunități în câteva orașe din Lombardia. Din rapoartele inchizitoriale, aflăm că în jurul anilor 1300 existau comunități valdenze în: Legniano, Pavia, Piacenza, Bergamo, Brescia, Cremona și Verona.

B. Lucrarea în Germania și Bavaria

Entuziasmul stârnit de mișcarea lui Pietro Valdo și a „Săracilor din Lyon" a fost atât de puternic, încât chiar de la început s-a propagat dincolo de graniță, până în Germania și Bavaria. Chiar înainte ca mișcarea să capete identitate, deja în diocezele din Toulouse (1192) și Metz (1192) și în alte câteva locuri, și-au făcut apariția primii valdenzi. Predicarea lor a stârnit interes și a reușit să adune mici grupe de adepți. Cu trecerea timpului, entuziasmul misionarilor din Lyon a scăzut și, ca urmare, viața comunitară a acestor grupe a fost afectată, și unele s-au întors la biserica-mamă.

În sudul Germaniei, interesul a continuat să rămână aprins datorită prezenței fraților lombarzi. Valdenzii germani se prezentau cu numele de *runcari*, de la Giovani Ronco, liderul din Milano. Ei își păstrau strâns legăturile cu valdenzii din Lombardia și chiar le trimiteau bani.[10] Din păcate, nu există documente care să ne ofere informații cu privire la numărul comunităților din această țară. Singurele mărturii de care dispunem sunt rapoartele inchizitoriale sau scrisorile de denunțare pentru erezie.

[10] Această afirmație este foarte importantă, întrucât arată că mișcarea valdenză din Germania și Bavaria s-a devoltat cu ajutorul și sub influența valdenzilor din Lombardia, și nu din Lyon, cum spun istoricii tradiționali. Huberto Jedin, *Storia della Chiesa*, Jaca Book, Milano, vol. IV, 1972, p. 242.

Din unul dintre aceste rapoarte aflăm că, o dată pe an, înainte de Paști, în Lombardia, Provența sau în alte locuri, dar de preferință în Lombardia, se adunau doi sau trei „maeștri" din Germania cu câțiva responsabili și interpreți, să discute probleme importante ale mișcării. Ca să nu dea nimic de bănuit, se prezentau drept pelerini ai Romei.

> „La aceste întâlniri, nu sunt admiși credincioșii obișnuiți, pastorii de curând consacrați sau femeile. Discută despre viața de comunitate, numesc responsabili, împart misiunile pentru anul următor și repartizează colectele…"[11]

La începutul anilor 1300, augustinul Ermanno Schilditz a scris din Wurtzburg o scrisoare pentru combaterea ereticilor din Lyon – *Tractus contra Leonistas sive Pauperes de Lugduno.*[12] Din această lucrare, aflăm că mișcarea valdenză din Wurtzburg era atât de puternică, încât prelatul catolic s-a simțit îndatorat să-și apere turma. Grupe de valdenzi erau și în Turingia, Saxonia, la Wittenberg, și chiar în Misnia.

C. Austria, Boemia și dincolo de Dunăre

O dată cu începerea lucrării din Germania și Moravia, primii misionari valdenzi au început să străbată și drumurile Austriei, și ale Boemiei. De aici au mers mai departe, până în ținuturile Ungariei și chiar ale Transilvaniei.

Au avut un succes special în Austria. Lucrarea din acest loc a fost începută, ca și în Germania, de frații lyoniți. Încă din 1266, erau semnalate mai mult de patruzeci de parohii în care erau prezenți misionari și eretici valdenzi. Teritoriul în care acționau

---

[11] *Il Trattato anonimo „De Pauperibus de Lugduno"*, secolele XIII – XIV; *„Gli Errores Valdesium"*; Giovanni Gonnet, *Le confesioni dei fede valdesi prima della Rifforma*, Claudiana, Torino, 1967, p.105.

[12] G. Gonnet, *Le confessioni di fede valdesi prima della Riforma*, Torino, 1967, p. 70; H. Haupt, *Waldenserthum und Inquisition im Sudostlichen Deutschland*, Friburg, 1890, p. 27-28.

se întindea de pe cursul râului Rin până la Viena. Erau cuprinși și munții Alpi, care făceau graniță cu Moravia. În aceaste zone se aflau echipe de misionari special pregătite. Ele erau coordonate de un „episcop", care își avea reședința la Anzbach, în Austria de Jos.[13] El ținea legătura cu frații din Lombardia, care erau mai aproape decât cei din Lyon.

După mărturia unui cronicar, existau în toată Austria circa optzeci de mii de valdenzi.[14] Numărul acesta ni se pare exagerat, luând în calcul faptul că, în celelalte țări, numărul lor era în jur de câteva mii.

Începând cu 1320, lucrarea s-a întins cu putere, în special prin participarea misionarilor veniți din Italia. Zelul lor a fost atât de mare, încât grupele răspândite în toată țara s-au transformat în scurt timp în mici comunități, conduse, după mărturia inchizitorilor, de propriul „episcop."[15] La Viena și Himberg, s-au format comunități puternice. Activitatea fraților de aici nu a putut să fie oprită decât cu rugul inchizitorului. Din rapoartele iezuitului Enrico d'Olomouc aflăm că, „în fața prigoanei, mulți au fost convinși să se întoarcă la biserica-mamă, în timp ce alții au rămas în erezia lor și au fost trimiși la moarte."[16]

În ciuda amenințării cu moartea, mulți au rămași credincioși și au continuat să-și facă lucrarea. Aceasta l-a supărat pe ducele Rudolf al IV-lea (1358-1365), care era de religie catolică. El a decis să invite doi inchizitori vestiți, Martin de Praga și Pietro Zwicker,

[13] Amedeo Molnar, op. cit., p. 101.

[14] Amedeo Molnar, op. cit., p. 122.

[15] Aflăm din raportul inchizitorilor Martin de Praga și Pietro Zwicker că urmărirea ereziei valdenze și catare a fost scopul întregii lor activități ecleziastice. Romolo Cegna, *Il Valdismo del 300 come alternativa alla chiesa di Roma*, în Buletinul Soc. Vald. nr. 149, 1980, p. 49.

[16] În patruzeci de localități între Sankt Polthen și Traiskirchen au fost arestați mulți eretici. Unsprezece dintre ei au fost condamanți la moarte prin ardere pe rug. Alții au fost deportați sau închiși pe viață. Doi au fost arși la Viena și unul, la Neumeister. Giovanni Gonnet, *I Valdesi di Austria*, citat de A.M. Discreto viro, *Lettre inédite d' un apostat vaudois*, BSSV, n.119 (1966), p. 21-24.

să facă ordine în ducatul său. Potrivit istoricului Gonnet, acești inchizitori au fost unii dintre cei mai cruzi pe care i-a cunoscut epoca de dinaintea marilor cruciade antivaldenze. Călătoriile lor „misionare" erau pretutindeni însoțite de ruguri aprinse. Nu apucau să se stingă bine într-o anumită parte că, în locul în care ajungeau, se și aprindeau. Același istoric afirmă:

> „Ajunși în Austria, cei doi inchizitori le-au cerut fraților apostați să facă dovadă publică a lepădării lor. Unii dintre ei au apelat la frații din Italia, ca să le ofere sprijinul în fața persecuției. Patru valdenzi lombarzi – Giovanni, Giraudo, Pietro și Simone – au scris un document, în care exprimă solidaritatea grupării lombarde cu frații din Austria, încurajându-i să reziste în fața prigoanei. Documentul era însoțit de un pro-memoria, în care se făcea referire la faptul că ei aveau aceeași origine – începutul creștinismului".[17]

Această declarație este foarte importantă, întrucât confirmă că misionarii valdenzi veneau din Lombardia, și nu din Lyon. Aceștia, așa cum am arătat, erau mult mai hotărâți în ce privește învățăturile biblice.

Acești misionari zeloși nu s-au temut de nimic și, înfruntând orice risc, au trecut dincolo de Dunăre, mergând până în Buda, Ungaria, și în Transilvania.[18]

---

[17] Giovanni Gonnet, *I Valdesi di Austria*, citat de A. M. Discreto viro. *Lettre inédite d'un apostat vaudois* BSSV, n. 119 (1966) p. 21-24. Paul Bernard, *Heresy in Fourteenth Century* Austria, MH, X, 1956, p. 51-54.

[18] Doct. Samuel Kohn, rabinul-șef din Budapesta, a scris o istorie a grupărilor religioase din aceaste părți. El citează lucrarea lui Verlag von Franz Wagner, *Die Sabbatharier in siebenburgen ihre Geshicte, Literatur und Dogmatik*, Budapest, Verlag von Singer & Wolfer, 1894, Leipzig, tradusă de Gerard Max. Între aceste grupe, el îi menționează pe Sabbatati di Carpathians – Sabatiștii din Carpați, care se aflau aici dinainte de 1588, atunci când Andrea Eossi a fost numit conducătorul lor. Ei se găseau în special în localitățile Cristuru-Secuiesc și Bodoc. Se estimează că în anul 1637 erau cca 15 000 de sabatiști în Transilvania. Valdenzii au fost numiți și „sabbatati" sau „inssabbatati" – vezi capitolul „Sabatul printre valdenzi".

D. În sudul Italiei

Cea mai dificilă misiune a valdenzilor a fost în pământurile Italiei. Regele Franței, Carol al II-lea, Șchiopul (1285-1309), a hotărât să introducă în sudul Italiei arta lucrării lânei. Pentru aceasta, a adus din Franța lucrători, printre care se aflau și Săraci din Lyon. Ei au fost primii misionari. În jurul anilor 1315, apare primul sat valdenz la Montalto, Cosenza. Numai cincizeci de ani mai târziu, existau încă alte patru sate: San Sisto, Vacarizzo, San Vicenzo și Guardia Lombarda.[19]

La moartea regelui Roberto de Napoli (1343), erau atât de mulți valdenzi, încât papa Ioan al XXII-lea, dă ordin Inchiziției să ia măsuri. Din fericire, noul rege nu a sprijinit politica papală, iar valdenzii au rămas liniștiți pentru o vreme. În 1355, Inocențiu al IV-lea se arată de-a dreptul indignat de numărul mare de eretici, *diversis nacionibus*, care populau Calabria.

Acești valdenzi au fost „rodul" misionarilor din Lyon, dar, ca și în alte țări ale Europei, lucrarea lor a fost întărită și susținută de valdenzii din Lombardia. Istoricul Molnar recunoaște că centrul de acțiune al valdenzilor din Italia nu a fost de la început Piemonte, ci Lombardia…[20] Influența acestui grup avea să dureze până în secolul al XV-lea, când gruparea din Calabria și Puglia urma să devină una dintre cele mai puternice din Italia.

III. PELERINAJUL INCHIZITORULUI

A. „Ritualul"

Încă din 1022, de la Sinodul de la Orléans, a fost introdusă oficial pedeapsa arderii pe rug a ereticilor.[21] În primii două sute

[19] A. Armand-Hugon, *I valdesi in Calabria*, în *Atti del III Congreso storico calabrese*, 19 mai 1963, p. 222.

[20] Amedo Molnar, op. cit., p. 97.

[21] H. Maisonneuve, *Etudes sur les origines de l'Inquisition*, Paris, 1960, p. 158-197.

de ani, această pedeapsă a fost aplicată în mod sporadic, dar, începând cu a doua jumătate a secolului al XIII-lea, a fost introdusă ca pedeapsă obișnuită pentru pierderea credinței. În același timp, a fost introdusă și obligația ca, cel puțin o dată pe an, fiecare credincios să se confeseze la preot. Folosind aceste două metode, biserica spera să controleze masele și să oprească valul de eretici.

Atunci când existau semne că au apărut eretici, era trimis imediat un delegat papal, care începea cercetările. Mai întâi se asigura de ajutorul din partea „brațului secular"[22] al autorității civile locale, apoi dădea ordin de denunțare a ereticilor. Pentru început, oferea o perioadă de „har", în care oricine se autodenunța putea beneficia de iertare. O dată ce trecea această perioadă de grație, începea activitatea Tribunalului Ecleziastic. Cei care erau suspectați de erezie erau aduși și supuși interogatoriului. Uneori erau judecați doar pe baza martorilor, fără ca acuzații să fie prezenți.[23]

Dacă inculpatul era prezent, procesul se încheia cu abjurarea sau cu condamnarea; în cazul în care nu era prezent, se folosea excomunicarea. Ea se desfășura după un adevărat ritual. Preotul care oficia actul excomunicării trimitea un sol cu tobă să invite oamenii la actul solemn care urma. După ce oamenii erau adunați, sosea preotul. Era îmbrăcat în hainele de slujbă și ținea în mână patru lumânări. Începea un scurt discurs despre erezie și despre nevoia de a apăra biserica, apoi prezenta cazul celui care urma să fie excomunicat. În cele din urmă, aprindea lumânările și, așa

[22] Expresia „brațul secular" se referă la autoritatea imperială care, potrivit canoanelor bisericești, trebuia să se supună celei ecleziastice. Acest principiu a fost formulat în scris pentru prima dată în secolul al XI-lea, de Grigorie al VII-lea (1073-1085), în decretul *Dictatus Papae*: „Lumea este luminată de două astre: unul mai mare, Soarele, și altul mai mic, Luna. Puterea apostolică (papa) reprezintă Soarele, iar puterea regală reprezintă Luna. Așa cum Luna primește puterea de la Soare, tot așa împăratul, regii și principii, primesc autoritatea de la papa…" Claudio Redina, *I papi, storia e segreti*, Newton Compton Editori, 1983, Roma, p. 389; L. B., Genese, *Pax Aura Mundi*, 2001, p. 37.

[23] Pietro Rivoire, *L'Inquisition et les hérétiques du nord de l'Italie, d'après les Archives de Vatican*, în Bulletin, n. 56, sept. 1930, p. 51,56.

aprinse, le trântea la pământ, pronunțând numele celui excomunicat. Apoi le călca în picioare.

Începând cu 1240, biserica a apelat la tortură ca să poată obține mărturii. Dacă ereticul mărturisea păcatul și promitea că nu va mai urma erezia, atunci, în semn al pocăinței depline, trebuia să facă o serie de penitențe publice, pelerinaje la mănăstiri, să poarte cruci cusute pe haine și, bineînțeles, să facă donații către biserică.

Dacă ereticul nu mărturisea erezia, era scos de sub protecția bisericii, declarat anatema și condamant la moarte. „Brațul secular" al statului trebuia să execute sentința în termen de cinci zile. Casa ereticului urma să fie demolată și bunurile, confiscate de biserică.

B. Vrăjitoria

Prima formă de luptă împotriva comunităților eretice a fost aceea de a răspândi tot felul de blasfemii la adresa lor. Ereticii erau acuzați de relații sexuale în grup, de întâlniri nocturne cu diavolul și călătorii pe coada măturii sau crime monstruoase. Aceste minciuni erau prezentate de oamenii bisericii cu atâta convingere, încât chiar oameni serioși au fost duși în eroare. Așa a fost cazul vestitului cărturar bolognez, Leandro Alberti, care, atunci când i-a descris pe locuitorii din valea Piemontului, a spus:

> „…În această vale (de Luserna), locuitorii sunt numiți creștini, dar nu practică obiceiurile și ceremoniile creștine. Dimpotrivă, sunt plini de otravă și blesteme ceremoniale. Între altele, păstrează o zi specială în fiecare lună, când se adună în biserică, unde le vorbește nebunul antihrist și, în negura nopții, îi îndeamnă să facă uz de trupul lor și să se dedea la plăcere fără nici un respect."[24]

Jacques Du Clercq, în *Memoriile* sale, merge și mai departe cu acuzațiile:

[24] Leandro Alberti, *Descrizione di tutta l'Italia*, Bologna, Giaccarelli, 1550, p. 409.

„Atunci când vor să meargă la Valdoserie, se ung cu o cremă dată lor de însuși diavolul, apoi pun o vargă de lemn între picioare și așa zboară acolo unde comandă diavolul și îi poartă la reuniunile lui… În acele locuri, diavolul, cu chipul unui țap și cu coadă de maimuță, conduce întâlnirea. Lui îi aduc omagii și închinare și comit crime enorme contra lui Dumnezeu și contra naturii umane…”[25]

Cu siguranță că aceste acuzații nu puteau să fie adevărate. Istoricul Jean Paul Perrin, care a trăit în secolul al XVI-lea și care a scris o istorie completă a mișcării valdenze, nu face nici o referire la așa ceva, în plus, în *Histoire*, spune că „inchizitorii, care erau vrășmașii lor de moarte, au împrăștiat tot felul de monstruozități pe seama lor.”[26]

C. Brațul Inchiziției

Oficiul Sfintei Inchiziții a fost instituit de papa Grigore al IX-lea, la Sinodul de la Toulouse (noiembrie 1229), cu scopul de a-i „îndrepta și judeca pe eretici.”[27] O dată ce a fost înființat, a început să își facă datoria, dar, din cauza faptului că nu se bucura de sprijinul tuturor preoților catolici, o bună perioadă a avut o activitate restrânsă. El se limita la cercetările pe care le făceau inchizitorii izolați, fără să se facă apel la forța armată. Exact în acest timp, s-a consolidat viziunea misionară valdenză.

Deși Oficiul Sfintei Inchiziții era un ordin catolic, nu toți catolicii erau de acord cu el și chiar de la început și-au exprimat nemulțumirile. Au urmat o serie de dezacorduri în sânul bisericii care au amplificat tensiunea și au dus la izbucnirea unei adevărate revolte. Evenimentul s-a petrecut pe vremea papei Grigore al IX-lea (1370-1378), în localitatea italiană Florența.

---

[25] Jacques du Clercq, *Mémoires* , vol. IX, în *Histoire de France*, citat de A . Muston, *Histoire des Vaudois*, vol. I, p. 507-508.

[26] Jean Paul Perrin, *Histoire*, vol. I, p. 7-8.

[27] Hergenrother, *Storia Universale della Chiesa*, trad. it., vol. IV, p. 433.

Un grup de revoluționari au ridicat un drapel pe care au scris „Libertate". Câțiva preoți locali s-au alăturat grupului și, curând, mulțimile de oameni au început să strige împotriva jugului impus de biserică. După părerea anumitor istorici, aceasta a fost cea mai mare manifestare după Liga Lombardă, petrecută cu multă vreme înainte. Prinsă de entuziasm, mulțimea a dărâmat Palatul Inchiziției, a desființat consiliile ecleziastice și i-a aruncat în închisoare pe preoți. Revolta s-a întins repede, ajungând și în alte orașe. În Perugia, oamenii strigau pe străzi: „Poporul! Poporul! Moarte abatelui…!" La Bolognia se striga: „Moarte bisericii !" Valul de proteste s-a întins până la Pisa, Genova și alte orașe.[28]

Prins în dificultate, papa a apelat la forță și l-a trimis pe cardinalul Roberto de Geneva cu armatele, să aducă poporul la supunere. În zelul lui de a-i face pe plac papei, cardinalul a uitat că acești credincioși erau fiii Bisericii Catolice și a dat ordin ca toți să fie trecuți prin ascuțișul sabiei. Vorbind despre „succesul misiunii", istoricul Meynier spune:

> „Măcelul pe care l-a făcut era comparabil cu cele făcute de Irod și de Nero."[29]

După câțiva ani, pe 20 septembrie 1378, același cardinal, Roberto de Geneva, s-a ridicat împotriva papei Urban (era noul papă ales după moartea papei Ioan) și a convocat un sinod la Fondi. Cu ajutorul unui grup de prieteni, s-a autonumit papă, luându-și numele de Clement al VII-lea.[30] Imediat după autonumirea sa, cardinalii din Avignon l-au recunoscut ca „papă legitim" și l-au invitat să ia tronul pontifical din Avignon. În urma acestui gest,

---

[28] Enrico Meynier, *Storia dei Papi*, Torre Pellice, Tipografia Alpina, 1932, p. 188.

[29] Enrico Meynier, op. cit., p. 189.

[30] La scurt timp după numirea sa oficială, papa Clement al VII-lea (ex-războinicul de la Florența și Cesena) a fost recunoscut de către cardinalul din Avignon ca „papă legitim și legat" și invitat să ocupe locul în Avignon. Această schismă urma să dureze treizeci și șapte de ani, până la Consiliul de la Constanța, în 1415. Claudio Redina, *I papi, storia e segreti*, Newton Compton Editori, 1983, Roma, p. 548; L. Pastor, *La Storia dei papi*, p. 287.

lumea catolică s-a împărțit în două: Ungaria, Polonia, Anglia, Elveția, Danemarca, Flandra și Italia, cu excepția regatului de Napoli, au trecut de partea sa; Napoli, Castilia, Aragon, Portugalia, au rămas cu papa Urban.

Toți istoricii catolici deplâng consecințele acestei schisme, arătând că, printre altele, a pregătit din vreme terenul pentru mișcarea protestantă. Istoricul Pastor susține că, în urma ruperii în două a imperiului catolic, a fost posibil ca erezia valdenză să se împrăștie în toată Europa.

„În a doua jumătate a secolului al XII-lea, doctrinele valdenzilor atacaseră Bavaria și Austria și, în ciuda persecuțiilor, s-au răspândit tot mai mult. În a doua jumatate a secolului al XIV-lea, chiar în timpul nefericitei schisme, această mișcare a ajuns în Germania la apogeu… Erau răspândite doctrinele lor în Nord și în provinciile îndepărtate din imperiu, în Turingia, Brandenburg, Boemia, Moravia, Silezia, Pomerania, Prusia, Polonia, Austria…”[31]

D. „În misiune”

Începând cu secolul al XIV-lea, Inchiziția a intrat în posesia unei liste cu numele celor mai importanți conducători la nivel european ai mișcărilor de reformă. Între aceștia se aflau conducătorii catarilor, albigenzilor și valdenzilor. Firele mișcărilor se întersectau între ele într-o vastă rețea internațională, ducând din Spania, Germania, Franța, Elveția până în Austria, Ungaria și Cehia. Toată acestă rețea trebuia nimicită. Pentru această misiune au fost desemnați doi inchizitori deosebiți: Martin de Praga și Pietro Zwicker.[32]

[31] L. Pastor, *La Storia dei Papi*, vol. I, p. 145.

[32] Acestor doi mari inchizitori li se adaugă Torquemada, inchizitorul Spaniei, care deține recordul în materie de condamnări la moarte. În numai optsprezece ani de activitate (1480-1498), a ars pe rug mai mult de 10 000 de persoane și a condamnat circa 100 000 de persoane la diferite pedepse: infamie, exil, galeră, închisoare pe viață, etc. Enrico Meynier, *Il Cristianesimo attraverso i secoli*, Tip. Inst. Gould, Roma, 1906, p. 212; Giorgio Tourn, *I Valdesi, la singolare vicenda di un popolo chiesa*, Claudiana, Torino, 1999, p. 52.

Înainte de numirea celor doi, biserica a apelat la ajutorul prelaților obișnuiți. Spre surprinderea ei, a descoperit că aceștia nu își făceau datoria sau, și mai rău, în contact cu erezia, unii își pierdeau credința.

Unul dintre aceste cazuri este al lui Giovanni Filiberto, preot de origine nobilă, care a fost trimis din Burgonia să facă cercetări în Gasconia, unde se presupunea că fugise un valdenz. A ajuns la Auch și, spre mirarea lui, a descoperit o întreagă comunitate de valdenzi. Înainte de a-i trimite în fața tribunalului, s-a hotărât să-i convingă personal să revină la biserica-mamă. În timp ce încerca să facă lucrul acesta, a ajuns la concluzia că au dreptate, așa că s-a decis să părăsească biserica și să se alăture mișcării. El însuși începe să fie urmărit și, în 1298, este arestat. Reușește să scape și își continuă activitatea misionară cu frații din Gasconia. În anul 1311, a fost prins din nou și aruncat în temniță. Aici a zăcut timp de opt ani înainte ca să fie ars pe rug.[33] De aceea, biserica s-a hotărât să trimită oameni siguri și cu experință.

Martin de Praga era un preot din Boemia, care se oferise voluntar să lupte împotriva ereziei. Timp de aproape zece ani, el și-a făcut ucenicia în meseria de inchizitor în Strassburg și apoi în Bavaria, unde se aflau mulți dizidenți.

Pietro Zwicker era de origine prusacă, din Wormditten. Înainte de a deveni inchizitor, a fost profesor într-o școală catolică în Alta Silesia. Săturat de viața supusă a catiheților a decis să înceapă o nouă misiune de „educare" a ereticilor.

Alături de acești inchizitori internaționali, acționau o serie de inchizitori locali,[34] care își dădeau toată silința ca, atunci când soseau trimișii papali, totul să fie curat. La rândul lor, cei veniți nu acceptau să facă drumul degeaba și începeau și ei cercetările, care, bineînțeles aduceau un nou val de măsuri. Orgoliul lor era

[33] Amedeo Molnar, *Storia dei valdesi*, p. 114.

[34] În Germania era marele propagandist al Cruciadelor, Corrado da Marburgo, în Italia-Piemonte era Francesco Borelli, și în Avignon, Contado Venosino. Amedeo Molnar, op. cit., p.117.

atât de mare, încât nu le îngăduia să lase misiunea doar pe seama responsabilor locali. Pe de altă parte, în unele țări, cum ar fi Austria, Boemia, Ungaria, nu exista un inchizitor special, care să vegheze turma bisericii, așa că ei s-au decis să stârpească rătăcirea eretică din toate aceste țări.

Au început activitatea în Bavaria, în jurul anului 1380. Un an mai târziu, apar în Erfurt. Între anii 1392-94, au organizat mari persecuții în Brandemburg, Pomerania și Neumark. Peste patru sute de valdenzi din aceste zone au fost aduși în fața tribunalului. După 1395, și-au împărțit zona de acțiune, Pietro Zwicker s-a îndreptat spre Stiria, iar Martin, spre Boemia.

O atenție specială a fost acordată lucrării din Austria. Venind din Stiria, Pietro Zwicker a avut surpriza să descopere o mare comunitate de eretici. Mult mai mare decât se aștepta, așa că a început o vastă acțiune. A acordat o atenție specială „relapsi"-lor, cei care s-au lepădat de învățătura eretică, convertindu-se la catolicism, și care în cele din urmă s-au reîntors la erezie. Molnar și Comba menționează cazul unei femei, Elsa Feuer, care, prin activitatea inchizitorului de dinaintea lui Zwicker, Enrico d'Olmouc, a renunțat la erezie și s-a întors la catolicism. Ca pedeapsă, femeia a fost târâtă în fața bisericii din Garsten, unde a fost obligată să-și ceară iertare. Spre surprinderea sa, noul inchizitor a descoperit că aceeași femeie, „șapte ani mai târziu, continua să nu creadă în purgatoriu și nu voia să jure; ca atare, a fost încredințată brațului secular, ca sa fie arsă de vie."[35]

În 1401, inchizitorul se afla în Sopron, doi ani mai târziu, era în Cehia,[36] iar în 1404, în Ungaria. De aici, a continuat drumul spre Boemia, unde s-a întâlnit din nou cu Martin de Praga.

Între timp, acesta reușise să decapiteze reforma Fraților Boemi, prin condamnarea la rug a lui Hus și a lui Ieronim și convertirea la catolicism a lui Girolamo di Praga[37], unul dintre bărbații de seamă ai mișcării valdenze.

---

[35] Emiliano Comba, *Histoire des Vaudois*, Première partie: De Valdo à la Réforme, Parigi-Losanna-Firenze, 1901, p. 230.

[36] Pentru persecuția din Cehia, studiul lui J.Truhlar, CCH IX, 1903, p. 196.

Boemia era la data aceea inima mișcării de reformă din Europa. În Praga exista o universitate teologică recunoscută și apreciată. Nivelul de pregătire al profesorilor, spiritul de cercetare și respectul pentru sacru au făcut din ea o școală celebră. Totodată, exista un respect aparte pentru știință, cultură și artă. Praga îl primea cu brațele deschise pe orice nou-venit. Meseriașii își găseau ușor de lucru, vasalii fugiți de stăpânii lor găseau azil și, tot aici, studenții puteau să înceapă o carieră promițătoare. Nivelul de viață era destul de bun și locuitorii din Boemia erau mai receptivi la predicile misionarilor, decât locuitorii altor țări.

Activitatea profesorului Jan Hus și martiriul lui au adus un spirit de reformă și studiu al Scripturilor rar întâlnit în Europa.

În acest cadru de efervescență spirituală nu putea să lipsească prezența valdenză. Deși mărturiile sunt puține, știm totuși că exista o comunitate frumoasă. Valdenzii erau împărțiți în mai multe grupe, răspândite în toată Boemia. Câțiva dintre ei erau alăturați mișcării piccarzilor, alții, grupei de la Rosa-Nera, iar alții, mișcării Valensium. Deși toți erau mânați de același spirit misionar, între ei existau unele diferențe. Cei din grupul piccarzilor respectau sâmbăta, pe când cei de la Rosa Nera și Valensium respectau duminica. Grupul Valensium era mai aproape de catolicism, pe când grupele de la Rosa Nera și piccarzii erau mai radicali. Piccarzii aveau spirit misionar practic, cei de la Rosa Nera[38] erau înclinați spre teologie.

Grupul de la Rosa Nera a adus o mare contribuție la dezvoltarea doctrinei valdenze de mai târziu. Una dintre acțiunile sale cele mai importante a fost alcătuirea *Manualului de doctrină*. El este unul dintre cele mai importante documente ale epocii, fiind totodată și unul dintre cele mai vechi manuale de doctrină protestante. Importanța lui este foarte mare întrucât, dincolo de

[37] Girolamo di Praga a fost „convertit" pe când se afla în Stiria (circa 1360). El era prieten cu Hus și, după convertirea sa, a făcut diferite încercări să îl aducă și pe Hus la catolicism. Eforturile sale au fost fără succes.

[38] Pentru accentul lor teologic au fost numiți și „Școala de la Rosa Nera". Unii susțin că ar fi simpatizat cu valdenzii, dar lucrul acesta nu poate să fie dovedit.

atestarea valdenzilor în aceste locuri, arată și care erau punctele lor de credință.[39]

Toate aceste grupe au trebuit să facă față persecuției. De la izolare până la amenințarea cu moartea sau chiar execuția pe rug, totul a fost folosit pentru a-i determina să se lepede de credință. În jurul anilor 1393, un anumit senior ceh, a fost obligat să mărturisească înaintea inchizitorului că a renunțat la orice legătură cu valdenzii. Dintr-un alt document, datat în același an, aflăm că la Praga au fost aprinse mai multe ruguri pentru valdenzii care au refuzat să abjure. Iar în 1394, episcolul Nicola din Olomoluc îl anunța pe papă că anumiți eretici din *secta Valdensium* erau decișisă se întoarcă în Biserica Catolică.[40]

IV. REFUGIUL ÎN ALPI

Amenințați de persecuție și din dorința de a duce o viață normală, valdenzii au căutat să locuiască în zone unde influența Inchiziției nu era așa de puternică. Dintre toate locurile pe care le cunoșteau, cele mai sigure păreau văile de la sud de Monginevro și cei doi versanți ai Alpilor. Locurile de aici păreau pregătite special de Dumnezeu pentru refugiul lor. Văile muntoase, cu intrări largi, erau ușor accesibile. De o parte și de alta se ridicau dealuri cu pământ bun, pentru a fi ușor cultivat. Cireșii și merii sălbatici arătau că pământul acesta este bun și pentru sădirea pomilor și a viței de vie.

Mai sus, văile se îngustau, devenind adevărate fortărețe naturale. Din loc în loc, pâraiele de munte săpaseră trecători repezi și abrupte. Apa lor limpede și sănătoasă era atât de bună, încât nu merita să fie schimbată pe tot vinul din lume. Munții erau plini de păduri de castan, care ofereau o hrană ieftină și sigură, mai ales pe timp de iarnă. Totodată, le ofereau importante provizii de lemne. Pe vârfurile munților, se găseau platouri cu iarbă, pe care

[39] Idem, p. 30.

[40] A. Molnar, op. cit., p. 109-112.

puteau paște turme de oi și, la nevoie, puteau ei înșiși să se refugieze acolo.

Este greu de stabilit data exactă când au ajuns valdenzii în aceste locuri, dar, în mod sigur, acești munți au fost locul de refugiu pentru toți aceia care au fost asupriți de-a lungul timpului. Faber spune în istoria sa:

> „De pe vremea apostolilor și până astăzi, Biserica venerabilă s-a ascuns în văile Alpilor. Acolo, credincioșii nu au încetat să profeseze un sistem teologic constant, care era reflectarea pură a Evangheliei…"[41]

Există mărturii istorice care arată că în aceste locuri au existat întotdeauna „valdenzii" și că au locuit aici din primele secole ale creștinismului. Potrivit mărturiei lui Reinerius, un scriitor din secolul al XIII-lea, au existat șaptezeci de secte, dintre care cele mai puternice erau ale manicheilor, arienilor, runcarilor și leoniștilor.

> „Între toatea aceste secte," spune el, „care au existat mai înainte sau care există încă, nu este nici una mai blestemată pentru biserică decât aceea a leoniștilor, și aceasta pentru că este cea mai veche – după cum spun unii, durează de pe vremea papei Silvestru, iar după alții, de pe vremea apostolilor…"[42]

Pilichdorf, un alt scriitor din același secol, spune:

---

[41] „… O, minunat Dumnezeu! Prin providența Sa înțeleaptă El a păstrat curățenia Evangheliei în Văile Piemontului, din vremea apostolilor până la vremea noastră." George S. Faber, *Ancient Wallenses and Albigenses*, Hartland, Rapidan, 1997, vol. III, cap. 2, p. 201.

[42] Reinerus spune că sunt trei motive pentru care această biserică este blestemată: „Primul, pentru că este cea mai veche… Al doilea, pentru că este cea mai răspândită, iar al treilea, pentru că, în timp ce alte secte dau pe față blestemata lor învățătură contra lui Dumnezeu, acești leoniți au o înfățișare de umilință, pentru că ei trăiesc smeriți în fața oamenilor, cred toate punctele crezului, cu privire la Divinitate, numai că blesteamă Biserica Romei și clerul. Și pentru aceasta, mare parte a poporului este dispusă să îi urmeze" – „Prima est; Quia est diuturnior: aliqui enim dicunt, quod duraverit a tempore Sylvestri; aliqui, a tempo e Apostolorum… solummodo Romanam Ecclesiamblasphemant et Clerum; cui multitudo Laicorum facilis est acredendum." Reiner, *De Haeretici* c. 4, Biblioteca Patrum, vol. 13, p. 299.

„În văile Alpilor se află încă de pe vremea papei Silvestru un grup de *Valdenses* – locuitori ai văilor."[43]

Un argument vrednic de luat în considerare este Cronica lui Rodolph, Abatele din San Trudon. El a scris-o între anii 1108 și 1136. La această dată, mișcarea lui Pietro Valdo era inexistentă, totuși, după mărturia călugărului, existau locuitori în aceste văi. El spune că, în anul 1124, a trebuit să facă o călătorie la Roma pentru a rezolva câteva probleme ale mănăstirii sale. La întoarcerea spre casă, a aflat că întreagă zonă a fost infectată cu erezia privitoare la trupul și sângele Mântuitorului. Pentru aceasta, s-a decis să modifice traseul călătoriei; l-a desemnat pe Alessandro, unul dintre călugării săi, să cerceteze zona de deasupra Burgogniei, iar el a trecut cu alți tovarăși prin Italia de Nord, în Elveția, la Reno. După ce s-a întors în Elveția, a notat în cronica sa:

„Am trecut prin două ținuturi din nordul Italiei, unde se răspândise erezia cu privire la trupul și sângele Mântuitorului: ținutul Alpilor Cozie este ocupat de *valdenses,* iar regiunea din Lombardia este ocupată de *pubblicani* sau *pauliciani,* numiți și *catari* (chemați după numele lor din Franța), *albigenzi*."[44]

Trebuie să luăm în considerare și relatarea pastorului valdenz Gerolamo Miolo din *Historia breve,* scrisă în 1587:

„Întrebare: Mai întâi, de cât timp a fost predicată doctrina curată în Văi?

Răspuns: Sunt circa cinci sute de ani, după cum se poate citi în unele istorii, dar, după părerea locuitorilor din Văi, este din timp imemorial, de la tată la fiu.

Întrebare: Cine sunt primii care au predicat adevărata doctrină?

[43] Dicentes (scil. Valdenses): Sectam eorum durasse a temporibus Sylvestri Papae. Pilichdorf, *Cont. Valdensis*, Biblioteca Patrum, c. 1, vol. 13, p. 312; Bossuet, *Histoires des Variat.*, livr. 11, Section 95.

[44] *Chronica Abbate de San Trudon*, libro 12, în Dacher. *Spicil.* vol. VII, p. 493-494, în Reiner, *De Haeretici* c. 4, Biblioteca Patrum, vol. 13, p. 304.

Răspuns: Despre ei nu avem nici o mențiune."[45]

Aceste afirmații confirmă că Alpii au fost un loc de scăpare pentru credincioși în toate timpurile. Chiar înainte ca urmașii lui Pietro Valdo, „Săracii din Lyon" sau cei din Lombardia să se așeze în aceste locuri, au fost alții care și-au găsit aici refugiul. Ellen White confirmă acest lucru, spunând că munții aceștia „au fost refugiul celor persecutați și oprimați din toate timpurile… aici au păstrat martorii adevărului vechea credință timp de aproape o mie de ani"[46]

> „Acești munți, care înconjurau văile lor joase, erau o mărturie continuă a puterii creatoare a lui Dumnezeu și o asigurare permanentă a grijii Sale protectoare. Aici au învățat să iubească simbolurile tăcute ale prezenței lui Iehova. Ei nu se simțeau singuri în mijlocul pustietății munților. Îi mulțumeau lui Dumnezeu, care le pregătise un adăpost de mânia și cruzimea oamenilor. Ei se bucurau de libertatea de a se închina înaintea Lui."[47]

La începutul anilor 1200, regele Otton al IV-lea i-a cerut episcopului de Torino să-i alunge din dioceza sa pe cei care aparțin *sectei valdelsis*. Puțin mai târziu, primăria din Pinerolo stabilește

[45] Gerolamo Miolo, *Historia breve & vera de gli affari de i Valdesi delle Valli*, îngrijită de Enea Balmas, Claudina, Torino, 1971, p. 81.

[46] Dacă luăm în considerare faptul că valdenzii au primit libertatea în anul 1787, „cei o mie de ani" despre care vorbește E. White încep în jurul anilor 750-800, când s-a produs prima mare imigrație a catarilor, gazarilor, paulicienilor, din ținuturile de răsărit ale Imperiului, în nordul Italiei. Faber, în istoria sa, spune: „Începând cu anii 700, acești dizidenți ai Bisericii au început să fie persecutați în Orient, așa că au căutat refugiul în Vest. Primul val de emigranți apare în jurul anilor 755, pe vremea lui Constantin și Leon Isaurul. Au urmat apoi alte valuri. Unii s-au oprit în zonele din Lombardia, Piemonte și Franța, alții s-au îndreptat spre Bulgaria." Cu siguranță, unii au urcat în zona alpină, deoarece se aflau în mai mare siguranță. Citat din *Histoire des Variant*, 11 sept. 655, în George S. Faber, *Ancient Vallenses and Albigenses*, Hartland, Rapidan, 1997, vol. III, cap. 2, p. 109. Citatul lui Ellen G. White în *Marea luptă*, Ed. Viață și Sănătate, București, p. 57.

[47] Ellen G.White, *Marea luptă*, Ed. Viață și Sănătate, București, p. 58.

o amendă pentru toți acei care primesc în casa lor un valdenz.[48] Aceste documente indică posibilitatea ca, în jurul anilor 1200, să fi apărut în munți primii locuitori valdenzi. Probabil că unii dintre ei s-au alăturat altor dizidenți care locuiau de multă vreme în acele locuri. Dacă luăm în calcul faptul că exact în această perioadă s-a desfășurat marea cruciadă împotriva albigenzilor din sudul Franței, este foarte probabil ca, în cei cincisprezece ani de persecuție, mulți locuitori din Languedoc să-și fi găsit refugiul în această zonă.

O sută de ani mai târziu, în 1297, Filippo de Acaia, nepotul ducelui Amedeo de Savoia, a adus un inchizitor și i-a dat ordin să controleze teritoriile din aria alpină piemonteză. Preocuparea ducelui ne ajută să înțelegem că valdenzii deveniseră un caz public, care cerea intervenția statului și a bisericii.

[48] Giorgio Tourn, *I Valdesi*, Claudiana, Torino,1999, p. 63.

CAPITOLUL V

VALDENZII DE ALTĂDATĂ

I. EPOCA „BĂRBOȘILOR"

Adăpostite în spatele munților falnici,[1] micile comunități de valdenzi au început, încetul cu încetul, să se organizeze și să se dezvolte. Mulți dintre ei au trăit mai înainte în condiții mai bune și acum le era greu să se adapteze noilor situații. Cu toate acestea, erau mulțumiți că aveau libertate și liniște să I se închine lui Dumnezeu. Pentru aceasta erau dispuși să facă orice sacrificiu.

În numai câteva zeci de ani, ici și colo, printre colinele muntoase, au apărut mici sate de noi locuitori. Alții s-au alăturat celor care existau deja, reușind să conviețuiască în bună liniște și chiar să îi convingă pe localnici de noua credință. În felul acesta s-a format un singur popor.

Dealurile și munții pe care s-au așezat formau una dintre cele mai bogate și mai frumoase zone din Italia. În jurul anilor 1587, Gerolamo Miolo descrie acest mic paradis:

> „În aceste locuri sunt râuri bogate. În Pragella este Clusone; în Angrognia și Lucerna sunt Pellice și Angrognia. Sunt pline de pești, în principal de păstrăvi, care se găsesc în ochiuri cu apă limpede și dulce... Munții au pășuni cu

[1] Nu toți valdenzii s-au retras în munți, unii au rămas în patria lor, iar alții au pribegit pe alte meleaguri. În întregul imperiu catolic existau mici grupe de oameni credincioși. În general, aceste grupe făceau parte din clasa agricultorilor sau a micilor meseriași. În anumite situații, se ocupau cu negoțul sau cu micile meserii: cizmari, tâmplari, zidari, croitori. Valdenzii din Lombardia, Boemia, Germania, Austria fac parte din această categorie. Cei din văile Piemontului provin în majoritate din Franța Meridională. Argumentul este faptul că aceștia vorbesc până astăzi limba franceză.

iarbă grasă și bună. Sunt multe cirezi de vite, iar turme de oi sunt nenumărate. Cei din Pragella au un mare număr de berbeci grași și frumoși. Cei din Angrognia, Val de Lucerna și Val de S. Martino au un mare număr de vaci și viței; au grote și peșteri de refugiu, care sunt inaccesibile și, prin natura lor, pot fi protejate. Desfășoară comerț cu cei din Piemonte, Savoia și cu Delfinatul. Trăiesc simplu, cu pâine de orz sau secară, au tot felul de lactate și brânzeturi și carne sărată din belșug. Au copaci frumoși, care rodesc manna, agarica, tormentina și fructe diverse, în principal castane. Val Chisone e fără vin, dar Val Lucerna și Val Perosa au vii din belșug. Pragella abundă în grâu... Iarna este lungă, iar vara este scurtă și caldă."[2]

A. Structura comunității

Întreaga comunitate era alcătuită din frați, care se considerau egali, conduși de un singur episcop – Christos. O parte dintre valdenzi își dedicau întreaga viață predicării, alții preferau să trăiască liniștit, fără să își asume riscuri mari. Cu trecerea timpului, cei din prima categorie au devenit conducătorii spirituali. Ei mergeau din loc în loc, predicau Evanghelia, îi vizitau pe frați și întemeiau comunități. Cealaltă parte, care nu era scutită de participare la misiune, era formată din oameni care se ocupau totodată și cu activitățile casnice sau cu negustoria.

Cei din prima categorie erau cei mai vânați de Inchiziție, întrucât ei erau cei care învățau poporul. Erau numiți în piemonteză „barba" sau „barbes",[3] care înseamnă „unchi". Motivul pentru care purtau

[2] Gerolamo Miolo, *Historia breve & vera de gl'afari de i Valdesi delle Valli*, îngrijită de Enea Balmas, Claudina, Torino, 1971, p. 106.

[3] „Pastorii acestui popor au fost la început numiți Barbes, nume piemontez, care înseamnă în franceză 'unchi'", Pietro Gilles, *Histoire ecclésiastique des Eglises Vaudoises*, în *Bolletino della Societa di Studi Valdesi*, „Barba, Barbi e Barbetti nel tempo e nello spazio", n. 122, decembrie 1967, p. 46-47.

acest nume este dublu. În primul rând, ei erau considerați ca membri ai familiei și nu făceau parte dintr-o castă sacerdotală aparte; în al doilea rând, fiind supuși mereu riscului de a fi prinși, era important ca numele lor real să nu fie cunoscut.

Ei erau cărturari, bine pregătiți în cunoașterea Scripturilor și acesta era un motiv în plus ca să fie aduși la tăcere. Există câteva mărturii cu privire la viața acestei categorii de oameni. Una dintre aceste mărturii a fost scrisă în 1587, de Gerolamo Miolo:

> „Întrebare: Ce lucruri memorabile s-au auzit de așa-numiții *barba*?
>
> Răspuns: Erau persoane care duceau o viață sănătoasă; erau foarte sobri și temperați, mari inamici ai viciilor, căutând mereu să facă fapte bune. Aveau multă experiență în medicină și chirurgie și cunoșteau multe secrete. Ei trudeau în fiecare zi să traducă Biblia în limba comună, în care se predica, și scriau cu mâna lor aceste cărți."[4]

Aproximativ o sută de ani mai târziu, în 1669, pastorul valdenz Jean Leger face o declarație asemănătoare:

> „Erau persoanele cele mai umile, nevinovate și liniștite. Cu înfățișarea calmă, erau extrem de atenți să își conducă turma încredințată lor. Lucrau cu credincioșie în via Domnului, consacrând tot timpul pentru convertirea de suflete. Ei au făcut această lucrare fără să obosească, trecând prin multe suferințe, expunându-se la mari pericole, suportând închisoare și moarte. Ei disprețuiau fastul, mândria, luxul și plăcerile lumii, fiindcă erau peregrini în lumea aceasta".[5]

---

[4] Gerolamo Miolo, *Historia breve & vera de gl'afari de i Valdesi delle Valli*, îngrijită de Enea Balmas, Claudina, Torino, 1971, p. 103.

[5] Jean Leger, *Histoire générale des églises évangeliques des Vallées du Piemont ou Vaudoises*, Leida, 1669, în Giorgio Tourn, Il Barba, XVII feb. 2004, Claudiana, Torino, p. 9.

O altă mărturie este a lui Pierre Gilles, care spune că „acești conducători erau cunoscători ai științelor, ai limbilor și ai Sfintelor Scripturi... Erau foarte atenți în păzirea și educarea turmei lor în spiritul umilinței și ascultării de Dumnezeu.”[6] Pentru a face parte din această categorie trebuia devotament și un curaj deosebit. Ei erau nu numai predicatorii care oficiau cultul, ci și misionarii care mergeau în diferite locuri ale Europei, predicând Scripturile. Pentru aceasta, pe lângă cunoașterea Bibliei, învățau una sau mai multe meserii, ca să se poată întreține și, în același timp, să nu fie recunoscuți de urmăritori.

Inchizitorul Giovanni di Roma îi descrie pe acești misionari în următoarele cuvinte:

> „Predicatorii lor străbat țara nebăgați în seamă, ca simpli muncitori. Toți au câte o activitate, unii sunt comercianți, alții au o meserie, cizmari, tâmplari sau chiar medici, fiind bărbieri sau chirurgi (la data aceea profesiunile erau asociate) sau exercită o altă activitate.”[7]

Lucrarea medicală a fost una dintre cele mai importante activități pe care le-au practicat misionarii valdenzi. Un oarecare Odin Crepin povestește în 1487 că, pe când era bolnav în pat, cu piciorul rupt, a venit „un bărbat numit 'Barba'”, care i-a spus: „Te conduc la slava lui Dumnezeu, dacă îți mărturisești păcatul” și l-a vindecat. Un alt pastor valdenz, barba Goriot a fost prins în 1532, având asupra sa geanta cu medicamente și instrumente medicale.[8]

Împreună cu *barba* cunoscuți, erau, așa cum am mai spus spus, mulți tineri misionari. Ei aveau să fie viitorii pastori și, în vederea acestei lucrări, erau pregătiți cu multă atenție încă din tinerețe.

---

[6] Pietro Gilles, *Histoire ecclésiastique des Eglises Vaudoises*, în *Bolletino della Societa di Studi Valdesi*, „Barba, Barbi e Barbetti nel tempo e nello spazio”, n. 122, decembrie 1967, p. 46-47; Gerolamo Miolo, *Historia breve & vera de gl'afari de i Valdesi delle Valli*, îngrijită de Enea Balmas, Claudina, Torino, 1971, p. 21.

[7] Georgio Tourn, *Il Barba*, XVII feb. 2004, Claudiana, Torino, p. 10.

[8] Georgio Tourn, *Il Barba*, XVII feb. 2004, Claudiana, Torino, p. 10.

Pentru început, ei trebuiau să facă o ucenicie de câțiva ani în compania unui pastor mai bătrân.[9] Împreună cu el, învățau tot ce era nevoie pentru mai târziu. În mod special, erau învățați cum să mânuiască armele Evangheliei, cum să se ferească să nu fie prinși și cum să lucreze cu mâna lor, ca să se întrețină. De multe ori, acești misionari erau învățați, o dată cu studiul Scripturilor, și alte limbi, pe care urmau să le vorbească acolo unde aveau să predice Evanghelia. Învățau să practice mai multe meserii, ca să se poată ascunde sau, la nevoie, să poată supraviețui.[10]

După ce erau suficient pregătiți, le erau încredințate diferite misiuni. La început primeau sarcini mai ușoare, dar, pe măsură ce dobândeau experiență, primeau altele mai grele. În cele din urmă erau numiți *Barba*, primind responsabilitatea deplină a lucrării și a păstoririi sufletelor.

B. Rolul și importanța Scripturilor

Caracteristica cea mai importantă a valdenzilor a fost spiritul lor misionar. Pastori sau oameni simpli, toți aveau un singur gând: să predice și altora Evanghelia. Pentru început, această activitate a fost practicată, așa cum am arătat mai sus, mai mult de învățătorii

[9] Inchizitorii Pietro Zwicker și Martin de Praga consemnează într-un document, redactat probabil la Erfurt, că ereticii valdenzi urmau o pregătire serioasă în vederea numirii lor ca „magister". Iată descrierea acestora: „După ce era ales din rândul comunității, tânărul era încredințat unui magister în vârstă pentru un an sau doi. După ce își făcea practica, urma votul de consacrare în fața sinodului sau a bătrânilor, unde își mărturisea păcatele și făcea jurământul pe cele șapte puncte de credință" după Patarne, *Begharden und Waldenses in Osterreich wahrend des Mittelaters*, în Augusto A. Hugon și G. Gonnet, *De pauperibus de Lugduno*, Torre Pellice,1953, p.10.

[10] „...Acești barba îi puneau pe elevii lor să învețe diferite limbi, astfel încât să poată să meargă oriunde ar fi fost nevoie... Fiecare dintre acești 'barba' cunoștea o meserie, în special medicina sau chirurgia, în așa fel încât să dea ajutor fraților lor sau să acopere misiunea pe care o avea și să-și poată scoate pentru cheltuielile călătoriei." Pietro Gilles, *Histoire ecclésiastique des Eglises Vaudoises*, în *Bolletino della Societa di Studi Valdesi*, „Barba, Barbi e Barbetti nel tempo e nello spazio", n. 122, decembrie 1967, p. 46-47.

„barba", care știau să scrie și să citească. Însă ulterior au fost înrolați tot mai mulți oameni. Pentru aceasta au fost organizate primele școli valdenze. Înființarea școlilor și traducerea Bibliei au fost cele mai mari și mai importante inițiative ale mișcării valdenze.

În veacurile întunecate ale evului mediu, când scrisul și cititul făceau parte din categoria Științelor și erau predate la școli de prestigiu, acești oameni simpli, locuitori ai munților, au organizat un sistem de educație inegalabil. Copii și oameni mari străbăteau văile și munții și se adunau sub umbra răcoroasă a unui castan sau în casele mici de piatră, ca să prindă taina literelor. Pentru mulți dintre ei, primele cuvinte pe care le deslușeau erau cuvintele Scripturii, care răsăreau ca niște lumini înaintea ochilor lor. Sufletul li se umplea de lumină. Prin hotărârile Sinodului de la Toulouse, 1229, și ale celui de la Beziers, 1246, precum și prin edictul împăratului Carol al IV-lea, 1369, a fost interzisă folosirea Scripturilor.[11] Cu toate acestea, valdenzii foloseau traducerea Bibliei în limba populară încă din secolul al XII-lea.[12] În jurul anilor 1300 exista deja o traducere și în limba germană (sau cel puțin mari părți din Scriptură), deoarece inchizitorul P. Zwicker menționează lucrul acesta într-un raport adresat episcopului din Passavia.[13]

Din acest motiv, manuscrise ale Scripturilor se găseau greu și erau foarte scumpe. Chiar și copiile pe care le făceau valdenzii nu se găseau ușor. Condițiile în care ei făceau aceste copii erau dintre cele mai dificile.

[11] Interdicția a fost exprimată pentru prima dată de papa Urban al V-lea. Iată un fragment din acest edict: „După normele canonice, nu le este permis laicilor de un sex sau altul să folosească sau să aibă o carte a Scripturilor..." P. Frederico, *Corpus Documentorum Inquisitionis Neerlandicae*, I, p. 215-217.

[12] Din relatarea inchizitorului Stefano di Borbone, scrisă în jurul anilor 1250, aflăm că Pietro Valdo l-a însărcinat pe Stefano D'Anese, un preot din Lyon, să traducă pasaje din Scripturi în limba populară. Pasaje întregi au fost traduse cu ajutorul preotului. Apoi, Valdo a decis să facă mai multe copii și a apelat la episcopul Bernardo Ydros, care i-a cerut în schimb o mare sumă de bani. Nefiind dispus să plătească, s-a apucat singur de această muncă, definitivând traducerea. Stefano di Borbone, *De septem donis Spiritus Sancti,* Ed. Lecoy dela Marche, Paris, 1877, p. 290-291.

[13] Amedeo Molnar, *Storia dei Valdesi,* Claudiana, Torino, p. 149.

Mai mulți „barba" cu experință se adunau de obicei noaptea, în una dintre casele dinainte stabilite. Aici petreceau câteva ceasuri în studiu și rugăciune, apoi își împărțeau manuscrisele care trebuiau copiate. Unele dintre ele erau aduse cu greu din Elveția sau din Franța. Curieri dinainte pregătiți străbateau munții, înfruntând primejdii, ca să poate pune la dispoziția lor aceste materiale. De multe ori, prin trecătorile munților, erau așteptați de oamenii Inchiziției, care îi prindeau și-i trimiteau la rug.

După ce împărțeau foile prețioase, le ascundeau cu grijă și, în aceeași noapte, se întorceau pe cărările ascunse ale munților spre micile lor sate. Ajunși acasă, le puneau în siguranță, așteptând momentul potrivit să înceapă să le scrie. Scriau de obicei noaptea, la lumina lămpii, pe mese joase, de lemn sau de piatră. Uneori scriau împreună cu fiii sau cu ucenicii lor misionari. Când erau gata, copiile erau purtate cu grijă înapoi la Colegiul Barba, ca să fie redistribuite predicatorilor itineranți. Alteori, le purtau ei înșiși în misiunile pe care le aveau.

Orice fragment din Biblie trebuia ascuns foarte bine, fiindcă putea constitui un „corp delict" atât de periculos, încât îi aducea purtătorului condamnarea la moarte. Barba Martino Gonin, colportorul din Angrognia, a fost primul care i-a contactat pe conducătorii Reformei din Elveția și pe Farel. Cu ajutorul lui, a pus pe picioare o tipografie la Geneva, unde tipărea manuscrise și cărți pe care le transporta peste munți, în văile Alpilor.[14] A fost prins în timp ce traversa munții dinspre Geneva spre Piemonte. Avea asupra lui manuscrise și materiale de propagandă. După un proces sumar, a fost condamant la moarte prin înecare în râul Isère. Când a fost prins, a declarat: „Sunt din Angrognia, Piemonte, și în prezent locuiesc la Geneva, unde exercit arta tipografiei."[15]

Câțiva ani mai târziu, pe aceeași potecă au fost prinși alți cinci pastori care veneau cu materiale. Au fost condamanți la rug și arși la Chambery.

---

[14] P. Gilles, *Histoire ecclésiastique des Eglises Réformées*, îngrijită de Lantaret, Pinerolo,1881, vol. I, p. 47.

[15] *Livre des martyres*, v. 3, cit. 111.

Aceeași soartă a împărtășit-o și Bartolomeo Hector. A fost supranumit „Prințul colportorilor" pentru activitatea sa neobosită de a transporta literatură sacră dintr-o parte în alta a munților. Nici o primejdie nu era în stare să îl oprească. A fost prins de Seniorul din Perrero, Trucchietti. A fost dus la Torino și aici a fost sugrumat și ars pe rug, la 20 iunie 1557.

Paginile scrise erau atât de periculoase, încât mulți valdenzi preferau să le învețe pe de rost. Dacă erau prinși și nu se găsea asupra lor „corpul delict", puteau scăpa cu viață. Unii învățau pe de rost chiar părți întregi din Scripturi. Dominicanul Stefano di Borbone scrie că a văzut un țăran care învățase patruzeci de pasaje din Biblie:

> „Am văzut cu propriii ochi un tânăr țăran care a petrecut numai un an în casa unui eretic valdenz, dar a ascultat și a repetat cu atâta atenție Scriptura, încât, în acest scurt timp, a învățat patruzeci de pasaje din Evanghelii... Toate acestea le-a învățat cuvânt cu cuvânt în limba lui maternă."[16]

Tot el a prins la Milano un valdenz care era urmărit de optsprezece ani. Spre surprinderea lui, a descoperit că „știa tot Noul Testament și fragmente din Vechiul Testament pe dinafară."[17] Ellen White, care a vizitat în câteva rânduri Văile Valdenze, confirmă cele spuse de prelatul catolic:

> „Tinerii erau instruiți în Scripturi încă din fragedă copilărie și erau învățați să privească cu sfințenie cerințele Legii lui Dumnezeu. Exemplare ale Bibliei erau rare, de aceea cuvintele ei prețioase erau memorate. Mulți dintre ei erau în stare să redea părți întregi atât din Noul, cât și din Vechiul Testament."[18]

Exista un adevărat entuziasm în studierea Bibliei. Istoricul A. de Stefano spune:

---

[16] A. De Stefano, *Riformatori ed eretici del medioevo*, Palermo, 1938, p. 313.
[17] Idem, p. 14.
[18] Ellen G. White, *Marea luptă*, Ed. Viață și Sănătate, București, p. 58.

„Într-un timp când mijloacele de instruire erau rudimentare, o așa înflorire intelectuală la nivelul de jos al populației ne umple de uimire. Citind un document din secolul al XIII-lea, aflăm că valdenzii, bătrâni și tineri, bărbați și femei, învățau zi și noapte. Muncitorul de la câmp, care întreaga zi lucra, o dată cu venirea serii, alerga și învăța un fragment din Scriptură și-l spunea altuia mai puțin pregătit ca el. Până și un copil care învățase un text biblic căuta pe cineva căruia să i-l spună..."[19]

Dragostea de Scriptură și libertatea erau lucruri pe care reușiseră să le obțină cu mari sacrificii, iar acum, o dată câștigate, trebuiau păstrate cu orice preț. Ele erau transmise din generație în generație, ca o moștenire prețioasă și sfântă.

C. Responsabilitatea familiei

Datorită faptului că primii lor lideri spirituali nu se căsătoreau,[20] erau atenți și vegheau să nu păcătuiască. În caz că cineva păcătuia, era exclus pentru totdeauna din misiune[21]. Ca să evite ispita adulterului, unii dintre ei și-au întemeiat familii. Cu trecerea timpului, foarte mulți pastori s-au căsătorit. Ei acordau o mare atenție familiei, considerând-o celula de bază a comunității. În același timp, îi ajutau și pe ceilalți părinți să fie conștienți de importanța rolului lor. Ellen White spune:

[19] Vezi nota 5.

[20] Miolo, care a trăit în aceeași perioadă, spune în memoriile sale: „Erau persoane care duceau o viață sfântă, erau străini de vicii și implicați constant în practicarea virtuților. Barba nu se căsătoresc, cea mai mare parte nu pot, fiindcă nu stau mult timp într-un loc fix. Alții însă se căsătoresc pentru a aproba statutul marital." Gerolamo Miolo, *Historia Breve e vera de gli affari de i valdesi delle vali*, 1587, îngrijită de Enea Balmas, Claudiana, Torino, 1971, p. 111-115.

[21] „... când unul dintre noi cade în păcatul sexualității este alungat din mijlocul nostru și îi este interzis să mai predice ..." *Historia Sacra* în Georgio Tourn, *Il Barba*, XVII, feb. 2004, Claudiana, Torino, p. 12.

„Părinții, oricât de atenți și afectuoși ar fi fost, își iubeau copiii cu prea multă înțelepciune pentru a-i obișnui cu îngăduința de sine. Înaintea lor era o viață de încercări și greutăți, poate moartea de martir. Erau educați din copilărie să suporte greutățile, să se supună disciplinei și, mai mult, să gândească și să acționeze pe cont propriu. Foarte de timpuriu erau învățați să poarte răspunderi, să fie atenți la vorbire și să cunoască înțelepciunea tăcerii. Un cuvânt neatent, lăsat să cadă în urechea vrăjmașilor, putea să pună în pericol nu numai viața celui care îl rostea, ci și viața a sute de frați."[22]

Copiii, ajunși la vârsta la care puteau lua decizii (între 12-14 ani), erau îndrumați cu mare atenție de un lider spiritual care, în colaborare cu părinții, încerca să cultive în mintea lor dragostea pentru cauza lui Dumnezeu. Spre deosebire de alți copii, care erau lăsați liberi să se joace după cum voiau, aceștia erau instruiți de mici să facă față unei vieți deosebit de dure. Lucrul la câmp sau în pădure, învățatul și studiul Bibliei le ocupa o mare parte a timpului. Când aveau timp pentru joacă, preferau să facă întreceri la aruncarea cu praștia, în care erau mari experți, făceau întreceri de trântă sau alte jocuri care întăreau forța trupului. Istoricul Leger ne dă o mărturie aparte:

„Fugeau de distracții zgomotoase, nu iubeau dansurile și balurile, jocurile de noroc și cărțile; preferau să își petreacă timpul în exerciții fizice, jocul cu mingea și, în mod special, iubeau întrecerile de tragere la țintă cu praștia sau archebuza. Pentru astfel de jocuri făceau adevărate competiții, iar cel mai bun era numit conducătorul satului."[23]

Putem spune, fără să greșim, că familia a avut un rol capital în organizarea și menținerea comunității. Legăturile puternice dintre

[22] Ellen G. White, *Marea luptă*, Ed. Viață și Sănătate, București, p. 58.
[23] Giovanni Leger, op. cit., I, p. 210.

ei i-au făcut în stare să reziste la toate încercările cărora au trebuit să le facă față, de la despărțirea cauzată de misiune sau de faptul că erau închiși, până la moarte.

D. Spiritualitatea

Cu trecerea timpului, valdenzii și-au format o conștiință spirituală care i-a determinat să refuze nu numai organizația Bisericii Catolice, ci și dogmele acesteia. Deja în secolul al XIII-lea, nu mai acceptau rugăciunile pentru morți, cultul sfinților și al Maicii Domnului, negau primatul papal și instituția preoțească, în toate formele ei. Nu aveau nici un respect pentru locașurile de cult împodobite cu icoane, care erau, după opinia lor, „semne ale idolatriei", și nu participau la liturghie, pe care o considerau „o lătrătură de câini".[24] Condamnau sărbătorile în cinstea martirilor și sfinților și nu acceptau mijlocirea acestora. În ce privește închinarea, respingeau orice rugăciune, în afară de Tatăl Nostru.

Pentru valdenzii care locuiau în orașele sau în satele din afara zonei Alpilor, practicarea vieții spirituale era mult îngreunată. Trăiau într-o continuă deghizare, încercând mereu să se ascundă. Serviciile religioase aveau loc de obicei noaptea, în grajduri sau în magazii, ca să nu fie prinși de poliția inchizitorială. În ce privește cultul, acesta era foarte simplu: cântau, se rugau și citeau pasaje din Scriptură. De multe ori, aceste pasaje erau învățate pe de rost pentru a evita să poarte asupra lor paginile sacre.

Viața devoțională de familie avea un rol extrem de important. Masa de seară era, de regulă, și o ocazie de închinare. Un valdenz interogat în secolul al XIII-lea spune că, înainte de a se așeza la masă, majoritatea valdenzilor rostesc următoarea rugăciune: „Dumnezeu, care a binecuvântat cele cinci pâni de orz și cei doi pești pentru ucenicii săi în pustie, să binecuvânteze și această masă, cu tot ce este pe ea". Apoi rostesc *Kyrie eleison* și rugăciunea Tatăl nostru și numai după aceea mănâncă. După masă, citesc

[24] Amedeo Molnar, *Storia dei Valdesi*, Ed. Claudiana, Torino, p. 152.

pasajul din Apocalipsa 7,12 în limba populară, apoi înalță mâinile și ochii spre cer spunând: „Dumnezeu să dea răsplata Sa bună tuturor celor care ne fac binele și, după ce ne-a dat pâinea materială, să ne dea și pâinea spirituală. El să fie cu noi."[25]

E. Lucrarea misionară

Există o mărturie foarte frumoasă, lăsată de un inchizitor, în jurul anilor 1300, despre viața valdenzilor ca vânzători ambulanți:

> „La castel ajunge un vânzător ambulant, oamenii locului, stăpâni și servitori, se adună imediat în jurul lui, el începe să expună marfa: stofe, mătăsuri, obiecte făcute cu mare măiestrie. Prezintă marfa și, încet, încet, începe să facă aluzie la o marfă mult mai prețioasă, la un mărgăritar de valoare nemăsurată, lăsând să se înțeleagă că îl poate procura. Curiozitatea crește și valdenzul continuă să vorbească și să spună că piatra prețioasă se cheamă Isus din Evanghelie, apoi trece la Evanghelie, și așa începe să critice biserica, puterea și bogăția ei..."[26]

Pentru primii valdenzi, misiunea era scopul principal al vieții. Nu puteau concepe un alt mod de a fi. Chiar și cei care nu se ocupau special cu predicarea învățau pasaje din Scripturi și le spuneau altora. Peyronette era o femeie simplă din Beauregard; ea a fost adusă înaintea inchizitorului Antonio Fabri (în jurul anilor 1492-1494) și, înainte să fie torturată, a povestit:

> „Îmi amintesc bine cum, cu douăzeci și cinci de ani în urmă, în casa soțului meu, om bun la suflet, Pietro Fournier, au venit și au bătut la ușă doi muncitori din pădure; mi se părea că vorbeau italiana, adică lombarda[27]. Eu i-am privit –

[25] Giorgio Tourn, *I Valdesi*, Claudiana, Torino,1999, p. 55.

[26] Giorgio Tourn, *I Valdesi*, Claudiana, Torino, 1999, p. 41.

[27] Faptul că vorbeau lombarda este un indiciu că acești valdenzi erau din gruparea valdenzilor din Lombardia. Personal, cred că primii misionari au fost valdenzii milanezi și abia mai târziu cei piemontezi.

erau îmbrăcați în haine gri și cereau să intre. Soțul meu, care era om credincios, i-a invitat în casă. Ei au intrat și s-au dezbrăcat. Au rămas până seara târziu și, după masă, când afară era deja întuneric, unul dintre ei a scos o carte, pe care o purta într-o cămașă largă. Conținea lucruri care priveau Evanghelia și poruncile. Vorbea clar și calm. Ne-a spus multe lucruri nouă, tuturor celor care eram adunați în jurul focului. Ei, frații, pe care îi chemăm „barba", erau trimiși de Dumnezeu să reformeze credința catolică și mergeau în lume, ca apostolii, pentru a predica la adevărații creștini, care sunt între oamenii simpli, ca să-I poată sluji lui Dumnezeu după Legea Sa..."[28]

Nu știm care a fost rezultatul acestei mărturisiri, dar putem bănui cu destulă probabilitate că a fost suficientă pentru a-i aduce condamnarea la moarte.

De frică să nu fie prinși, unii misionari se limitau să coboare doar la marginea munților, alții mergeau până în locurile îndepărtate ale Calabriei sau Pugliei. Primejdiile erau aceleași. În anul 1451, un bărbat, numit Filippo Regis, a fost supus interogatoriului și i s-a cerut să mărturisească dacă a întâlnit vreun „barba" valdenz. El a răspuns că s-a confesat o dată în casa unui „barba" din secta valdenzilor și că „a fost condus acolo de unul numit Stefano Rigotti, din parohia de Usseglio".

A fost întrebat care a fost numele acelui „barba", și el a răspuns că se chema „gros Amichel de Frassiniere"; interogat dacă a văzut vreun alt „barba", afară de acela, a răspuns: „Da – unul din Meana, lângă Susa". Întrebat care-i era numele, a răspuns că nu-și amintește. Întrebat dacă a mai întâlnit și alți „barba" în viața sa, a răspuns: „Da, unul venit din Puglia", dar nu-i știa numele. Interogat cum știe că erau „barba" și maeștri ai sectei valdenze, a răspuns că

[28] Referirea la Legea lui Dumnezeu este un alt element important. El poate fi un indiciu că acești misionari păstrau principiile Legii lui Dumnezeu, așa cum sunt prezentate în Cele Zece Porunci. Romolo Cegna, *Fede ed Etica valdese nel Quatrocento*, Claudiana, Torre Pellice, 1982, p. 61.

în fiecare an vin în văile valdenze și se întâlnesc cu oamenii, apoi pleacă în Puglia, ducând cu ei daruri și bani. Interogat când – în ce lună și zi –, unde s-a dus în Puglia și câți bani a luat cu el, a răspuns că era în martie 1448 sau 1449 și că avea 300 de ducați. Întrebat cum a făcut ca să nu fie recunoscut, a răspuns că numitul Francesco se camufla în negustor și lăsa să se înțeleagă că mergea să facă negoț. Întrebat dacă cunoaște pe cineva din secta aceasta, a răspuns „da..." (urmează lista cu numele valdenzilor din Torre Pellice, San Martino, Villar Pellice, Praly)."[29]

Este ușor de ghicit ce s-a întâmplat cu toți aceia pe care i-a numit în fața inchizitorului. Simpla pronunțare a numelui era suficentă ca să-i aducă în fața tribunalului și să primească pedepse grele, chiar și moartea. În ciuda acestor riscuri, misionarii continuau să-și facă lucrarea.

F. Clandestin

Ca să nu fie prinși, primii valdenzi erau nevoiți să apeleze la toate formele de disimulare. Adunările se desfășurau în locuri ascunse, care nu dădeau nimic de bănuit. Un șopron, o magazie de lemn sau un pod pentru fân și locurile ascunse în păduri erau mult mai sigure decât casele obișnuite. Participanții își impuneau să păstreze secretul – *secreto omnia* – asupra locului unde se adunau, precum și cu privire la persoaneler care participau.

Valdenzii de la Pinerolo sau Susa aveau semne particulare de recunoaștere. Femeile își atingeau două degete, în timp ce bărbații își atingeau doar degetul mic.[30]

Uneori, fuga de inchizitori se transforma într-o adevărată aventură, așa cum este cazul Caterinei Gabriella din Chieri, o localitate aflată la numai cincisprezece kilometri de Torino. Ea

[29] G. Weitzecker, *Proceso di un valdese nell'anno 1451*, în „Rivista Cristiana", IX, 1881, p. 363-367.

[30] Grado G. Merlo, *Eretici e Inquisitori nella Societa Piemontese del Trecento*, Claudiana, Torino, 1977, p.150.

împărtășea erezia catară și era considerată *magna heresiathra – mama ereticilor*, deoarece „a umplut" localitatea cu învățătura ei. Se știe că în Chieri exista o comunitate catară puternică, ce nu a putut să fie stârpită decât cu intervenția forțelor armate. În cele din urmă, Caterina a fost prinsă, dar a avut curajul să fugă chiar din fața inchizitorului și s-a ascuns într-un loc unde nimeni nu ar fi bănuit, în Castelul Ponticelli, care aparținea familiei Vignoli.

Un alt caz este al lui Martino Pastre. Timp de douăzeci și cinci de ani a reușit să se strecoare neobservat și să nu cadă în mâinile inchizitorilor. Chiar și atunci când au organizat o adevărată vânătoare împotriva sa, el a reușit să fugă, deoarece cunoștea foarte bine potecile munților. Dintr-o scrisoare a papei Ioan al XXII-lea, aflăm că a fost prins în 1332, în Provența, dar a reușit să fugă din nou și să își continue activitatea.

Urmărirea ereticilor avea și un scop economic. De multe ori, acești eretici purtau asupra lor banii adunați din diferite donații, pe care îi duceau la frații lor mai săraci, așa că cei ce puneau mâna pe „eretici" obțineau și banii. Într-un act din 1384, aflăm că Petro Giraudi a făcut o campanie „de pedepsire" a valdenzilor și a adunat

> „...634 florini și 2 groși, din vânzarea bunurilor lor. Aceste bunuri cuprindeau 408 vite, 10 viței, 330 oi și miei, 39 asini, alte obiecte și unelte agricole."[31]

Inchizitorul care demasca și pedepsea un eretic primea un procent din averea acestuia. Acest procent varia în funcție de loc și de situație. Unii încasau 5%, alții pretindeau chiar și 20%. În aceste condiții este ușor de înțeles „zelul" cu care își condamnau victimele. Se cunosc cazuri de inchizitori care au „inventat" procese unor conți sau baroni, numai cu intenția de a pune mâna pe averea lor.

„Erau lupi răpitori, avizi după bani..."[32] Așa îi caracterizează Vanna Antihi pe inchizitorii secolului al XIV-lea. Între procesele celebre ale acestui secol, la loc de frunte stă cazul inchizitorului

[31] Grado G. Merlo, op. cit., p. 146.

[32] Vanna Antichi, *L'Inquisizione a Firenze nel XIV secolo*, în Domenico Maselli, *Eretici e ribeli del XIII-e XIV secolo*, Tellini, Pistoia, p. 225-226.

Mino dei S. Quirico (1333-1334) care, ca să pună mâna pe averea lui Giacomo Scaglia de Tifi (mort în 1320), i-a intentat proces și l-a declarat eretic. În final, i-a confiscat toată averea. Nu și-a dat sema că averea pe care a luat-o era legată de familia puternicilor duci de Bourgogne, așa că s-a trezit cu un contraproces care l-a obligat să dea totul înapoi și, pe deasupra, ca să nu fie închis, a fugit din Roma.

În urma proceselor, o parte din avere era trimisă în fondul bisericii, alta, în vistieria regală, iar restul intra în buzunarele inchizitorilor. Avariția lor era fără măsură. Filip de Savoia a făcut chiar un acord cu un inchizitor, dându-i dreptul să facă incursiuni de stârpire a ereziei, cu condiția să împartă prada.

G. Doctrina

Doctrina valdenzilor este o oglindă a istoriei lor zbuciumate. De-a lungul timpului, ea a fost într-o continuă schimbare. Întrucât ei erau de origine catolică, la început au păstrat multe dintre dogmele acestei biserici. După contactul cu mișcările de reformă din Lombardia, cele mai multe dintre aceste învățături au fost abandonate. A urmat o perioadă de aproximativ trei sute de ani, în care au avut o doctrină protestantă ortodoxă sănătoasă, care, din nefericire, în contact cu noul val al Reformei, a fost schimbată. La Sinodul de la Chanforan 1530, a avut loc recunoașterea oficială a schimbării. În urma acordării libertății în 1845, a avut loc o altă transformare, care a avut ca rezultat procesul de secularizare din zilele noastre.

Pe noi ne interesează în mod special care a fost doctrina primilor valdenzi. Așa cum am mai spus, la câțiva ani după sinodul de la Bergamo, 1218, valdenzii din Lombardia au început să renunțe la dogmele de nuanță catolică, reușind în numai șaizeci, șaptezeci de ani să își formeze un crez evanghelic. Un argument serios în favoarea acestei „noi credințe" este documentul numit *Cele Șapte Articole de Credință,* menționat într-un text inchizitorial din secolul al XIII-lea, de origine germană. În el ni se spune că acei

eretici numiți *Pauperes Christi tenent credunt et docent suis credentibus amicis septem articoulos fidei* – „țin, cred și îi învață pe prietenii lor șapte puncte de credință". [33], făcându-se referire la elementele principale ale doctrinei pe care o predicau misionarii itineranți. Nu se cunoaște data la care au fost scrise aceste *Șapte Articole,* însă, în mod cert, ele erau în uz înainte de data menționării lor de către inchizitor.

Din scrierile lui Gioacchino de Fiore, datate la începutul secolului al XIII-lea, aflăm că valdenzii aveau un întreg sistem dogmatic.[34]

1. Disprețuiau clerul, refuzau ierarhia bisericească, negau puterea cheilor și a primatului papal, spunând că Roma este „desfrânata babilonică" din Apocalipsa și *pars maligna,* cel puțin după papa Silvestro, în timp ce valdenzii sunt *pars begnina, unica e vera Eclesia Christi.*
2. Predicau că indulgențele sunt ineficiente și desconsiderau excomunicarea.
3. Refuzau să plătească darurile și zecimile și condamnau actul de împroprietărire a bisericilor.
4. Predicau ca bunurile să fie în comun.
5. Cereau dreptul la predicarea laică, drept care să le fie acordat și femeilor.
6. Cereau să aibă comunități autonome, cu un conducător personal, care să administreze sacramentele și să facă slujbele.
7. Respingeau doctrina purgatoriului și sufragii pentru cei morți.
8. Refuzau intermedieri între om și Dumnezeu, spunând că mijlocirea sfinților este fără rost. Predicau doctrina *Christi est sufficit salutem.*
9. Condamnau minciuna.
10. Condamnau jurământul.
11. Condamnau decretul „Jus Gladi".

[33] Cele Șapte Puncte de Credință sunt redate în subcapitolul „Sabatul printre valdenzi."

[34] Dat fiind faptul că, la data aceea, comunitatea valdenză era în plină transformare, este posibil ca aceste „doctrine" să fi fost folosite inițial de catari, pasagini și alte grupări, care au existat înainte de valdenzi. Ei le-au preluat și astfel au devenit și punctele lor de credință.

12. Aveau dispreț pentru edificiile de cult, pentru ritualuri, imagini, cruci, altare, cântece, lumânări, apă sfințită, procesiuni, tunsoarea preoțească etc.
13. Disprețuiau cimitirele consacrate (în care era câte un mormânt al unui sfânt sau al unui martir).
14. Considerau inutile posturile de patruzeci de zile.
15. Acuzau falsa pocăința și falsa umilință.
16. Respingeau docetismul referitor la Fecioara Maria.
17. Aveau o „amestecătură" eretică.
18. Promovau lucrarea de predicare itinerantă." [35]

Din manualul inchizitorial *De inquisitione hereticorum* și din *Cathalogus del Coussor,*[36] scrise în jurul anilor 1400 pentru uzul

[35] În *Enchiridon* p. 96-100, în Giovanni Gonnet, „Gli Erori Valdensium", *Le confesioni di fede valdesi prima della Riform*a, Claudiana, Torino, 1967, p. 82-84.

[36] 1. Disprețuirea autorității bisericești – „Contemptus ecclesiastice potestatis" și sincretism eretic –„antiquorum hereticorum errores suis adinvencionibus miscuerunt"; 2. Convingerea că ei sunt singura biserică adevărată – „Christi ecclesia, Christi discipuli, apostolorum successores"; 3. Miracolele făcute de biserică sunt false – „que fiunt in ecclesia"; 4. Nu au nici o valoare statuile bisericești introduse în biserică după înălțarea lui Isus; 5. Resping orice sărbătoare – „fresta, feriarum ieiunia, ordines, benedictions, officia ecclesia et simila"; 6. Resping orice invenție preoțească pentru stoarcerea banilor; 7. Catabaptismul; 8. Condamnă confesiunea (spovedania) și o înlocuiesc cu punerea mâinilor; 9. Îi condamnă în bloc pe episcopi, clerici, monahi, denumindu-i farisei și cărturari, prigonitori ai ucenicilor – „apostolorum persecutorres"; 10. Sunt împotriva dogmei transsubstanțiațiunii și acceptă interpretarea simbolică a Sfintei Cine; 11. Celebrarea Sfintei Cine, cum a fost instituită de Isus; 12. Donatismul referitor la capacitatea de „a lega și dezlega"; 13. Respingerea ritualului, uleiului, a carismei, a consacrării etc.; 14. Respingerea tuturor ordinelor preoțești; 15. Abstinență în ce privește poftele trupului, cu interzicerea căsătoriei pastorilor; 16. Resping jurământul; 17. Trădarea este păcat de neiertat, făcut împotriva Duhului Sfânt; 18. Sunt împotriva pedepsei cu moartea; 19. Neagă existența purgatoriului și eficiența slujbelor pentru cei morți; 20. Nu iau în considerație sărbătorile în onoarea sfinților și consideră că invocarea lor nu servește la nimic; 21. Este admis lucrul în zilele de sărbătoare; 22. Nu acceptă Vechiul Testament, spunând că este depășit de Evanghelii; 23. Admit autoritatea anumitor părinți bisericești; 24. Evangheliile să fie predicate din memorie. În *Enchiridon* p. 96-100, în Giovanni Gonnet, „Gli Erori Valdensium", *Le confesioni di fede valdesi prima della Riforma*, Claudiana, Torino, 1967, p. 88-90

inchizitorilor, aflăm că, la data aceea, valdenzii păstrau multe puncte din vechea credință, cu excepția faptului că au început să nege autoritatea Vechiului Testament (nota de subsol nr. 36 punctul 22).

Mare parte dintre aceste doctrine au rămas valabile până astăzi în Biserica Valdenză, altele însă, așa cum spuneam la începutul acestui subcapitol, au fost schimbate cu trecerea timpului.

II. SABATUL PRINTRE VALDENZI

Au ținut valdenzii cu adevărat Sabatul? Au avut ei cunoștință de ziua a șaptea? Dacă da, de ce astăzi păstrează duminca? Aceste întrebări au frământat generații de credincioși care i-au socotit pe locuitorii munților înaintașii lor spirituali. În cele ce urmează vom încerca să răspundem la aceste întrebări.

Fiind proveniți dintr-un mediu catolic, așa cum am mai spus, primii valdenzi nu au ținut Sabatul zilei a șaptea.[181] „Săracii din Lyon" și cei din Lombardia au moștenit inițial multe puncte de doctrină din biserica din care s-au desprins. Din mărturisirea de credință a lui Valdo, citim că el accepta toată doctrina catolică, mai puțin oficiul predicării și al sărăciei voluntare. La fel s-a petrecut și la Milano. Dintr-un document din 1210-1212, scris de Eberardo di Bethune, *Liber antiheresis*, aflăm că „'Săracii' au în comun cu catolicii citirea Evangheliei, respectul pentru ziua de odihnă, practica postului și rugăciunea".[182]

Cei din Lyon au manifestat o continuă tendință de a rămâne în atmosfera catolică. Din cauza acestui fapt, un număr important de leoniți, numiți *reintegrații,* la scurt timp după dispariția primilor

[37] Potrivit cu Sfânta Scriptură, ziua de închinare este sâmbăta. Ea fost sărbătorită mai întâi de patriarhi apoi, de evrei și, prin ei, de Isus Hristos și apoi, de apostoli. La încheierea perioadei apostolice, comunitatea creștină ținea încă sâmbăta. Abia mai târziu, sub influența antisemitismului roman, a început să fie înlocuită treptat cu duminica, fiind consfințită prin decret de Constantin cel Mare, în 321. Vezi Eusebiu de Cesarea, *Storia Eclesistica*.

[38] „in legendo... Evangelium, in colendo Dominicam diem, in jejunando, in orando nobiscum estin" – *Enchiridon*, pp. 143-152 în Giovanni Gonnet, *Le confessione di fede valdesi prima della Riforma*, Claudiana, Torino,1967, p. 67.

pionieri, s-au întors la biserica-mamă. Ei au fost primiți de papa Inocențiu cu brațele deschise.

Nu același lucru s-a întâmplat în Lombardia. Pe fondul spiritului de critică și nemulțumire față de centralismul religios, valdenzii de acolo au început să respingă rând pe rând toate învățăturile de bază ale bisericii. Prezența diferitelor comunități religioase în Milano a făcut ca spiritul de studiu și dezbatere să fie foarte înalt. Prinși sub tirul catarilor, patarilor și passaginilor, valdenzii de aici au trebuit să-și verifice repede punctele de credință și, drept consecință, să le modifice.

A. Înaintașii păzitorilor Sabatului

Sabatul zilei a șaptea nu le era străin valdenzilor și în mod special valdenzilor din Lombardia. În această zonă, ziua sâmbetei era respecată alături de duminică încă de pe vremea episcopului Ambrozie. Dintr-un manuscris din secolul al XVI-lea, aflăm că episcopul de Milano, deși se închina în ziua duminicii, dădea o considerație aparte și zilei de sâmbătă, spre deosebire de Roma, unde se ținea cont doar de duminică.[39] Introducerea ritului ambrozian a fost un act de adeziune publică la concepția religioasă răsăriteană, conform căreia se respectau ambele zile de odihnă.

Câteva sute de ani mai târziu, papa Grigore I (590-604) a emis un decret prin care își exprima nemulțumirea față de „persoanele

[39]„Era o practică generală în Biserica din Orient și în câteva biserici din Occident, între care și Biserica din Millaine (Milano)…, ca Sabatul să fie păzit cu atenție... nu pentru că erau înclinați spre iudaism, ci pentru că se adunau să I se închine lui Isus Christos" în Dr. Peter Heylyn, *The History of the Sabbath*, 1636, Londra, part. 2, part. 5, p. 73-74. Această afirmație este controversată. Se știe că Ambrozie făcea serviciul de cult în ziua duminicii, așa cum era practica în tot imperiul; pe de altă parte, după aproape o mie șase sute de ani, am putut constata personal că unii catolici milanezi în vârstă au considerație pentru ziua de Sabat și o respectă alături de ziua duminicii, lucru care poate indica faptul că, deși nu se făcea slujba în Sabat, totuși această zi era respectată ca o zi specială. Respectarea celor două zile a fost practicată o bună perioadă la începutul creștinismului. Vezi *Învățăturile celor doisprezece apostoli*, cap. VIII; Ernesto Buonaiuti, *Sant' Ambrogio*, E. F. Formiggiani, Roma, 1923.

cu spirit josnic, care predică să nu se lucreze în Ziua de Sabat."[40] Cu trecerea timpului, în sânul bisericii milaneze, s-a diminuat respectul pentru această zi, limitându-se la sfințirea sâmbetelor care erau înainte de marile sărbători de peste an: sâmbăta Paștelor, sâmbăta Rusaliilor etc.[41] În ciuda acestui fapt, au rămas câteva grupe care au continuat să o respecte.

Așa cum am spus într-un capitol anterior, în Milano exista comunitatea passaginilor. Ei se distingeau prin faptul că „credeau că Legea lui Moise trebuia respectată și sub Noul Testament, cu excepția sacrificiilor; erau de acord cu practica circumciziei; se abțineau de la mâncărurile înterzise de Moise și respectau Sabatul, la fel ca iudeii."[42] Cronicarul papal Bonacursus scria despre ei: „mulți știu care sunt erorile acestor numiți passagini... Mai întâi, ei învață că trebuie să păzim Sabatul. Pentru a-și mări greșeala, ei îi resping pe toți părinții Bisericii și întreaga Biserică Romană."[43]

Această comunitate nu era o simplă grupă milaneză, ci avea o răspândire foarte mare, fiind cunoscută în întreaga Europă. Profesorul Hahn afirmă că ei se răspândiseră „în mod incredibil" în toată Europa:

„Passaginii s-au răspândit din Bulgaria până la Ebe (Elba), din Nordul Franței până la Tibru. Îi întâlnim peste tot și țări întregi sunt infestate... În Ungaria, Franța, Olanda, Germania și chiar în Anglia, ei depun eforturi..."[44]

---

[40] „... Grigorie, episcop prin mila lui Dumnezeu, către fiii săi preaiubiți, cetățenii romani, am auzit că unii oameni perverși au răspândit între voi lucruri stricate și în opoziție cu credința sacră, care înterzic orice lucru în ziua de Sabat. Cum pot să-i numesc decât predicatori ai lui Antihrist." Epistola b.13;1, *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series, vol. XIII, p. 13, ep. 1.

[41] „Sacro Sabato di Penticoste" – Sabatul sfânt de Rusalii – Arnolfo, *Gesta degli arcivescovi di Milano* , libro IV, în Paolo Golinelli, *La Pataria*, Europia Jaca Book, 1984, p. 144.

[42] James Murdock, *Ecclesiastical History*, Ed. H. L. Hastings, Boston, Mass., vol. III, part. II, 1892, p. 273.

[43] D'Achery, *Spicilegium*, I, f. 211-214, Canono Muratory, Antiques Medievale, 5, f. 152, Hahn 3, 209.

[44] Dr. Hahn, *Gesch der Ketzer,* 1, 13.14, în M. Finley, op. cit., p. 43.

Au fost condamnați prin mai multe edicte, dintre care amintim: *Summa contra Catharos et Passaginos,* de autor necunoscut; edictul din Verona 1184, dat de papa Lucius al III-lea împotriva catarilor, „Săracilor lombarzi", analdiștilor, passaginilor;[45] și edictul papei Grigore al IX-lea, dat pe 20 august 1229.[46]

S-au scris mai multe lucrări împotriva lor, dintre care menționăm epistola lui Boncompagnus, scrisă între anii 1204-1206, către Wolfger, patriarhul din Aquileia, și tratatul prelatului Stefano di Borbone, în care ereticii catari, „Săracii din Lombardia" și din Lyon și passaginii[47] sunt numiți laolată „valdenzi".

B. Valdenzii și Sabatul

Este dificil să afirmăm că toți valdenzii din toate timpurile au ținut Sabatul. Dimpotrivă, avem argumente pentru a afirma că, în secolul al XVI-lea, Biserica Valdenză respecta dumnica. Această zi a fost consfințită o dată cu aderarea la Reformă, rămânând până astăzi ziua lor oficială de închinare. De atunci și până astăzi, ei respectă duminica.

Nu tot așa stau lucrurile în cazul perioadei de până la 1500. Câteva mărturii istorice de mare importanță arată că unii pastori și credincioși au respectat ziua sâmbetei.

În primul rând, trebuie să ținem cont de faptul că pasaginii și catarii din Lombardia, lollarzii din Anglia și picarzii din Boemia erau toți numiți „valdenzi". Inchizitorul Stefano di Borbone spune

---

[45] „În primul rând, noi decretăm că patarii și catarii și cei care se cheamă în mod fals 'Săracii', sau 'Oamenii săraci din Lyon', și passaginii… să fie supuși unei anateme perpetue." Papa Lucius al III-lea, „Decret". În *Bernards Papiens. Collect. Decretal.* Lib.V, C, 10.

[46] „Noi excomunicăm și anatemizăm toate ereziile – pe catari, paterini, 'Săracii din Lugduno (Lyon)', arnaldiști, esperoniști, passagini și oricare altă erezie ar mai fi". „De hereticis", *Littere, quas misi patriarche Aquilegensis contra hereticos în* Paolo Maragon, *Il pensiero ereticale nella Marca Trevigniana e a Venezia dal 1200 al 1350*, Padova, 1984, p. 9-14.

[47] Stefano di Borbone, Jac. Echard's, *Scriptores Dominicani*, Tom. I, p. 191.

că în Milano erau multe secte valdenze.[48] Picarzii, passaginii și lollarzii țineau Sabatul, iar „Săracii lombarzi" au preluat această zi de la ei.

Prin intermediul lor, această învățătură s-a răspândit în multe țări ale Europei. În acest sens, aflăm dintr-un raport al Inchiziției, în fața căreia au fost aduși câțiva valdenzi din Moravia, că „nu puțini dintre ei sărbătoresc Sabatul, împreună cu iudeii."[49]

Un alt document important este Catehismul Vechilor Valdenzi și Albigenzi – *Catechisme des anciens vaudois et albigeois* – din anul 1100, păstrat în manuscris. Acest Catehism a fost folosit de primii pionieri valdenzi. În capitolul II este o referire precisă la Poruncile lui Dumnezeu. Iată acest pasaj:

> *„Î. Lo barba – Per qual qosa pozes tu cognosser que tu crees en dio?* Cum poți să știi că tu crezi în Dumnezeu?
>
> *R. L'enfant – Per aizo car yo say e gardo li commandament de Dio.* Prin faptul că eu cunosc și păzesc poruncile lui Dumnezeu.
>
> *Î.Lo barba – Quanti sono li commandament di Dio*? Câte sunt poruncile lui Dumnezeu?
>
> *R. L'enfant – Dies, coma es manifest en Exode e Deuteronomio*. Zece, așa cum sunt scrise în Exod și Deuteronom.
>
> *Î. Lo barba – Qualis son aquilli?* Care sunt acestea?
>
> *R. L'enfant – O, Israel, au lo teo Signor. Non aures dio strang devant mi. Non fares a tu entailment ni alcuna semblanca, etc.* O, Israele, ascultă de Domnul tău. Să nu ai alt Dumnezeu înaintea Mea. Să nu îți faci chipuri cioplite sau reprezentări ale celor din cer sau de pe pământ etc."[50]

---

[48] Stefano di Borbone, *Quellenzur Geschichte*, cit. p.475 în Grado G. Merlo, *Identita valdesi nella storia e storiografia*, Claudiana, Torino, 1991, p. 84.

[49] Raportul este datat la jumătatea secolului al XV-lea. Johann J. Ignaz von Dollinger, *Beitrage zur Sektengeschite des Mittelalters*, Munich, 1890, p. 661, în E. White, *Marea luptă*, Ed. Viață și Sănătate, București, Apendice, p. 621.

Referirea la Cele Zece Porunci este foarte clară și nu lasă nici un dubiu că ei le cunoșteau și le respectau.

Un alt argument puternic este mărturisirea de credință, intitulată *Cele Șapte Articole.* Ea era Catehismul valdenzilor din secolele XIII-XIV. După declarația inchizitorilor Pietro Zwicker și Martin de Praga, aceasta cuprindea „șapte puncte de credință" și era socotită „cartea de bază a învățătorilor."[51] Aceste „articole" apar menționate într-o scrisoare inchizitorială, de origine germană, de la sfârșitul secolului al XIII-lea. Iată documentul:

1. *„Unum Deum in trinitate personarum et unitate essentie* - (Cred în) Un singur Dumnezeu în trei Persoane, una în esență
2. *quod idem Deus sit creator omnivm visibilium et invisibilum* – același Dumnezeu este Creatorul celor văzute și nevăzute,
3. *quod condidit legem Moysi in monte Synay* – care i-a dat lui Moise Legea pe Sinai
4. *quod misit filivm suum ad incarnandum de vergine incorupta* – care L-a trimis pe Fiul Său să Se întrupeze într-o fecioară fără păcat,
5. *quod eligit sibi ecclesiam immaculatam* – care și-a ales biserica Sa cea curată
6. *carnis resurrexionem* – (cred în) învierea trupurilor.
7. *quod ventures est iudicare vivos et mortuos* – (Dumnezeu) va veni iarăși să judece viii și morții

Al treilea articol face referire la „Legea lui Moise de pe muntele Sinai". Citind Vechiul Testament, aflăm ca Dumnnezeu i-a dat lui Moise, pe muntele Sinai, Cele Zece Porunci. A patra poruncă se

[50] Manuscrisul este de mare valoare, întrucât arată care erau punctele de doctrină: valoarea Legii lui Dumnezeu; negarea cultului sfinților și al Fecioarei; negarea sacramentelor, cu excepția botezului și a Sfintei Cine; valoarea harului și importanța credinței în Isus; negarea apostaziei. „Catechisme des anciens vaudois et albigeois" în Antoine Monatier, *Histoire de l'Eglise Vaudoise depuis son origine et des Vaudois du Piemont*, Tome second, Paris, 1847, p. 292-315.

[51] Noul pastor își începea lucrarea după ce își făcea ucenicia, „mărturisindu-și păcatele și jurând pe cele șapte puncte de credință"; în Augusto A. Hugon, și G. Gonnet, *De pauperibus de Lugduno*, Torre Pellice,1953, p. 10.

referă la respectarea zilei a șaptea, ca zi de închinare, care, fără nici un dubiu, este sâmbata.[52] Este greu de susținut că valdenzii secolelor XIII-XIV, care foloseau acest jurământ în mod regulat, să nu fi cunoscut porunca aceasta. Istoricul valdenz R. Cegna afirmă că „articolul despre originea divină a Legii lui Moise este o adevărată lovitură",[53] în timp ce Molnar spune: „suntem surprinși de formularea trinitară din articolul 1 și de insistența din articolul 3, de a arăta originea divină a legii lui Moise."[54]

Într-o scrisoare autentică, datată 1507-1530, scrisă de barba Bartolomeo Tertian din Meana, numit și „Mână groasă", către frații săi din Pragelato, acesta insistă pentru întoarcerea la credința adevărată, prin practicarea dragostei frățești și păzirea Poruncilor lui Dumnezeu.

> „Numai dacă vor păzi poruncile Lui vor fi moștenitori ai gloriei lui Dumnezeu."[55]

Un alt argument mult discutat a fost numele dat primilor valdenzi. Ei erau numiți printre altele și *Sabbatati* sau *Insabbatati*.[56] Istoricii valdenzi spun că acest nume vine de la *sabbati,* care înseamnă „saboți", „papuci de lemn", pe care maeștrii îi purtau ca semn al renunțării la viața de lux. Această explicație poate să fie valabilă, dar *sabbati* înseamnă și sabat – odihnă de sabat. Cum valdenzii nu țineau sărbătorile catolice, atunci *sabbatati* sau *insabbatati* poate însemna „cei care țin sabatele", respectiv „cei care nu țin sabatele". Această teorie a fost confirmată de istoricul Goldastus, 1576-1563, și de arhiepiscopul Usher, care spun:

---

[52] „Adu-ți aminte de ziua sâmbetei ca s-o sfințești..." Exod 20:8-11, traducerea Șerban Vodă Cantacuzino, 1688.

[53] Romolo Cegna, *Fede ed Etica Valdese nel Quatrocento*, Claudiana, Torino, 1982, p. 53

[54] Amedeo Molnar, *Storia dei Valdesi,* Ed. Claudiana, Torino, 1978, p. 246.

[55] În Waldenser, *Halle XX*, 1908, p.799 și Giovanni Gonnet, *Le confesioni de fede valdesi prima della Riforma*, Claudiana, Torino, 1967.

[56] Gerolamo Miolo, *Historia breve & vera de gli affari de i Valdesi delle Valli,* îngrijită de Enea Balmas, Claudiana, Torino, 1971, p. 84.

„Deși unii cred că numele lor vine dela saboții pe care îi poartă, mulți știu că acest nume le-a fost dat pentru că ei se închină în sabat, ca iudeii."[57] […] „Sunt numiți *insabbatati*, nu pentru că sunt circumciși, ci pentru că țin sabatul iudeilor."[58]

În lista argumentelor, nu putem trece cu vederea afirmația lui Ellen White, care, după ce a vizitat văile Alpilor, a spus că valdenzii „au respins închinarea la chipuri, ca fiind idolatrie, și au păzit adevăratul Sabat."[59]

III. DUMINICA, ZI DE ÎNCHINARE

Intervenția Inchiziției i-a determinat pe mulți misionari să părăsească țările Europei Centrale și să se refugieze în locuri unde influența Romei nu era atât de puternică. Ei au găsit refugiu în comunitățile de la limita imperiului: Austria, Turingia și, în mod special, Boemia, la „Frații boemi", care i-au primit cu toată inima.

„Frații boemi" sau „frații taboriți" erau o comunitate atât de puternică, încât, în anul 1310, cuprindea un sfert din populația Boemiei. Predicile și martiriul lui Hus și Ieronim au întărit foarte mult mișcarea. Prin influența, efortul și sacrificiul lor, popoarele Europei au înțeles mai bine care este realitatea „protestantă". Arderea pe rug a „capelanului Bisericii Betleem", Jan Hus, în ciuda protecției regale, i-a făcut pe mulți să se întrebe care sunt adevăratele intenții ale bisericii... Așa că, în scurt timp, o mare parte

[57] Nec quod in Sabbato colendo Judaizarent, ut multi putabant, sed a zapta, în Usher, *De Christianar*, Cap VII , *Eccl. Researches*, cap. X, p. 304. Goldastus a fost de religie calvină, iar Usher de religie catolică, așa că nici unul, nici altul nu aveau nici un interes să modifice realitatea istorică.

[58] Circumcisi forsan illi fuerint, qui aliis Insabbatati, non quod circumciderentur, inquit Calvinista sed quod in sabbato judaizarent. În *Eccl. Researches*, cap. X, p. 303.

[59] Afirmația ei are autoritate, întrucât a vizitat personal Milano, Torino și Văile Piemontului de trei ori, între anii 1885-1887. Ea a locuit pentru o vreme în Torre Pellice. Ellen G. White, *Historical Sketches of the Foreign Missions of the Seventh Day Adventist, Notes of Travel*, p. 226-249; Ellen G. White, *Marea luptă*, Ed. Viață și Sănătate, București, p. 62.

a Boemiei și chiar țări întregi ale Europei au trecut de partea Reformei.

Primii valdenzi și-au păstrat identitatea și au păstrat sâmbăta ca zi de odihnă. Erasmus de Rotterdam a arătat că, până la 1500, „acești boemi nu numai că păzeau ziua a șaptea cu scrupulozitate, ci erau chiar numiți sabatarieni." [204]

Cu trecerea timpului, locuind împreună cu „frații taboriți" și împărtășind aceeași ură față de Biserica Catolică, au început, încetul cu încetul, să-și împărtășească învățăturile unii altora. În felul acesta, a luat naștere o nouă concepție, ecumenic valdenză, care s-a propagat destul de repede și, la numai o sută de ani după aceea, a dus la refacerea oficială a crezului, prin alipirea la Reforma din Elveția.

Credința taborită se deosebea de cea valdenză doar în câteva puncte. Unul dintre ele era ziua de odihnă. Taboriții țineau duminica. Acest lucru îl aflăm din scrisoarea episcopului de Siena, Enea Silvio Piccolomini. El a fost trimis în 1451, de Frederic al III-lea, să vadă care este situația la Praga. În timpul călătoriei sale spre capitala Boemiei, s-a oprit să se adăpostească într-o comunitate taborită. Iată un fragment din scrisoare:

> „Fiind nevoit să călătoresc de la Jindrichuv Hradec la Praga, în compania nobililor Alberto Ebertstorf, baron, și a cavalerilor Procopio di Rabstejn și Enrico Druchsass, de frica bandiților ni s-a părut convenabil să trecem prin ținutul taboriților și chiar ne-am anunțat călătoria cu două luni înainte, cerându-le ospitalitate. Ei ne-au răspuns cu inima bună și ne-au acordat încredere, venind înaintea noastră... Secta lor este ca epidemia blestemată, demnă de cea mai aspră pedeapsă. Ei nu cred că Biserica Romană are primatul, și nici preoții. Distrug imaginile lui Christos și ale sfinților, se îndoiesc de focul purgatoriului, nu cred că rugăciunile sfinților ajută la cei vii, nu au alte zile de sărbătoare decât

[60] Cox, *The Litterature of the Sabbath Question*, vol. II, p. 201-202; Armitage, *History of the Baptists*, p. 318.

duminica și Paștele, neglijează posturile, nu acceptă orele canonice și dau euharistia la toți, chiar și la copii și dementi... Preoții lor nu au tonsura și nu consacră templele... Nu toți însă sunt de aceeași credință, unii cred una și alții, alta. Fiecare urmează propria voință și nu este o voință comună..."[61]

Putem observa cu ușurință referirea la „sărbătorirea duminicii". Ea este o confirmare că Frații taboriți respectau duminica. În același timp, scrisoarea spune că „nu toți erau de aceeași credință". Grupele picarzilor țineau sâmbăta.

Primul pas în schimbarea doctrinei a fost folosirea în comun a manualelor de învățături. Deoarece nu dispuneau de o literatură proprie abundentă, valdenzii au început să folosească literatura taborită. Între aceste cărți, foloseau în mod curent Mărturisirea de credință a *taboriților.* În Biblioteca Universității de la Geneva, se află *Manuscrisul catehetic* care cuprinde o traducere valdenză a „Credinței taboriților." Ea cuprinde *Doctrina*, scrierile lui Wicliff și un comentariu la Cele Zece Porunci.

Împreună cu această *Mărturisire de credință* este și un *Manual catehetic valdenz*, intitulat *Tesoro e luce della fede.* La capitolul III se află un comentariu la Cele Zece Porunci.[62] Deși exprimau puncte de credință diverse, aceste manuale erau folosite în comun. Cu timpul, ele și-au pierdut distincția și au fost folosite în mod curent. Nicola Biskupec, în anul 1431, face referire la *Mărturisirea de credință a taboriților,* spunând „că deja era folosită și de valdenzi, în traducerile lor."[63]

---

[61] Scrisoare datată 21 august 1451, publicată în *Opera omnia* de Enea Silvio Piccolomini, Basilea 1551, p. 660; în A. Molnar, *I taboriti*, Claudiana, Torino, 1986, p. 171-177. Despre sărbătorirea duminicii se vorbește și în „Manifestul de la Bzi" în Frantisek Palacky, *Archivi cesky III*, Praga, 1844, p. 205-206.

[62] Păstrat în Biblioteca din Dublin, *Manuscrisul C.15.* Citat de Romolo Cegna, op. cit., p. 65-66.

[63] Romolo Cegna, *Fede ed Etica Valdese nel Quatrocento*, Claudiana, Torino, 1982, p. 53.

Al doilea pas a fost editarea de materiale husito-valdenze, special concepute pentru a fi utilizate în ambele comunități. Cea mai importantă lucrare este *Libro expositivo*[64], care reflectă noua concepție ecumenică. La punctul 3 se află comentariul la Legea lui Dumnezeu. Aici ni se spune că „legea lui Christos" ne „scutește de ritualurile vechii legi" și ea „este suficientă pentru a conduce biserica luptătoare, fără ritualurile vechii legi și fără rânduielile adăugate de oameni."[65]

> La punctul 9 al aceleiași lucrări, la note explicative, este scris: „Al treilea articol constă în credința că Dumnezeu i-a dat lui Moise Legea sfântă și adevărată pe Muntele Sinai; că ceea ce a fost scris în lege și tot ce e conținut în Vechiul și Noul Testament sunt atotsuficiente ca să fie observate în litera lor, dar noi observăm spiritul, pentru că litera ucide, dar spiritul dă viață..."[66]

Cu această simplă propoziție justifică trecerea de la „literă" la „spiritul" legii. Ca atare, litera nu mai trebuie respectată; drept pentru care, câteva capitole mai încolo, reluând poruncile, *Manuscrisul* spune la porunca a treia:

> „Adu-ți aminte și să sfințești ziua Sabatului – pentru noi, creștinii, este poruncită observarea Duminicii în locul Sabatului, ca amintire a învierii Domnului Isus Christos."[67]

În felul acesta s-a introdus în primul act oficial al istoriei valdenze (husito-valdenze) respectarea duminicii ca zi de închinare. Nu se cunosc alte amănunte, dar comentariul pe care îl face Cegna la acest capitol este interesant:

---

[64] E. Montet, *Histoire litéraire des Vaudois du Piemont*, Paris, 1885, p. 56; A. Molnar, *Luc de Prague et les Vaudois d'Italie*, BSSV, n. 90, 1949, p. 40-64; A. Molnar, *Storia dei Valdensi*, Claudiana, Torino, p. 254.

[65] Romolo Cegna, *Fede ed Etica Valdese nel Quatrocento*, Claudiana, Torino, 1982, p. 53.

[66] J.Truhlar, CCH IX, 1903, p. 140.

[67] Idem, p. 136.

„În ce privește respectul lui Israel pentru Sabat, Biblia (Ex.16,17) spune că era interzis ca poporul să strângă mană și că în acea zi nu cădea mană din cer. Nu este de competența mea să comentez doctrina husită și valdenză..."[68]

Rezerva profesorului valdenz este îndreptățită. Istoricul Gerolamo Miolo, în *Historia breve,* scrisă la 1587, după ce prezintă toate punctele de credință valdenză de la acea dată, concluzionează:

„...în rest, au încă un pic de făină papală în anumite puncte din doctrina lor"[69]

Aceste argumente ne duc la concluzia că, atâta vreme cât valdenzii nu au avut o organizare centralizată, unii au respectat sâmbăta.[70] Numărul lor a fost mai mare în comunitățile din Lombardia și Moravia, unde era influența fraților passagini și piccarzi. O dată cu nimicirea comunităților sabatariene de către Inchiziție și o dată cu trecerea la instituționalizarea Bisericii Valdenze, respectul pentru ziua a șaptea s-a pierdut.

[68] J. Truhlar, CCH IX, 1903, p. 264.

[69] Gerolamo Miolo, *Historia Breve & Vera, de gl'affari de i Valdesi delle Vali*, îngrijită de Enea Balmas, Claudina, Torino, 1971, p. 99.

[70] Acest lucru a fost confimat de doi dintre cei mai renumiți istorici valdenzi contemporani. Din respect pentru poziția pe care o ocupă în Biserica Valdenză, evit să le dau numele. Ei au publicat mai multe cărți, studii, articole și au o intensă activitate în sânul comunității. Unul dintre ei, într-o discuție particulară, a spus: „este clar că sâmbăta este ziua care trebuie respectată."

CAPITOLUL VI

„HISTORIA DELLA VAL D'ANGROGNIA"[1]

„Cu aproximativ o sută douăzeci și cinci de ani în urmă[2], a fost făcut un război celor din Vale d'Angrognia și Vale de Luserna și celor care îi înconjurau, Val Clusone, Val Perosa, Val de San Martino, Val de Praviglermo și în Marchesato din Saluzzo pentru extirparea religiei valdenze. Papa Sixtus al IV-lea și papa Inocențiu al VIII-lea au trimis un comisar, numit Alberto Capitaneo di Cremona, pentru a începe persecuția. Scrisorile și rapoartele lui se găsesc până astăzi.

Acest război a durat aproape un an, timp în care s-au dat mereu atacuri împotriva celor din Val d'Angrognia, urmărindu-i până și în locurile cele mai înalte ale munților, trăgând mereu săgeți cu arbaletele. Dar angrognienii, bărbați și femei, se apărau cu scuturi sau cu scânduri mari. Multe săgeți trase de inamici se înfigeau în scuturi și în scânduri. Ca să le scoată, trebuiau să frece scuturile de copaci sau de pietre.

Armata inamicilor era de o mie opt sute de soldați plus un alt mare număr de voluntari. Angrognienii erau plini de curaj; ajutați de Dumnezeu, se apărau mereu de toate asalturile și au omorât un mare număr dintre adversarii lor. Între aceștia a fost și căpitanul Sachetto di Polonghera. El a fost omorât în apa numită Angrognia,

---

[1] „Istoria din Vale de Agrognia" – Acesta este titlul pe care îl folosește Gerolamo Miolo, ca să descrie istoria cruciadei din Angrognia. Întregul document a fost scris în jurul anului 1587. Pentru a păstra farmecul epocii, am tradus un fragment din această lucrare. Gerolamo Miolo, *Historia breve & vera de gli affari de i Valdesi delle Valli*, îngrijită de Enea Balmas, Claudiana, Torino, 1971, p. 90.

[2] Pasajul face referire la Cruciada din Angrogna, din 1484.

sub Rochiaglia, în timp ce își bătea joc de femeile care se rugau și cereau ajutorul lui Dumnezeu. A fost lovit de o piatră și a murit în apa din golful care și astăzi poartă numele său.

Un alt căpitan, numit Negreo di Mondovi, a fost omorât în mod asemănător. El avea o cască de fier pe cap și, pentru că îi era foarte cald, a ridicat-o să se răcorească. A început să râdă de angrognienii care strigau: „O, Dumnezeule, ajută-ne!" El le-a răspuns în bătaie de joc: „'O, Dieu, aide nous!' Ai mei vă vor sfărma!" A fost lovit cu o piatră de un anume Peireto Ravello și a murit în locul numit Rochamaneot, spre Lucerna, unde au avut loc multe conflicte.

De câteva ori, angrognienii i-au respins pe inamicii lor până la Lucerna și au ieșit victorioși. Și nu au putut inamicii lor să mai ridice fața și să intre în Prato del Torno, în ciuda faptului că au făcut tot posibilul. Este adevărat că inamicii au fost foarte aproape de acel loc și era cât pe ce să intre, dar, în acel moment, Dumnezeu a trimis un nor așa de des și întunecat, că i-a obligat pe luptători să se întoarcă în tabără. În acest nor s-a văzut bunăvoința și grija Domnului față de săracii din Angrognia…"[3]

[3] Gerolamo Miolo, op. cit., p. 90-93.

CAPITOLUL VII

ADERAREA LA REFORMĂ

I. SITUAȚIA DIN BISERICĂ

Atunci când, în piața Catedralei din Wittemberg, s-a auzit sunetul ciocanului cu care Luther și-a afișat cele nouăzeci și cinci de teze, a bătut ecoul unei noi ere în Europa. Era 31 octombrie 1517. În numai câteva luni, tezele sale s-au răspândit în întreaga Germanie și, de aici, au fost împrăștiate în întreaga creștinătate. Era lumina pe care o așteptau națiuni întregi. Era Reforma.

De mai bine de o sută de ani, biserica zăcea în mare întuneric. Papi de prestigiu au lăsat treburile bisericești pentru a se ocupa cu distracții, banchete și tot felul de lucruri nepotrivite cu misiunea și chemarea lor. La acestea se adăugau faptele de-a dreptul josnice la care se dedau unii dintre ei.

Inocențiu al VIII-lea (1484-1492) nu s-a sfiit să-și ascundă relațiile amoroase, din care a rezultat un fiu, Franceschetto. Cu ocazia nunții acestuia cu Maddalena, fiica lui Lorenzo de Medici, a organizat în Vatican o adevărată petrecere, rămasă celebră. De asemenea, el a acceptat să-l păzească pe sultan,[1] contra sumei de 40.000 de ducați, și tot el a dat faimoasa „Bulă a vrăjitoarelor", care a dus la răspândirea unui adevărat cult al vrăjitoarelor.[2]

---

[1] Este vorba de așa-numitul „Episodul Zizim", în care papa a tratat cu principele turc, Djem, numit și Zizim, fratele rival la tron al lui Baiazid al II-lea, învins și refugiat la Cavalieri di Rodi, ca să fie păstrat în paza papei contra sumei de 40 000 ducați. Papa l-a ținut prizonier la Civitavecchia până a pus mâna pe bani, apoi l-a încredințat lui Carol al VIII-lea. K. Heussi, G. Miegge, *Somario di storia del cristianesimo*, Claudiana, Torino, 1953, p. 150.

[2] Idem, p. 150-151.

Papa Alexandru al VI-lea a avut-o ca amantă pe Giulia, sora lui Alessandro Farnesse, pe care l-a făcut cardinal, deoarece era fratele ei. Datorită acestei promovări, fratele cardinal devine viitorul papă Paul al III-lea și nu-și va face nici el prea mari probleme cu moralitatea. După mărturia lui Denzeler, a trăit în concubinaj cu Silvia Ruffini și a avut patru fii.[3]

Cesar Borgia era fiul papei Alexandru al VI-lea. Istoria și viața acestui prinț l-au zdruncinat sufletește pe Luther. Atunci când a vizitat Roma, a auzit de la un amic de al său care i-a povestit cum „Cesar Borgia a fugit de la Roma și… a fost prins în Spania…, a fost judecat și… a cerut în închisoare un confesor, strigând: 'Milă, milă…' I-a fost trimis un călugăr pe care l-a ucis, apoi s-a îmbrăcat cu haina lui și a fugit…"

Luther mărturisea mai târziu: „Am auzit asta la Roma, ca un lucru sigur."[4]

A urmat papa Iuliu al II-lea de la Rovere, numit și „Papa luptătorul", fiindcă a fost singurul papă care a condus efectiv armata în luptă. Spre deosebire de predecesorul său, care era un om slab și bolnav și care a fost papă numai douăzeci și șase de zile, Iuliu era un om puternic, mândru și ambițios. Henri Meynier spunea despre el: „…era urât și temut de mulți pentru caracterul său bătăios, pentru firea sa colerică, semănând mai degrabă cu un principe al lumii acesteia, decât cu ceea ce zicea că este, vicarul lui Christos".[5] Gregorovius spune că „oamenii care îl vedeau se minunau peste măsură văzând un papă de șaizeci și patru de ani, conducând o armată în război". Același istoric spune că papa Iuliu al II-lea „a fost unul dintre cei mai profani și antisacerdotali pontifi, întrucât avea prea multă pasiune pentru război…, fiind în clară opoziție cu ceea ce trebuie să fie biserica."[6]

---

[3] Georg Denzeler, *Il papato, storia e attualita*, Ed. Claudiana, 2000, p. 78-79

[4] D'Aubigné, J. H. Merle, *Histoire de la Réformation*, XIII edit., vol.1, Paris, 1842, p. 157.

[5] Enrico Meynier, *Storia dei Papi*, Torre Pellice,1932, p. 223.

[6] F. Gregorovius, *Storia della Citta di Roma nel Medio Evo*, Ediție îngrijită de Ettore Pais, Ed. Sten, Torino, vol. IV, tom II,1925, p. 34-78.

Și, ca și cum ar fi fost vorba de un blestem, a urmat papa Leon al X-lea (1513-1521), al cărui comportament[7] l-a determinat pe Luther să ia decizia de a părăsi Biserica Catolică.

„Nevoia de bani era așa de mare, că papa a numit doar într-o singură ocazie treizeci de noi cardinali, între care și un copil de șapte ani, care putea purta haina doar la paisprezece ani. Din aceste numiri, a câștigat 500.000 de ducați. Acești bani erau necesari pentru menținerea luxului demn de magnații orientali. Banchete nocturne, muzică și cântece lumești – erau o ofensă pentru lucrurile spirituale. Roma era toată un teatru de sărbători. În Vatican se recitau și se prezentau comedii antice și moderne, chiar și scene obscene ca în *Calaandra,* scrisă de cardinalul Bibbiena… Papa era înconjurat de rude, prieteni și curtezani, arunca sume imense de bani pentru lucruri de nimic. Numai pentru jocul 'Premiera' cheltuia câte 8.000 de ducați pe lună și tot atât pe mese și banchete. Nici cardinalii nu se lăsau mai prejos. Aruncau mii de ducați într-o singură întâlnire și, fără rușine, stăteau alături de cele mai vestite curtezane din Roma. Femeile nu lipseau niciodată la sărbătorile din Vatican în timpul lui Inocențiu al VIII-lea și Alexandru al VI-lea."

[7] Enrico Meynier, *Storia dei papi*, Tipografia Alpina, Torre Pellice, 1932. Un an mai târziu, papa Adrian al VI-lea face o declarație demnă să rămână în analele istoriei Bisericii, afirmând că Biserica are și ea o parte de vină: „Dumnezeu permite să vină peste Biserica Sa această persecuție (așa vedeau catolicii nașterea Reformei), din cauza păcatului ființelor umane, în mod special al sacerdoților și al prelaților… Noi știm cu siguranță că și din partea Sfântului Scaun, de câțiva ani, au venit multe lucruri… Abuzuri în lucrurile spirituale, călcări de porunci, care au transformat totul în rău. Așa că nu este de mirare că boala s-a întins de la cap până la membru, de la papa la prelați. Noi toți, prelați și sacerdoți, suntem îndepărtați de la calea dreaptă și de multă vreme nu este nici unul care să facă binele." Enrico Meynier, *Storia dei papi*, Tipografia Alpina, Torre Pellice, 1932, p. 231; Mario Rossi, *Luther e Roma*, Roma, 1923, p. 131, 231; Georg Denzler, *Il papato storia e attualita*, Claudiana, Torino,1997, p. 90.

Luther a vizitat Roma pe vremea lui și, atunci când a văzut ce lucruri se petreceau la curtea pontificală,[8] s-a produs ruptura.

Mulți catolici devotați, care cunoșteau situația din biserică și nu erau de acord cu ea, dar care nu știau cum să îi pună capăt, acum citeau cu bucurie tezele lui Luther, afișate pe ușa catedralei din Wittemberg, recunoscând în ele glasul lui Dumnezeu.[9] Această bucurie a cuprins și micile comunități de valdenzi. Părea că a sosit semnalul eliberării lor.

II. FAREL ȘI REFORMA DIN ELVEȚIA

Reforma pornită de „doctorul din Wittemberg" nu s-a oprit la granița Germaniei. În scurt timp a ajuns la Sorbona și, de aici, la Paris. Între primii care au luat contact cu ideile ei au fost Calvin, Lefèvre și Farel. Deși toți trei urmau să aibă un rol de seamă în istoria Europei, în mod special ne interesează Farel, întrucât el avea să schimbe destinul poporului valdenz.

Farel a fost atras la Reformă de către Lefèvre. Pe când participa la cursurile ilustrului profesor, a fost mișcat de argumentația lui logică, de tăria sa morală. Cuvintele sale i se păreau diamante prețioase, pe care le aduna cu grijă în vistieria sufletului său. Odată l-a auzit spunând:

> „Religia nu are decât un singur fundament, un singur scop și un singur conducător, care este Isus Christos; binecuvântat în etern… Să nu insistăm să ne chemăm cu numele Sf. Pavel sau Sf. Petru. Numai crucea lui Isus Christos

[8] „Într-o zi," spune Merle, „Luther a trecut pe o stradă ce duce la Biserica Sfântul Petru. S-a oprit uimit în fața unei statui de piatră, reprezentând un papă sub chipul unei femei îmbrăcate într-o manta papală, cu un sceptru și un copil în brațe. „Este o fată din Mayence!" i s-a spus, „pe care cardinalii au ales-o ca papă și care a născut, având această poziție". Văzând-o, el a declarat: „Eu rămân stupefiat și mă minunez că papii lasă să existe această statuie". D'Aubigné, J. H. Merle, *Histoire de la Réformation*, XIII edit., vol.1, Paris, 1842, p. 251.

[9] Ellen White, *Marea luptă*, Ed. Viață și Sănătate, București, p. 115

este cea care deschide porțile Paradisului și cea care închide porțile iadului."[10]

La aceste cuvinte, inima lui Farel vibra… Se dădea în el lupta pentru a renunța la doctrinele Bisericii Catolice și a accepta ideile protestante. Ceea ce descoperise l-a pus în situația de a lua o decizie. În cele din urmă, s-a hotărât să treacă de partea Reformei. Mai târziu, el a declarat:

„Atunci am înțeles că întregul papism este ruinat; am început să urăsc acea lucrare demonică, dar Sfântul Cuvânt al lui Dumnezeu a devenit suveran în inima mea."[11]

O dată trecut de partea Reformei, Farel a început o vastă campanie misionară. Ca să își întărească argumentele, l-a contactat pe Luther și mai apoi pe Calvin, cu care a avut o strânsă colaborare. A început lucrarea misionară în Elveția. De aici, i-a contactat pe Erasmus de Rotterdam și pe ducesa Margareta. Ea le-a răspuns favorabil protestanților, devenind principala lor apărătoare. În acele vremuri tulburi, Dumnezeu a făcut ca această femeie să aibă putere să li se opună principilor și să susțină noua mișcare.

Lucrarea lui Farel a continuat să se dezvolte, mai ales că, în multe locuri, găsea „terenul" gata pregătit. Succesul, elanul, curajul și forța de convingere, „care era suficientă să mute din loc întreaga Sorbonă"[12], cum spunea Luther, au făcut din el unul dintre cei mai puternici bărbați ai Reformei. Era dotat cu un caracter puternic, în stare să stea în fața întregii Biserici Romane. Erasmus spune că era un om de fier: „n-am întâlnit niciodată un om așa de brutal".

„Mic de statură, cu barba roșcată și fruntea îngustă, dar de fier, stârnea de pe amvon sentimente tumultuoase;

[10] D'Aubigné, *Storia della Riforma del secolo decimosesto*, vol. III, S. Bonamici e compagni, Losana, lib XII, p. 26.

[11] Farel, *Storia della Riforma*, vol. III în J.G. Merle, D'Aubigne, *Storia della Riforma del secolo decimosesto*, vol. III, S. Bonamici e compagni, Losana, lib. XII, p. 26.

[12] „Ad totam Sorboniam affligendam si non et perdendam", *Ecol. Luthero Epp.* p. 200

asemenea lui Dante ca politician, acest revoluționar religios știa să adune laolaltă tainicele instincte ale străzii… Și-a riscat viața de o sută de ori; amenințat cu linșarea și hulit de toate autoritățile, dar cu vigoarea și intransigența omului stăpânit de o singură idee, a frânt orice piedică."[13]

Acest „Luther galic", avea o influență uriașă asupra mulțimii. Fermitatea, curajul și chiar fanatismul au fost armele cu care a susținut mișcarea de reformă din Elveția și cu care a reușit să câștige de partea lui mișcarea valdenzilor din văile Alpilor.

III. SUCCESUL DE LA AUGSBURG

Cincisprezece ani mai târziu, în 1530, Reforma a devenit o mișcare populară, care a antrenat întreaga Europă. Disputele teologice s-au transformat în conflicte politice. Prusia, Germania, Basilea au fost prinse de valul frământărilor populare. Chiar și în pașnica Elveție au avut loc conflicte. Zwingli, *prințul Reformei* din această țară, a murit pe câmpul de luptă.

Toate aceste situații nu erau favorabile Bisericii Catolice. Cu câțiva ani mai înainte, începuseră și alte probleme: în 1527, Roma a fost prădată de trupele imperiale și scăldată în sânge; în 1529, turcii au asediat Viena, iar acum Imperiul Otoman a ajuns atât de puternic, încât a devenit o amenințare foarte serioasă. Pe deasupra, Franța, care mulți ani a fost „fiica mai mare a bisericii", a trecut de partea Reformei. Singura soluție era să facă pace cu protestanții.

Regele Carol al V-lea a înțeles și el situația. Convocat la Dieta din Augsburg, a recunoscut oficial poziția principilor protestanți, oferindu-le libertate. Germania, Olanda și toate cantoanele elvețiene au trecut la Reformă, câștigându-și independența prin pacea de la St. Julien. Cu aceeași ocazie, ducele de Savoia, Carol al III-lea, a fost obligat să plătească cantoanelor o mare indemnizație de război.

---

[13] Ștefan Zweig, *Un strigăt împotriva morții*, Orion, București, 1992, p. 23-24.

Liniștea și banii au făcut ca, în Olanda și Elveția, Reforma să fie nu doar o problemă religioasă, ci și una economică. Cele douăzeci de cantoane au reușit în scurt timp să devină, așa cum visase Zwingli, o forță economică, politică și religioasă în Europa.

IV. MARELE COMPROMIS – CHANFORAN

În fața datoriei de război și a noilor condiții politice, ducele de Savoia a încetat să se mai ocupe de piemontezii care nu împărtășeau credința catolică. Încurajați de atitudinea lui favorabilă, unii prinți protestanți s-au arătat dispuși să îl susțină și chiar să renunțe la o parte din suma pe care le-o datora. Chiar și Luther a încercat să stabilească un contact cu el și i-a scris o scrisoare din Wittemberg. În scrisoare îl ruga să-i protejeze pe predicatorii Evangheliei din ținuturile lui:

> „Excelența Voastră, vă rog, protejați-i pe maeștri, ca să poată predica în public… Nu vreau să fie folosită spada, fiindcă ar fi contrar Evangheliei…”[14]

În ciuda semnalelor pozitive, valdenzii erau conștienți că liniștea era dictată doar de interese politice și, dacă aceste condiții aveau să se schimbe, se puteau aștepta la vechile represalii. Ei nu au uitat așa de repede fumul rugurilor din Pinerolo. Cu toate acestea, au decis să profite de situația favorabilă.

Unii dintre conducătorii Reformei din Elveția au început să trimită cantități considerabile de bani și materiale pentru a ajuta lucrarea din munți. O parte din bani venea chiar din vistieria regală, așa cum stabilea tratatul de la St. Julien. Apoi au sosit noi transporturi de literatură. Chiar dacă nu corespundea întru totul cu concepția lor teologică, această literatură era prețioasă, fiindcă obiceiurile vechilor *barba* de a scrie fuseseră părăsite.

Aceste daruri au fost foarte importante. În condițiile în care tratatul urma să nu mai fie respectat, situația economică prosperă

[14] J. Jalla, *Storia della Riforma in Piemonte*, Firenze, vol. I, 1914, p. 16-18.

făcea ca Elveția se fie demnă de a fi socotită un partener de dorit. Ca atare, au hotărât să adere public la mișcarea de reformă elvețiană. Acest pas le asigura sprijinul economic și politic și le putea da forța de a rezista chiar și în condiții dintre cele mai dificile.

O dată luată această decizie, au convocat pe data de 12 septembrie 1532 un mare sinod la Chanforan. Au fost invitați toți pastorii valdenzi. Au venit din Puglia, Calabria, Boemia, Lombardia, Piemonte și, bineînțeles, din Văi. Oaspeții de seamă au fost Saulnier și Farel,[15] veniți special din Elveția.

Nu se cunosc discuțiile care au avut loc în acea ocazie, dar, din mărturiile lui Comba și Molnar, știm că au avut loc dezbateri foarte aprinse, care au dus la modificarea doctrinei inițiale a valdenzilor. În aceste dezbateri, rolul decisiv l-a avut Farel. Avea patruzeci de ani, „era energic, cu privirea de foc și cu vocea de tunet. Cuvintele lui erau clare și veneau ca torentele din Alpi."[16] Forța și convingerea cu care și-a prezentat argumentele a contribuit decisiv la adoptarea mai multor puncte de credință ale Bisericii Calvine. În final au fost formulate într-o declarație de credință.

Declarația se păstrează până astăzi în Biblioteca Trinity Colege, din Dublin.[17] Ea conține 24 de articole, din care lipsesc articolele: 3, 4, 14, 16, 21, 24. Tratează jurământul, mărturisirea, faptele bune, împrumutul, postul, căsătoria, sacramentele și ziua de odihnă.[18]

---

[15] Iată un fragment din *Cronica* lui Froment: „În anul Domnului 1532…, maestrul Guglielmo Farel cu Antonio Saunier, amândoi din Delfinat, pastori ai lucrării din Berna, au fost invitați de anumiți pastori a se întâlni într-un sinod, o întrunire de mai mulți pastori și credincioși, care trebuia să se țină în Piemonte… Sus-numiții Farel și Saunier au împlinit așadar călătoria lor în Piemonte, întorcându-se din nou la Geneva" J. Petremand, *La chronique de Froment*; în Gonnet, *Olievetan e il primo sinodo di Chanforan*, RSR, I 1954, p. 126.

[16] Emilio Comba, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1935, p. 104; Giuseppe Platone, *1532 Chanforan: Svolta del Valdismo*, Societa di Studi Valdesi, p. 12-24; Giorgio Tourn, *Valdo e la Protesta valdese*, Societa di Studi Valdesi, XVII feb. 1974.

[17] Traducerea textului a fost făcută pentru prima dată în anul 1876 și publicată în „Revista Cristiana".

[18] *Mărturisirea de credință adoptată la Chanforan*, vezi Anexă, Documente.

Acest document a fost semnat de o mare parte dintre participanți, dar o altă parte nu au fost de acord și au refuzat să semneze. Ca să calmeze spiritele, Farel și-a luat angajamentul să facă o nouă traducere a Bibliei în limba franceză,[19] special pentru valdenzi. Acesta era un cadou foarte prețios. Dar nu a reușit să pună capăt divergențelor.

Multe dintre aceste puncte erau „lumină nouă" pentru poporul munților. Până acum nu au folosit jurământul, acceptau mărturisirea păcatelor în fața unui *barba*, puneau mare preț pe rostirea și învățarea Cuvântului, făceau eforturi pentru răspândirea lui, considerau că nu se pot implica în activitățile lumești, nu credeau în predestinație și unii dintre ei țineau sâmbăta. Era aproape imposibil să accepte toate aceste schimbări dintr-o dată. Oricât de mari erau promisiunile pe care le făcea Farel și oricât de tentantă era legătura cu Elveția, moștenirea pe care o aveau ei era mai scumpă.

În urma dezbaterilor și a declarației oficiale, adunarea s-a împărțit în trei – cei care erau fără nici o ezitare de partea lui Farel, cei care erau de acord cu anumite idei, dar susțineau că trebuie păstrate și liniile vechi, și cei care refuzau să accepte înnoirea doctrinară. În urma argumentelor prezentate de Farel și de tovarășul său, precum și a avantajelor concrete care derivau din acceptare, adunarea s-a încheiat cu acceptarea acestor puncte.

Un grup de pastori nu au fost de acord cu „inovațiile aduse".[20] Doi dintre ei, Daniele di Valenza și Giovanni di Molines, au luat manuscrise vechi, care din păcate sunt pierdute, scrise de *barba* de dinaintea lor și au mers până în Boemia, unde se afla comunitatea „Fraților", urmași ai taboriților, care aveau, așa cum am spus, strânse legături cu valdenzii din Boemia. În urma informării lor, frații au trimis o scrisoare valdenzilor din Văi. Era o scrisoare datată din 25 iunie 1533, de la *Fratres Presbyteri per Bohemiam er Moraviam evangelium depredicantes*. În această scrisoare se

[19] Este vorba de Biblia realizată de Pietro Robert, numit și Olivetano, o rudă a lui Calvin. Marele reformator a scris prefața la volumul care a văzut lumina tiparului în 1535. Un exemplar poate fi văzut la Muzeul Valdenz de la Torrre Pellice.

[20] Emilio Comba, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1935, p. 105.

face referire la frații Daniele și Giovanni, care au ajuns cu bine în Boemia:

„I-am primit cu brațele deschise, înțelegând că au fost trimiși de voi. A fost pentru noi o ocazie de mare bucurie…, fiindcă noi credeam că au fost toți omorâți în ultimele persecuții. Dar ei ne-au asigurat că sunteți bine. Aceasta ne-a umplut de bucurie și-I dăm slavă lui Dumnezeu. Apoi ei ne-au spus că au venit la voi niște persoane din Elveția, care se joacă cu Sfânta Scriptură și doctrina creștină și vă înșală; ca niște adevărați intruși, v-au răsturnat în diverse puncte privind mântuirea, așa că ați ajuns la o mare ruptură, deși voi erați una de atâtea secole… De asemenea, ne-au spus că persecuția v-a mânat să acceptați aceste noi învățături…”[21]

Scrisoarea continuă cu același ton de nemulțumire, pentru că au lăsat la o parte vechile principii de credință și se încheie cu afirmația:

„Faceți Reforma, dar aveți considerație pentru moștenirea care este a voastră și nu a altora.”[22]

Fără nici o îndoială, Chanforan a însemnat schimbarea doctrinei Bisericii Valdenze, schimbare care nu s-a făcut dintr-o dată, ci a fost rezultatul unui proces în timp, dar care acum a primit confirmarea oficială. Puncte de credință, pentru care au luptat cu îndârjire sute de ani (misiunea predicatorilor itineranți, Sabatul, viața spirituală), au fost definitiv abandonate, fără să mai fie reluate vreodată. Giorgio Tourn spune:

„La fel ca la Bergamo în 1218, acum valdenzii au închis o pagină a istoriei și au deschis alta: știau ce lasă, dar nu știau încă ce vor găsi…”[23]

---

[21] J. P. Perrin, *Histoire des Vaudois*, Geneva, 1619, vol. I, p. 155; Emilio Comba, *I Valdesi prima del sinodo di Chanforan*, BSHV, nr. 58, 1932, p. 44-48; Amedeo Molnar, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1974, p. 226-235

[22] Idem, p. 9.

[23] Giorgio Tourn, *I Valdesi*, Claudiana, Torino, 1977, p. 95.

Același lucru este confirmat și de istoricul Georgio Bouchard care, de curând, a afirmat într-o conferință publică la Torino: „credința valdenzilor dinainte de sinodul de la Chanforan era alta." La trei secole după Chanforan, scriitoarea Ellen White constata cu amărăciune că acest popor a pierdut lumina spirituală:

> „Altul a fost caracterul și altele, motivele valdenzilor în secolele al XII-lea și al XIII- lea. Ah! Cât de mult s-a schimbat acest popor! Spiritul care i-a animat pe părinții lor și i-a condus să caute adevărul pur al Bibliei acum parcă a adormit. Decăderea religioasă se vede acum în tot ce mai înseamnă credința și practica acestui popor care altădată se temea de Dumnezeu. Mulți au disimulat și au ascuns credința și astfel religia le-a devenit coruptă. Și această veche istorie s-a repetat. Oamenii au uitat scenele sacre, care ar fi putut ține vie aspirația lor, și, din cauza eforturilor personale, au încetat să crească în har și în cunoștința Scripturilor. În loc să avanseze, au dat înapoi…"[24]

[24] Ellen White, *Historical Sketches of the Foreign Missions of the Seventh-day Adventists, Notes of Travel*, p. 226-249. „Visit to Northern Italy, 27 nov. - 15 dec. 1885", p. 224.

CAPITOLUL VIII

„DRESSER L'EGLISE"

I. ANII DE PROSPERITATE

Așa cum am văzut, situația politică și religioasă era favorabilă noilor mișcări protestante. Biserica Catolică, și în mod special conducătorii ei, era prea implicată în lupte politice ca să aibă timp să răspundă la provocările noii credințe. Papa Clement al VII-lea (1523-1534) era „pierdut în urzeala intrigilor și în labirintul diplomației politicii mondiale."[1] Dorința sa de a controla politica europeană l-a determinat să facă o serie de alianțe greșite, între care și alianța cu Franța.

Această alianță nu a fost văzută cu ochi buni de regele Carol al V-lea, care a decis să pornească război. În urma războiului, Franța a fost învinsă, regele Francisc I a fost făcut prizonier (24 ianuarie 1525), iar Roma a fost supusă asediului. Doi ani mai târziu, Roma a căzut sub săbiile asediatorilor. Jaful și măcelul care au urmat sunt greu de descris. Nimic și nimeni nu a fost cruțat. Cronicarii afirmă că nici vandalii, goții sau turcii nu au făcut un așa prăpăd. Papa a fost dus prizonier în Castelul Sant Angelo. Ca să scape, a fost nevoit să fugă deghizat în haine de cerșetor. A urmat schisma, apoi au venit ani grei pentru biserică.

Aceste situații au favorizat mișcările protestante și chiar au dus la răspândirea ideilor lor în toată Italia și Franța. În anul 1525, Luther i-a trimis o scrisoare lui Carol de Savoia:

> „Să binevoiască Alteța Voastră să mă ierte, dacă eu, un om simplu, sunt nerăbdător să-i scriu; dar această nerăbdare

[1] Gregorovius, op.cit., lib. IV, II, p. 328.

a mea este pentru slava Evangheliei, și eu vreau ca această lumină să strălucească crescând mereu, în orice parte… Dorința mea este ca Domnul nostru Isus Christos să atragă la Sine multe suflete prețioase… Pentru aceasta eu doresc să vă arăt care este doctrina noastră…”[2]

Liniștea și siguranța i-au încurajat pe mulți misionari și pastori să plece în lucrare. În 1555, de la Geneva au plecat zeci de pastori pentru lucrarea din Franța. Câțiva au ajuns în Văile Alpilor. În primăvara aceluiași an, în micul sat San Lorenzo din mijlocul văii Angrognia, a început ridicarea primului templu valdenz. La sfârșitul verii a fost terminat.[3] Întrucât reacția catolică a fost slabă, două luni mai târziu a început construirea altor trei temple: Copieri, Torre Pellice și Ciabas.

Până la construirea templelor, „dresser l'église”, cum se spunea în limbaj piemontez, nu exista o organizație ecleziastică valdenză. Pionerii, misionarii și pastorii își desfășurau activitatea din loc în loc, fără să fie legați de o anumită zonă. O dată cu construirea templelor, au luat naștere primele „districte” pastorale.

Activitatea spirituală a avut mult de câștigat. Introducerea serviciilor de cult a făcut ca oamenii să fie legați în mod sistematic de „locul de închinare”. Pentru prima dată aveau sentimentul „bisericii lor”. Oficializarea serviciilor religioase a dus la creșterea spiritualității și a sentimentului de siguranță. Un martor ocular, pastorul Vignaux, venit în vizită la frații săi din munți, scria în 1556:

„Acești oameni simpli sunt cu totul diferiți de alții, atât în ce privește credința, cât și în privința obiceiurilor sau a hainelor. Ei sunt de o rară simplitate și umilință… Dacă ați putea vedea zelul și ardoarea lor de a asculta Cuvântul lui Dumnezeu! Dacă ați putea vedea de la ce distanțe și pe ce

[2] D'Aubigné, *Storia della Riforma del secolo decimosesto*, vol. III, S. Bonamici e compagni, Losana, lib XII, p. 470.

[3] P. Gilles, *Histoire ecclésiastique des Eglises Réformées*, I, Pinerolo, 1881, p. 83.

drumuri grele aleargă oriunde se predică! Fug de lux, de certuri, scandaluri și depun toate eforturile să cunoască voia lui Dumnezeu. Nu aș fi crezut vreodată că Tatăl ceresc a ascuns aceste mari comori între acești munți."[4]

Acest timp de pace și înflorire nu a fost scutit de momente de încercare și persecuție. Ochiul nevăzut al Inchiziției veghea și, atunci când i se oferea ocazia, lovea fără milă. La numai câțiva ani după sinodul de la Chanforan, unii dintre cei mai de seamă bărbați ai Reformei au fost prinși și condamnați la moarte.

II. MARTIRII

În perioada aceasta au fost mulți martiri. Din păcate, numele lor sunt pierdute sau zac acoperite de praf, scrise în tomurile Arhivei de Stat sau ale Vaticanului. Iată câțiva dintre aceștia:

Martino Gonin

Pentru activitatea sa plină de zel de a aduce literatură, tânărul lucrător a fost supranumit „colportorul Reformei". Paginile sacre ale Scripturii erau ascunse în hainele sale și, în felul acesta, erau trecute peste graniță și puse în mâinile doritoare de Cuvântul Vieții. De aici, multe erau trimise mai departe, până în zonele din Sud, în Calabria și Puglia. În 1536, pe când trecea munții, a fost arestat și acuzat de spionaj religios și erezie. Întrucât nu s-a găsit nici o probă asupra lui, era gata să fie eliberat. Înainte de a fi scos din temniță, temnicerul i-a desfăcut haina și a găsit în cusătura ei scrisori de la pastorii din Geneva. Au fost suficiente ca să fie condamnat la moarte. Avea treizeci și șase de ani.[5]

Stefano Brun

Era un om simplu, de meserie agricultor, tatăl unei familii numeroase. A fost prins și condamnat la ardere pe rug. În timp ce

[4] Augusto, Armand Hugon, *Storia dei Valdesi*, Claudiana, Torino, Vol. II, 1984, p. 16.

[5] Ernesto Comba, *Storia dei Valdesi*, Claudiana, Torre Pellice, 1935, p. 121.

flăcările îl înconjurau, a strigat: „Mă dați la moarte?! Vă înșelați, voi îmi dați viața!"

Gofredo Varaglia

A fost unul dintre bărbații cei mai de seamă ai Reformei din Piemonte. Tatăl său, Giaffredo Varglia, a fost ofițer în armata Ducelui de Savoia și a participat în 1484, cu gradul de căpitan, la războiul împotriva valdenzilor, organizat de prințul Carol I.[6] Trupele ducale erau compuse din 1800 de soldați, plus un număr mare de voluntari. Cu acea ocazie, valdenzii au opus o rezistență eroică și trupele ducelui au fost înfrânte. Tatăl său a avut șansa să scape viu și astfel s-a întors acasă. Fiul său, Gofredo, a fost atras de lumea religioasă și a intrat în mănăstire.

A devenit preot al Ordinului Capucin. În câțiva ani, s-a distins prin elocvență, seriozitate și capacitatea de a-i combate pe eretici, așa că a primit misiunea de a merge din oraș în oraș, să predice împotriva luteranilor. La fel ca apostolul Pavel, a început cu mult zel să lupte împotriva ereticilor. Mergea prin orașe, aduna mulțimile și ținea conferințe împotriva ereticilor. Acolo unde îi întâlnea, nu ezita să îi dea pe mâna Inchiziției.

Pentru ca lucrarea sa să fie mai eficientă, a început să studieze cu seriozitate doctrina luterană. A avut surpriza să descopere că nu era chiar așa de eretică cum crezuse. În urma acestei descoperiri, predicile sale, care de obicei erau foarte clare și categorice, au început să-și piardă din intensitate și el chiar a început să evite discuțiile. A fost denunțat Curiei și a fost chemat la ordine, primind pedeapsă să stea sub supraveghere timp de cinci ani. A fost mutat la Paris, sub supravegherea cardinalului Carafa.

În secret, el a continuat studiul Scripturii și, în cele din urmă, a decis să părăsească Biserica Catolică. S-a alăturat Reformei. După ce a stat un timp la Geneva, s-a întors în văile Alpilor, ca pastor pentru valdenzi. Întrucât cunoștea bine franceza, latina și italiana, a fost numit pastor în Templul din Ciabas.

[6] Vezi capitolul „Historia della Val d'Angrognia".

Ca pastor, a desfășurat o activitate misionară intensă și a organizat multe dezbateri publice cu delegații catolici. Era neîntrecut la acest capitol. Toată forța sa de odinioară era acum îndreptată împotriva Bisericii Catolice. Preoții și colegii de altădată s-au supărat atât de tare, încât au decis să-l elimine.[7] Deoarece nu puteau să-l prindă, l-au invitat la o dezbatere biblică în Dronero. În ciuda faptului că i-a fost garantată libertatea, a fost arestat.

După arest a fost dus într-o casă particulară, cu o supraveghere lejeră, dar i s-a cerut să promită că nu va fugi până nu va primi răspunsul de la Torino. Știrea că a fost prins a ajuns repede în munți și câțiva munteni valdenzi au venit să-l elibereze. Lucru ușor de realizat, dar el a refuzat, spunându-le că a promis să aștepte răspunsul. Curând a fost dus la Torino și aici a fost aruncat în închisoare.

Din această închisoare, le-a trimis o scrisoare fraților săi din munți:

> „Am fost aruncat într-o groapă, cu șaizeci de livre de fiare (aproximativ treizeci de kilograme – n. r.) la picioare; din cauza frigului și a umezelii mi se umflă capul. Dar Tatăl ceresc nu este departe de mine, dimpotrivă, a venit și a stat cu mine și, în mila Sa, mi-a dat tot confortul sufletesc, așa că nu mai simt durerea de afară…"[8]

Vestea arestării sale a ajuns la Geneva și la Roma. Calvin i-a scris un mesaj, încurajându-l să rămână credincios. Papa i-a scris și el regelui Franței, sfătuindu-l să-l pedepsească fără milă pe eretic. A fost condamnat la moarte. Când a auzit sentința, a spus: „Mai repede se vor termina lemnele pentru ruguri, decât misionarii care să predice Evanghelia."

---

[7] Precizarea îi aparține domnului C. Adriano, ghid valdenz în Val d'Angrognia, Torre Pellice.

[8] Scrisoarea lui Alosianus, doctorul din Busca, publicată în Buletinul Societății de Istorie Valdenză, nr. 7, citat în Ernesto Comba, *Storia dei Valdesi*, Claudiana, Torre Pellice, 1935, p. 127,

Pe 29 martie 1558, a fost scos din temniță pentru a fi dus în Piazza Castello. Acolo urma să fie executat. Tot drumul a rostit psalmul *In te Domine speravi*. Ajuns în fața rugului, s-a adresat celui care îl însoțea: „Salutați în numele meu bisericile pe unde veți trece. Voi rămâneți aici, eu mă duc în glorie, la Tatăl meu." În cele din urmă a urcat pe rug, în fața unei mulțimi uriașe. Erau, după aprecierea lui Comba, circa zece mii de oameni. Cu funia în jurul gâtului, a început să spună:

> „Iubiții mei frați, înainte de orice, eu îi iert pe toți aceia care contribuie la moartea mea, fiindcă ei nu știu ce fac, și mă rog bunului Dumnezeu ca să-i lumineze. În ce privește cauza pentru care sunt dat la moarte, este că eu cred în Sfintele Scripturi…"

În cuvinte clare, a dat ultima sa mărturie, prezentând motivul pentru care este executat. A vorbit despre speranța sa în viață veșnică, și la sfârșit a rostit Tatăl nostru și Crezul. Când s-a apropiat să-l sugrume, călăul i-a cerut să îl ierte. Gofredo i-a răspuns: „Prietenul meu, eu deja te-am iertat și acum te iert din nou, cu toată inima." A fost strangulat și apoi ars pe rug. Avea cincizeci și unu de ani.[9]

Giovanni Mathurin

Nu putem să nu amintim martiriul lui Giovanni Mathurin și al soției sale, condamnați la rug în 1560, pentru „blestemata lor erezie". Părintele Giacomello și senatorul Corbis, desemnați să-i execute, au scris un raport către duce, exprimându-și mulțumirea pentru fapta săvârșită:

> „I-a plăcut lui Dumnezeu să fie arși unul dintre conducătorii eretici și soția sa, care mulți ani au locuit în Carigneano;

[9] Lentolo Scipione, *Historia delle grandi e crudeli persecutioni…* Copiata dalla Biblioteca di Berna, Ed. Teofilo Gay, Torre Pellice, 1905, p. 87-113; Ernesto Comba, *Storia dei Valdesi*, Claudiana, Torre Pellice,1935, p. 127-128; Ernesto Ayassot, *Un rogo in Piazza Castelo a Torino*, Conferință comemorativă prezentată în Templul Valdenz , Tipografia Subalpina, Torre Pellice, 29. 03.1958, p. 1-12.

venind din Francia, el a otrăvit cu blestemata sa erezie nenumărate suflete."[10]

Giovanni Luigi Pasquale

Și-a început cariera ca tânăr ofițer în armata imperială. Timp de câțiva ani, a fost implicat activ în stârpirea ereziei valdenzilor. Intrând în contact direct cu ei, a început să studieze Scripurile și, în cele din urmă, a ieșit din armată și s-a dedicat Evangheliei. Pe când studia la Geneva, a cunoscut o tânără piemonteză, Camelia, cu care s-a căsătorit. La treizeci și cinci de ani, a început să lucreze ca pastor și misionar în Calabria, unde se afla o comunitate mică de valdenzi. Aici a făcut o traducere a Noului Testament în limba italiană – *Nuovo Testamento di Jesu Christo Nostro Signore, 1555.* [11]

Înclinat din fire spre studiu, a reușit să pregătească argumente foarte importante pentru apărarea doctrinei protestante. Aceste argumente au mișcat inimile multor oameni. În 1559, pe când se întorcea din câteva vizite făcute într-o altă localitate, a fost arestat. Împreună cu el a fost prins și Giacomo Bonello, un predicator sicilian. La scurt timp, Giacomo a fost condamnat la moarte, iar el a fost mutat în altă închisoare. Inchizitorii sperau că îl vor determina să renunțe la credință și să se întoarcă la Biserica Catolică. El a rezistat. Nici tortura nu a putut să îl determine să renunțe. După aproape doi ani de închisoare, pe 15 septembrie 1560, i-a fost oferită ultima șansă să abjure. Pentru ultima oară a vorbit despre credința sa. În aceeași zi, a fost ars pe rug.[12] Avea treizeci și șapte de ani.

---

[10] R. De Simone, *Tre anni decisivi di storia valdese in Piemonte*, Roma, 1958, p. 51.

[11] Giorgio Tourn, *I valdesi*, Claudiana, Torino,1978, p. 91.

[12] Iată Procesul verbal al execuției lui Giovanni Luigi Pasquale di Cuneo: „Astăzi, 15 septembrie 1560, fiind în temnița de la Torre de Nona, condamnat la moarte, Giovanni Luigi Pasquale de Cuneo di Piemonte, ca luteran perfid, nu s-a mărturisit, n-a ascultat mesa, a negat orice sfânt și orice sacrament. A fost scos pe Ponte și a fost ars." Domenico Orano, *Liberi pensatori bruciati in Roma dal XVI al XVIII secolo - Liberi gânditori arși în Roma în sec. XVI-XVIII.* Este o culegere de documente inedite, scoase din Arhiva de Stat din Roma, procese verbale și acte de condamnare la moarte prin ardere pe rug. Vezi și Lentolo Scipione, *Historia delle grandi e crudeli persecutioni…* Copiata dalla Biblioteca di Berna, Ed. Teofilo Gay, Torre Pellice, 1905, p. 229-230; Arturo Muston, *Giovani Luigi Pasquale, saggio storico*, Roma, 1892, p . 207.

Sunt păstrate mai multe scrisori către biserica sa din S. Sisto și două către tânăra sa soție, de numai douăzeci și cinci de ani. Iată una dintre scrisorile adresate soției sale:

„Cameliei Guarino,

Soției mele iubite, Mad. Camelia Guarino, Dumnezeu, Tatăl oricărei mângâieri, să vă întărească și să vă fortifice, așa cum a făcut-o cu mine ori de câte ori L-am rugat. Dragă soție, eu recunosc o mare bunătate din partea Domnului față de mine; având nenumărate beneficii pe care mi le face, între care și posibilitatea aceasta, de a vă putea saluta, să participați la consolarea mea, care a fost dublată prin grija admirabilă a lui Dumnezeu. Am aflat, pe când eram în închisoarea strâmtă din Palagio, de la un om care a fost supus cercetărilor și pentru o oră am fost împreună, că îi ești credincioasă lui Dumnezeu și soțului tău. Și eu îți promit că îți voi fi fidel… Eu știu că răbdarea creștinilor nu este o stupidă nepăsare față de durerile trupești, dar, pe de altă parte, mă încred în Dumnezeu… Pentru voi, dragii mei prieteni, vi-i încredințez pe nepotul meu Carlo și pe soția mea. Să aveți față de ei aceeași bunăvoință pe care ați avut-o față de mine. Cu aceasta vă îmbrățișez pe toți și vă trimit ultimul gând din partea Domnului. Dragii mei, ascuțiți-vă secera, pentru că holda este mare și lucrătorii sunt puțini.

Soțul și fratele tău în Christos, G. L. Pasquale."[13]

[13] Scrisoarea este datată 25 februarie 1560, din închisoarea Castelului din Cosenza. În această scrisoare, G. L. Pasquale este convins că zilele lui sunt numărate și, pentru aceasta, o încredințează pe soția lui grijii prietenilor săi. Pe 14 aprile 1560, i-a scris soției o a doua scrisoare, în care își exprimă încrederea că poate va fi eliberat: „Pentru a doua oară, draga mea soție și soră, te salut prin mila și harul lui Dumnezeu. Din partea mea, vreau doar să îți spun că se oferă o ocazie din care să sper că voi fi eliberat și te voi putea vedea… Roagă-te pentru mine și Domnul să te mângâie…" Nu avea să o mai vadă niciodată. Câteva luni mai târziu, a fost ars pe rug. Arturo Muston, *Lettere d'un carcerato*, Torre Pellice, 1926, p. 91-93. Scrisorile sunt preluate de A. Muston din Lentolo Scipione, *Historia delle grandi e crudeli persecutioni…* Copiata dalla Biblioteca di Berna, Ed. Teofilo Gay, Torre Pellice, 1905, p. 229-230.

Aceste câteva persoane fac parte dintr-o listă lungă și necunoscută.[14] Mii de alte persoane au murit pentru aceeași vină, fără să fie trecute în vreo carte a istorie, dar au fost notate cu grijă în paginile sfinte din ceruri și vor fi chemate într-o zi, să își primească răsplata mult așteptată. Cartea Sfântă a Apocalipsei vorbește despre ei în chip special, arătând că vor „domni împreună cu Christos"[15] în viață veșnică. Ei sunt „norul mare de martori" care, așa cum spune apostolul Pavel, „au suferit batjocuri, bătăi, lanțuri și închisoare; au fost uciși cu pietre, tăiați în două cu ferăstrăul, chinuiți… Ei, de care lumea nu era vrednică, au rătăcit prin pustiuri, prin munți, prin peșteri și prin crăpăturile pământului…, totuși… Dumnezeu avea în vedere ceva mai bun."[16]

Apostolul mai adaugă un rând la toate aceste suferințe: „Dumnezeu avea în vedere ceva mai bun pentru noi, ca să nu ajungă ei la desăvârșire fără noi." Toți aceștia au murit și au ajuns desăvârșiți prin moartea lor, dar jertfa lor va fi împlinită numai atunci când și noi vom adăuga jertfa noastră zilnică sau, dacă Dumnezeu va îngădui, cea corporală, ca să ajungem împreună la mântuire.

---

[14] O listă a martirilor este greu de făcut, de aceea redau doar numele câtorva persoane, ale căror procese verbale de execuție am putut să le citesc: Ambrogio de Cavoli di Milano. „Fratele Ambrogio de Cavoli, Ereticul. Astăzi, 15 iunie 1556. Fiind închis în temnița Torre de Nona, fratele Ambrogio de Cavoli din Milano este condamnat de justiție la moarte pentru erezie. Nu a vrut să se mărturisească, nu a ascultat mesa, dimpotrivă, a stat ferm în opinia sa falsă. Cei prezenți au semnat. A lăsat un inel de aur pe care îl avea, ca să fie dat de pomană… A fost scos în Câmpul Fiarelor, sugrumat și apoi ars". Gisberto di Milanuccio di Civita. „Astăzi, 15 iunie 1558, fiind în închisoarea din Campidigho, condamnat la moarte ca eretic, n-a vrut să se mărturisească și nici să ceară iertare. A fost dus în Piazzeta Giudia și ars în prezența următorilor martori…" Macarie – Archieviscovo di Macedona. „10 iunie 1562. Ars pe rug ca eretic impertinent. A stat neclintit în erezia sa, fără să mărturisească sau să ceară milă…" Domenico Orano, *Liberi pensatori bruciati in Roma dal XVI al XVIII secolo*, Documente inedite din Arhiva de Stat, Roma, Editura I. Bastogi, Livorno, 1904, p. 70-94.

[15] Apocalipsa 20,5.

[16] Evrei 11,36-40; 12,1-2.

CAPITOLUL IX

„ÎN NUMELE ȘI PENTRU GLORIA DOMNULUI” [1]

I. CRUCIADA DIN PROVENȚA

În ciuda faptului că pastorii și misionarii erau vânați de Inchiziție, poporul se bucura de oarecare liniște. Circumstanțele în care se afla Biserica Catolică o făceau incapabilă să reacționeze. Pe de o parte, era prea implicată în treburile lumești, pe de alta, nu avea nici o putere în fața valului uriaș al Reformei. Țări, care până acum i-au asigurat sprijinul, au trecut de partea protestanților. Această stare a favorizat și creșterea numărului valdenzilor. S-au dezvoltat nu numai bisericile din munți, ci chiar și cele din câmpie. În Provența, Calabria sau Venosino, lângă Avignon, au înflorit adevărate comunități. Se părea că nici o primejdie nu le amenință.

Încetul cu încetul, Biserica Catolică a început să își „revină” și a trecut la organizarea contraofensivei.

Primul pas a fost făcut pe 24/25 august 1572, în Franța, ordonând măcelul celor douăzeci de mii de hughenoți. Această acțiune a rămas în istorie cu numele de „Noaptea Sfântului Bartolomeu.” Cu acea ocazie, Papa Grigore al XIII-lea a înălțat un *Te Deum* pentru succesul misiunii și a bătut o medalie: *Hugonottorum strage, 1572*. Regele Franței a organizat o procesiune sacră de profanare și insultare a cadavrelor, iar regele Spaniei, Filip al II-lea, a declarat: „Aceasta este cea mai fericită zi din viața mea.”[2]

---

[1] Acesta era strigătul de luptă cu care porneau la atac armatele de cavaleri ale iezuiților. Florin Cazan, *Cruciadele*, Academia Română, București,1990.

[2] Enrico Meynier, *Il Cristianesimo attraverso i secoli, Reassunto storico della origini fino ai giorni nostri*, Tipografia Instituto Gould, Roma, 1906, p. 262-263.

A urmat al doilea pas. Regele Francisc I a fost obligat să dea un decret, prin care să aducă în vigoare edictul din Fontainebleau,[3] din 1 iunie 1540, care era împotriva tuturor luteranilor. La scurt timp după ieșirea decretului, s-a declanșat prima mare cruciadă împotriva valdenzilor din Provența.

Adunarea voluntarilor a fost stabilită pentru începutul lunii aprilie. Pe data de 16 aprilie, a început măcelul. Unul după altul, satele valdenze au fost trecute prin ascuțișul săbiei. Giovanni Meznier, conducătorul expediției, striga:

> „Nu vreau să scape nici unul… îi voi trimite pe ei, soțiile și fiii lor să locuiască în infern, cu diavolii, și voi face să le piară amintirea dintre oameni."[4]

Au pierit în măcel aproape 4.000 de oameni – 2.740, uciși de sabie, iar restul, de foame și sete. Cei care au rămas au fost trimiși pe galere. Satele lor au fost arse până în temelie și au fost șterse de pe fața pământului.

---

[3] În urma măcelului din Noaptea Sf. Bartolomeu, Henric al III-lea de Bourbon și regele Navarei au decis să treacă de partea protestanților, formând o alianță de rezistență. Catolicii, de cealată parte, au făcut Liga, cu Spania și Ducatul de Savoia. La scurt timp, regele Franței, Henric al III-lea, a trecut de partea Ligii, dar a intrat în conflict cu conducătorul acesteia, ducele de Guise. Ca să scape de el, l-a asasinat. Gestul acesta a fost privit cu ochi răi de papă, care l-a excomunicat. Supărat pe intervenția papei, a trecut din nou de partea protestanților și s-a aliat cu regele Navarei, care era protestant. Înarmează o armată de douăsprezece mii de elvețieni, ca să asedieze Parisul. Revine la tron, dar în curând este asasinat. Tronul îi revine regelui Navarei, dar, fiindcă era protestant, nu a putut să fie înscăunat; așa că regele „a făcut un salt periculos", devenind catolic – o mai făcuse o dată, ca să scape de măcelul din noaptea Sf. Bartolomeu. „Convertirea" aceasta i-a deschis porțile Parisului și Henric a fost încoronat. Și-a luat numele de Henric al IV-lea. Ca răsplată pentru protestanți, a dat Edictul din Nantes, în 1598, prin care le dădea libertate. Catolicii nu i-au iertat gestul și au organizat un lanț de optsprezece atentate. În cele din urmă, cade în 1610, înjunghiat de sabia iezuitului Ravailla. Drept recompensă, Franța l-a numit Henric cel Mare. Edictul din Nantes a fost o piedică serioasă pentru catolici, care au apelat la Francisc I să-i anuleze efectele, prin reactualizarea edictul de la Fontainebleau, care prevedea nimicirea protestanților.

[4] Augusto A. Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, vol. II, p. 34-37; Ernesto Pontieri, *La crociata contro i valdesi di Calabria*, p. 187-230, în R. Commissario, *Nei tempi grigi della storia d'Italia*, Napoli,1949, p. 57.

II. CRUCIADA DIN CALABRIA

Masacrul din Provența a stârnit dezaprobarea țărilor protestante. În diferite locuri ale lumii, conducători și grupe de oameni au ridicat glasul împotriva „mijloacelor misonare" ale Bisericii Catolice. În ciuda acestor proteste, ea a continuat să-și ducă acțiunile mai departe. Urma Calabria.[5]

Arestarea lui G. L. Pasquale și condamnarea sa la moarte au fost semnalul de nimicire a întregii comunități din Montalto, S. Sisto și Guardia. Din materialul lăsat de Lentolo, în *Istoria marilor și crudelor persecuții…*, știm că, spre deosebire de valdenzii din Alpi,[6] care erau violenți și nu ezitau să folosească forța, valdenzii din Calabria aveau ca ideal nonviolența. Ei au refuzat să se opună. Aflând că vin armatele împotriva lor, unii au fugit în pădure, alții s-au refugiat în mica bisericuță, să implore mila lui Dumnezeu. Nici unii, nici alții nu au făcut nimic. Lipsa lor de reacție a ușurat acțiunea cruciaților și a făcut ca măcelul să fie general.

Localitatea S. Sisto a fost complet arsă. Cei șase mii de locuitori au fost trecuți prin ascuțișul sabiei sau au murit în incendiu. La Montalto a fost aceeași situație. Chiar și prizonierii au fost omorâți.

La Guardia, șaptezeci și șase de case au fost arse și au fost luați o mie patru sute de prizonieri, ca să fie judecați de Inchiziție. Unii au fost omorâți imediat. De Bonni spune că marchizul Buccianico

[5] Cruciada din Calabria s-a desfășurat douăzeci de ani mai târziu. Biserica a sperat că exemplul din Provența îi va înspăimânta pe cei din Calabria și îi va determina să se întoarcă la catolicism. A început cu condamnarea conducătorilor lor. Unul dintre aceștia a fost G. L Pasquale. Înainte de a fi omorât, i s-a oferit posibilitatea să scrie din închisoare, comunității. Fără să-și dea seama care era adevăratul scop al persecutorilor, el a trimis mai multe scrisori către membrii bisericilor sale. Aceste scrisori au fost urmărite de oamenii Inchiziției și, o dată ajunse la destinație, au fost folosite ca motive de acuzare pentru destinatari. A. Muston, *Lettere d'un carcerato*, Tip. „La luce", Torre Pellice, 1926. David Jahier, *I Calabro Valdesi, la colonie valdese in Calabria nel sec XVI*, Torre Pellice, 1929, p. 20-25.

[6] Acesta este un indiciu al faptului că acea comunitate din Calabria era fiica valdenzilor din Lombardia, care erau mai atașați de valorile Bibliei decât cei din Alpi, care au dat mâna cu Reforma.

a luat șaizeci de oameni din Guardia și pe unii i-a spânzurat, iar pe alții i-a aruncat din turn,[7] fără nici un fel de explicații, în virtutea dreptului de cruciat. Masacrul a atins culmea pe data de 11 iunie, la Montalto Uffugo. Un martor ocular, citat de Lentolo, descrie maniera oribilă în care au fost executați optzeci și opt de valdenzi.

> „Astăzi dimineață s-a reluat judecata acestor luterani… Erau toți închiși într-o casă când a sosit călăul. El a început să ia câte unul. Îl lega la ochi și apoi îl ducea într-un loc, la mică distanță de casa aceea, îl obliga să îngenuncheze și, cu cuțitul, îi tăia gâtul și îl lăsa jos; apoi lua cârpa și cuțitul plin de sânge, se întorcea și lua un altul și îi făcea la fel. A executat în acest fel optzeci și opt de persoane… Cei bătrâni mergeau la moarte senini… Cei tineri erau plini de groază."[8]

Ca această execuție să fie „bine primită de Dumnezeu", a fost făcută pe scările bisericii catolice din Montalto Uffugo, Cosenza.[9]

Este greu de descris măcelul la care au fost supuse aceste suflete nevinovate. Îngenuncheau și se rugau și, în timpul acesta, sabia și focul le curmau viața. Au murit peste două mii de oameni, alții au fost duși în închisori, trimiși pe galere, torturați, lăsați să moară de foame sau duși la rug. Satele lor au fost șterse de pe fața pământului. Toate acestea, pentru că iubeau mai presus de orice o viață curată și pe Isus Christos.

În următorii câțiva ani, armate de iezuiți au invadat aceste zone și i-au recatolicizat pe toți aceia care nu fuseseră omorâți sau care erau doar atinși de erezie. Vetrele satelor care fuseseră rase de pe fața pământului au fost „sfințite" și au fost ridicate noi așezări catolice. Orice urmă a credinței valdenze a fost îndepărtată, ca și cum nu ar fi fost niciodată acolo, și „pacea" catolică s-a întins peste întreg ținutul.

---

[7] Filippo De Bonni, *L'Inquisizione e i Calabro-valdesi*, Milano,1864, p. 129-131; L. Amabile, Il S. *Officio della Inquisizione in Napoli, Narazzione con multi documenti inediti*, Città di Casttello, 1892.

[8] F. De Bonni, op. cit., p.13.

[9] Biserica se păstrează până astăzi și poate fi văzută în Montalto Uffugo, Cosenza.

CAPITOLUL X

CRUCIADELE DIN PIEMONTE

I. ÎNCEPUTUL RĂZBOIULUI

Era în luna octombrie 1560. Soarele blând de toamnă adia printre frunzele îngălbenite ale pădurilor. Castanii se îmbrăcaseră într-o haină multicoloră, semn că mult așteptatele castane erau deja coapte. Deși ultimele roade erau strânse de prin grădini, se mai vedea ici și colo câte un măr rămas necules. Oamenii nu mai aveau timp, începuseră să se frământe cu privire la viitorul lor. Vești tulburi se auzeau din diferite locuri. În Provența și Calabria, armatele nimiciseră totul. Acum părea că pacea de care se bucuraseră vreo câteva zeci de ani era amenințată. Contele a mobilizat o întreagă armată, pregătind-o de expediție în munți. Știrea aceasta le-a îngrozit inimile. Știau ce înseamnă să lupte cu imperiul catolic… Urmau ani grei de sânge și, din păcate, presimțirile lor aveau să se adeverească.

Înainte să declanșeze o nouă campanie militară, ducele a decis să trimită o delegație care să discute cu valdenzii. Situația din Provența și Calabria, precum și noul edict de la Nisa schimbaseră lucrurile și se impunea ca valdenzii să se întoarcă la credința catolică.

Delegația era condusă de Filippo di Racconigi, vărul ducelui Emanuele Filiberto. În urma discuțiilor, pastorii au refuzat să îi dea un răspuns, dar l-au invitat să participe la un serviciu divin în templu. El a acceptat și a fost mișcat de atmosfera plină de dragoste a comunității. După ce a ascultat predica, a cerut documente pe care să le ia cu el, să i le arate ducelui. Astfel, din acuzator, a devenit mediator.

Pus într-o situație penibilă, ducele a trimis documentele la Roma, vrând să afle care este părerea papei. Răspunsul a fost aspru. Era amenințat că, dacă nu ia măsuri imediate, după modelul acțiunilor care s-au desfășurat în Provența, atunci papa va interveni pe lângă regele Franței și va rupe tratatul de alianță.

Prins între Imperiul Francez și puterea catolică, ducele a trebuit să cedeze și să pornească operațiunile militare împotriva ereticilor, așa cum cerea Vaticanul. Sarcina aceasta i-a fost încredințată contelui Giorgio Costa della Trinita.

Pentru început, contele a apelat la o serie de amenințări, cu intenția de a evita conflictul și de a-i face pe valdenzi să cedeze. Aflând care sunt intențiile ducelui și cunoscând totodată soarta tristă a fraților lor din Provența, valdenzii s-au adunat să se sfătuiască cum să acționeze. Lentolo, care a fost martor ocular, relatează:

> „Pastorii s-au întâlnit cu conducătorii satelor din munte pentru a evalua situația. După discuții, au decis să nu se apere cu armele, ci să adopte o poziție pașnică și să fugă în locurile cele mai înalte ale munților."[1]

În urma acestei hotărâri, au început să-și lase casele din văi și să se retragă, împreună cu puținele bunuri pe care voiau să le salveze, în zonele cele mai înalte, unde erau mai puțin expuși mâniei inamicilor. În timp ce urcau pe munți, intonau psalmi, așa că toate văile răsunau de cântece. Era cântecul pribegiei lor.

În ciuda deciziei generale de nonviolență, câțiva pastori erau de părere să nu cedeze. Ei au început să-i îndemne pe valdenzi să nu plece, ci, dimpotrivă, să rămână să-și apere casele și libertatea. Deși apelul lor era insistent, oamenii au refuzat să pună mâna pe arme.[2] Au hotărât să trimită o delegație de treizeci și patru de

[1] Lentolo, op.cit., p. 178: A. A. Hugon, *Storia dei valdesi,* Claudiana, Torino, vol. II, p. 23-25.

[2] Filippo Racconigi îi scrie ducelui: „… ei nu vor să-i răspundă Alteței Voastre cu armele, dar vor să se retragă cu femeile și copiii lor, așteptând martiriul…, lucru care este de mare mirare, dar convenabil Alteței Voastre" A. Pascal, *Fonte e documenti,* Boletino de Societa di Studi Valdesi, nr. 110, p. 62.

persoane la curtea lui Filberto, din Vercelli, ca să-i prezinte intențiile lor pașnice.

Ajunși la curte, valdenzii au fost arestați, batjocoriți și, în final, au fost obligați să abjure. În cele din urmă, li s-a dat drumul. Arătau jalnic: tunși, cu hainele rupte și cu cruci cusute pe ele. Când au ajuns în munți, au povestit tot ce li s-a întâmplat. În momentul acela au înțeles că ducele nu are nici o milă față de ei.

Puși în fața acestei noi situații, conducătorii și pastorii s-au adunat pe data de 21 ianuarie 1691, la Bobbio Pellice, și au făcut un jurământ solemn să nu accepte religia papei și să își apere patria:

> „…au făcut un jurământ solemn să nu accepte religia papei și să asculte de Cuvântul lui Dumnezeu, fie că vor trăi, fie că vor muri."[3]

Acest jurământ a marcat începutul rezistenței valdenze. În aceeași zi, pastorii și membrii au pus mâna pe arme, au intrat în Biserica Catolică din Bobbio, au jefuit altarul, au distrus icoanele și statuile, apoi au coborât la fortul din Villar și l-au dărâmat.

II. RĂZBOIUL CONTELUI DE TRINITA

Gestul valdenzilor a fost socotit atât de grav, încât, în ciuda condițiilor de iarnă, contele a dat ordin să pornească asaltul. Era dimineața zilei de 14 februarie 1691. Cu câteva zile înainte, căzuse o zăpadă groasă și totul era acoperit cu o haină albă. În dimineața aceea era senin. Pe albul imaculat de pe crestetul munților, se vedea până departe orice mișcare. Cu inima strânsă de frică, valdenzii s-au adunat la Pradeltorno. Aici era o fortăreață naturală bine protejată. Munți înalți înconjurau mica localitate, lăsând doar o trecătoare îngustă prin care se putea intra. În celelalte părți era foarte greu de ajuns. Pentru orice eventualitate, stâncile înalte din spate puteau să fie un ultim refugiu.

---

[3] A. Pascal, *Fonte e documenti*, Boletino de Societa di Studi Valdesi, nr. 110, p. 3

De pe vârful piscurilor, valdenzii au văzut armatele care au intrat în văi. Veneau din trei direcții: din fundul văii Chisone, dinspre munții vecini și din trecătoarea San Martino. Toate cele trei armate aveau ca țintă – localitatea Pradeltorno.

Valdenzii erau puțini la număr, slab înarmați și fără experiență militară. Pe deasupra nu aveau un conducător militar și mulți dintre ei se uitau la pastorii în vârstă, care erau mai degrabă gata să moară, decât să pună mâna pe arme.

Contele De Trinita avea la dispoziție câteva mii de oameni. Nici ei nu erau experți în tehnica militară,[4] dar erau stăpâniți de un mare zel de a stârpi erezia și de a jefui casele acestor munteni.

La început, văile fiind largi, armatele au intrat în formație deschisă. Distrugeau tot ce întâlneau în cale, jefuiau casele, luau animalele, smulgeau copacii, dărâmau… Acolo unde nu reușeau să distrugă, puneau foc. Pe albul imaculat al zăpezii se vedeau nori negri de fum. Urcând mai mult, văile se îngustau. Armatele au fost nevoite să-și strângă rândurile. Au început urcușul. O bună parte din cruciați erau încărcați cu prada pe care o luaseră din văi. Urcau greu, în șir, unii după alții.

Deodată, de pe crestetul munților a început o ploaie de stânci, pietre și lemne… Se prăvăleau în vale, trosnind și rupând totul în cale. Bucățile uriașe de stâncă și de copaci erau arme nimicitoare. În învălmășeala creată, asediatorii și-au pierdut capul. Era un măcel general și singura soluție era retragerea. Valdenzii nici nu au apucat bine să răsufle și au apărut trupele din trecătoarea San Martino. Între timp au revenit și cei din Val d'Angrogna. Lupta nu a fost ușoară și se dădea din toate părțile. Erau aproape prinși la mijloc, dar luptau cu disperare pentru fiecare palmă de pământ. În același timp, unii pastori, femeile și copiii strigau la Dumnezeu în rugăciune. Lentolo descrie astfel scena:

[4] Trebuie să luăm în considerație că suntem în plin ev mediu, când armatele erau alcătuite în principal din oameni simpli, înrolați de către prinț sau senior. Puținii ofițeri sau soldați erau împrăștiați printre aceștia, ca să le susțină moralul.

„Pastorii și poporul mărunt, care stăteau în mijlocul văii din Pradeltorno, vedeau totul în mod clar… S-au așezat pe genunchi, rugându-se fierbinte, cu lacrimi, lui Dumnezeu până la căderea serii."[5]

Atacul a fost respins. O dată cu venirea serii, contele a fost nevoit să se retragă împreună cu armatele sale. Pierderile erau mai mari decât s-a așteptat și nu putea reîncepe atacul. Frigul, zăpada și oboseala i-au dus pe ostașii săi la capătul puterilor. Și-a dat seama că, dacă insistă, își pierde toți oamenii, așa că a dat ordin de retragere.

Pentru moment, valdenzii au putut respira ușurați. S-au adunat în vechea școală,[6] transformată în capelă, să-I mulțumească lui Dumnezeu că au fost ocrotiți și că erau încă în viață. S-au rugat cu ardoare ca Dumnezeu să-i păzească în continuare. Știau că liniștea va dura cât o pauză, doar până la următorul atac.

Două săptămâni mai târziu, contele de Trinita, cu acordul ducelui,[7] s-a întors cu o altă armată pentru a-și duce misiunea la capăt. Venea cu un corp de elită, în care se aflau 100 de archebuzieri, pregătiți pentru lupta la distanță. Împreună cu ei se aflau 1900 de

[5] Lentolo Scipione, *Historia delle grandi e crudeli persecutioni fatte ai tempi nostri in Provenza, Calabria e Piemonte, contro il popolo chiamato valdeze*, Copiata dalla Biblioteca di Berna, Ed. Teofilo Gay, Torre Pellice,1906, p. 205.

[6] La Pra del Torno se află vechea școală – Colegio della Barba –, de unde porneau misionarii și pastorii barba. Ea era pentru ei semnul libertății și al supremației Cuvântului. Astăzi, în ciuda faptului că nu se mai cunoaște locul exact unde a fost acest Colegiu, există o clădire foarte veche care se presupune că face parte din complexul de altădată.

[7] În Arhiva de Stat din Torino se păstrează o scrisoare din partea Contelui della Trinita către Ducele de Savoia. „Hieri era il giorno che coloro de la valle dovevano venir a capitular, impero non venirono ma mandarano a dir che il tempo haveva impedito la gente…" – „Ieri a fost ziua în care cei din vale trebuiau să vină să se predea, dar au trimis un delegat să spună că timpul i-a impiedicat să se întâlnească și că astăzi vor împlini promisiunea" – Aceasta era numai un mijloc ca să obțină timp și să se pregătească mai bine în vederea rezistenței. A. A. Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, vol. II, p. 305.

soldați dotați cu scuturi, arcuri și sulițe. Voia să evite greșeala pe care a făcut-o prima dată, aceea de a intra fără acoperire în văi.

> „Poporul, văzându-i în așa mare număr, cu armele strălucitoare, s-a înfricoșat, așa că s-au plecat de trei ori pe genunchi și I-au cerut plângând lui Dumnezeu să oprească vărsarea de sânge și să-i convertească pe vrăjmașii lor la adevăr."[8]

Lupta a fost și de data aceasta teribilă. La început, valdenzii au coborât în vale, să se opună invadatorilor. În timp ce se îmbărbătau unii pe alți, rezistau cu îndârjire înaintării. Convinși că lupta se dă în față, armatele de elită ale contelui s-au avântat cu curaj. În momentul acela, valdenzii s-au retras și, de pe vârfurile munților, a început să cadă o ploaie de stânci, pietre și lemne. În câteva ceasuri, armata strălucitoare a contelui a fost împrăștiată… A fugit, lăsând în urmă aproape patru sute de morți.

În timpul acesta, Filippo di Racconigi, vărul ducelui, a reușit să o atragă de partea sa pe ducesa Margherita,[9] soția ducelui Filiberto, și să continue opera de mediere pe lângă duce în vederea opririi ostilităților. Ducesa le era favorabilă protestanților și, aflând de intrigile soțului ei, s-a hotărât să facă tot ce poate pentru a-i salva pe bieții munteni. În timp ce ea a început mijlocirea, contele della Trinita a ordonat cel de-al treilea atac împotriva valdenzilor.

În momentul de pauză, ei au reușit să construiască câteva bastioane în Rocciaglia, la intrarea în Pradeltorno. Lupta s-a dat în jurul acestor bastioane și din nou minunea s-a repetat. Au reușit să respingă trupele ducale. Era 28 aprilie.

---

[8] Lentolo Scipione, *Historia delle grandi e crudeli persecutioni…* , p. 209.

[9] Margueritte de Valois (1523-1574), fiica regelui Francisc I, regele Franței, s-a căsătorit cu Emanuel Filiberto, ca urmare a uneia dintre condițiile tratatului de la Chateau Cambresis. Ea a simpatizat cu reformații și i-a susținut pe valdenzi în luptele din 1560/61. A ținut legătura cu pastorul Noel Stefano.

III. PACEA DE LA CAVOUR – GHETOUL MUNŢILOR

Presiunile făcute de ducesă și rezistența acerbă a valdenzilor l-au determinat pe duce să înceteze ostilitățile. Pe data de 5 mai 1691 (la numai o săptămână după ultimul atac), pe când valdenzii se pregăteau de o nouă confruntare, ducele a dat decretul prin care s-a stabilit pacea cu valdenzii. Acordul a fost încheiat la Cavour, în palatul Prinților d'Acaia, în prezența lui Filippo di Racconigi și a câtorva pastori valdenzi.

În tratat era acordată iertarea pentru toți valdenzii, se recunoșteau libertatea și drepturile lor religioase, dar, mai presus de orice, erau stabilite limitele teritoriale în care puteau să își desfășoare activitățile; în același timp, erau prevăzute drastice măsuri pentru aceia care aveau să încalce aceste granițe.

„Acordul de capitulare și acordul dintre ilustrul Signor Filippo di Racconigi, din partea Alteței Sale, și cei din văile Piemontului, chemați valdenzi:

– Se vor expedia permise de iertare din partea Maiestății Sale, celor care au dat ajutor sau care au ridicat armele împotriva Alteței Sale, precum și împotriva Domnilor care îi guvernează și îi țin sub protecția lor…

– Va fi permis celor din Angrogna, Bobbio, Villaro, Vilguichart, Rora să facă întâlniri de predicare și alte activități cultice în locurile destinate… în limitele teritoriale stabilite de Alteța Sa…"[10]

Deși condițiile erau destul de severe, acordul a stârnit entuziasmul și bucuria valdenzilor. Reușiseră să își recâștige libertatea. Plini de bucurie, alergau pe potecile munților să le spună și fraților din alte văi, ascunși prin păduri, vestea cea bună. Puteau să se întoarcă la casele lor.

[10] Manuscris în Arhiva de Stat Torino și Biblioteca Vatican, în Enea Balms, *Histoire mémorable des valdeses*, Torino, 1972, p. 126-130.

În același timp, papa Pius al IV-lea, care cu câteva luni mai înainte îl felicita pe duce pentru „acțiunea sa curajoasă de a stârpi erezia", acum, într-o scrisoare adresată nunțiului apostolic din Torino, deplânge situația, arătând că „acordul stabilit cu acele Văi este total împotriva opiniei noastre, în care Domnul Nostru spera că Alteța Sa va extirpa erezia și îi va pedepsi sever pe vinovați…"[11] În încheiere, papa îi cere nunțiului să vadă dacă mai poate face ceva pentru „remedierea situației".

[11] R. De Simone, *Tre anni decisivi di storia valdese*, Roma, 1958, p. 249-250.

CAPITOLUL XI

NOPȚILE SFÂNTULUI BARTOLOMEU PIEMONTEZ

I. CONTRAREFORMA

În 1600 a fost aprins rugul lui Giordano Bruno, un rug a cărui flacără rău prevestitoare avea să ardă tot secolul următor. El era simbolul unei epoci noi, al unui nou catolicism triumfalistic, sigur de sine, care, depășind șocul Reformei, avea misiunea să pună capăt protestantismului și să recâștige Europa sub stăpânirea lui.

În această atmosferă, a început în 1618 Războiul de treizeci de ani, cu toate consecințele lui grave. Pierderea pe care a suferit-o Biserica Catolică prin ridicarea Reformei nu era doar pe plan spiritual, la nivelul credincioșilor, ci și la nivel economic și politic. Scăderea influenței, și mai ales a resurselor economice, era prea grea ca să o poată suporta, așa că a decis să intervină cu armele. Germania, care în mare parte devenise luterană, a scăpat datorită intervenției armatei lui Gustav Adof al Suediei, dar Franța, Austria, Ungaria, Boemia și Polonia au fost catolicizate din nou, cu forța.

Încheierea războiului (1648) a adus țărilor învingătoare un capital politic și financiar uriaș. Franța a primit autoritatea absolută în Europa și a început lunga domnie a „seriei" de Ludovici.

II. MOARTEA NEAGRĂ

Ca și cum nenorocirile războiului nu ar fi fost suficiente, asupra Europei s-au abătut valuri de epidemii. În câteva luni, țări întregi au fost cuprinse de „moartea neagră". Prin intermediul armatelor

și călătorilor, boala a ajuns și în Văile Alpilor. În numai două luni, iulie și august, văile au devenit pustii:

> „Morții fără număr zăceau pe străzi abandonați, hoții furau fără rușine, și doctorii se îmbogățeau prin metode care nu aduceau vindecare; peste tot erau plânsete și țipete de jale."[1]

Situația era de nedescris, familii întregi au dispărut. Ca să scape de boală, unii fugeau în munți, trăind în izolare, alții părăseau munții, fugind la câmpie, dar și aici umbra morții ajungea repede. Din toate văile au murit mai bine de opt mii de oameni. Între aceștia era și cea mai mare parte a pastorilor. Au rămas în viață numai doi: Pierre Gilles (istoricul care notează aceste cumplite evenimente), pastor în Torre Pellice, și Valerio Grosso, în Val de San Martino.

În urma acestei situații, au fost nevoiți să apeleze la cei din Geneva, care le-au trimis un alt grup de lucrători. Noii pastori, fiind crescuți la Geneva, erau de orientare calvinistă, ceea ce nu corespundea întru totul filozofiei religioase valdenze, dar acordul stabilit la Chanforan a fost atât de puternic, încât au fost acceptați fără probleme. Deoarece ei nu cunoșteau limba italiană și nici nu aveau intenția să o învețe, au început să folosească limba franceză. În felul acesta, în câteva zeci de ani, și limba tradițională a primilor *barba* a fost uitată.

Nenorocirea ciumei a fost dublă – în primul rând, a făcut un număr uriaș de victime, apoi, favorizând înlocuirea pastorilor tradiționali cu alții veniți din Elveția, a făcut să se șteargă orice legătură cu tradiția valdenză veche.

III. AMENINȚAREA

Împreună cu valdenzii, au murit și mulți catolici. Pierderile suferite au făcut să scadă entuziasmul pentru conflicte. Erau prea mulți morți și oamenii nu doreau să mai sacrifice alte vieți. Voiau pace.

[1] Giorgio Tourn, *Storia dei valdesi*, p. 115.

În următorii ani a fost pace. O dată trecute valurile de epidemii, cei rămași în viață s-au întors la traiul de toate zilele. Au început să construiască alte case, să refacă grădinile părăsite și chiar să sădească noi livezi. Pe coastele munților, se puteau vedea din nou grădini așezate în terase. Au apărut și flori pe la colțurile caselor. Diferiți locuitori din satele dimprejur, atrași de atmosfera liniștită, oferită de protecția munților, precum și de bogăția naturală a locurilor, au venit și s-au mutat în văi. Unii dintre ei nu au ținut cont de prevederile tratatului de la Cavour și au cumpărat case și proprietăți dincolo de limita admisă. Văzând că nu se întâmplă nimic, au fost încurajați și alții să o facă. Așa că mulți au cumpărat pământuri în Bibiana, Fenile, Bricherasio și Luserna.

Ducele era prea prins în valul politicii externe ca să aibă timp să intervină, dar avea cunoștință de încălcarea condițiilor tratatului. A trimis câțiva delegați să le atragă atenția să respecte condițiile. Valdenzii nu au luat prea în serios spusele ducelui și chiar s-au apucat de construcția mai multor temple. Au fost făcute în limita admisă, cu excepția celui din San Giovanni, care era în afara „hotarelor" stabilite.

La Luserna era o mănăstire iezuită. Ea a fost fondată în 1508. În 1627, în locul iezuiților a fost adus un grup de franciscani, care au rămas până în epoca modernă. În zilele de târg, acești călugări ieșeau și căutau valdenzi cu care începeau discuții. În ciuda faptului că Tratatul de la Cavour interzicea aceste „dezbateri religioase", ele se desfășurau în plină mulțime. Poporul era atras și participa de o parte sau de alta. De multe ori, aceste discuții se sfârșeau în certuri, care înveninau sufletele și aprindeau vechile vrajbe.

Din păcate, valdenzii nu s-a limitat aici. Supărați pe prezența călugărilor au trecut la o propagandă virulentă, folosind chiar și forța. Ca să scape de prezența călugărilor, au incendiat mica mănăstire din Villar Pellice și i-au alungat.[2]

[2] Din relatarea lui Leger, a fost mai degrabă o acțiune particulară a unui grup de valdenzi, și nu decizia întregii comunități, deoarece, la întrunirea pastorală de la Bouissa în 1653, au votat să-i lase în pace pe frații din mânăstire. Pe de altă parte, trebuie să recunoaștem că valdenzii din Alpi au fost mult mai violenți decât confrații

Gestul acesta a umplut paharul răbdării Bisericii Catolice. Erau prea multe ca să mai fie suportate de episcop și de tânărul duce Carol Emanuel II, care era un catolic fidel.[3] Ca atare, acesta a decis să treacă la acțiune și să „curețe cuibul acela de vipere."

IV. ZILELE SFÂNTULUI BARTOLOMEU ÎN PIEMONT

Ducele știa că un război cu valdenzii nu este ușor de dus. Înfrângerile suferite înainte nu puteau să fie uitate așa de ușor. Fiind la începutul domniei, un eșec militar l-ar fi costat foarte scump, așa că l-a chemat în ajutor pe vărul său, marchizul de Pianezza, ca să facă planurile și să aleagă varianta cea mai potrivită.

În urma analizării atente a situației, au ajuns la concluzia că un război deschis este greu de purtat și pot risca o nouă înfrângere. Ca atare, singura variantă era să încerce să-i ducă în eroare pe valdenzi, folosind viclenia.

Pe data de 25 ianuarie 1655, l-au trimis pe guvernatorul Andrea Gastaldo, în calitate de *Conservatore Generale della Santa Fede,* cu ordinul ca valdenzii să abandoneze casele și teritoriile din afara „graniței" în termen de trei zile, în caz contrar vor suferi pedeapsa cu moartea și confiscarea averilor. Cei care, în termen de douăzeci de zile, făceau dovada că s-au lepădat de credința valdenză puteau să rămână liniștiți în casele lor.

Aceasta a fost o lovitură dureroasă pentru mulți. Mai bine de cincizeci de ani, ei se bucuraseră de liniște. Mulți își construiseră

---

lor din Calabria. Iată câteva exemple: în 1332, preotul local împreună cu inchizitorul Alberto de Castellario au făcut cercetări. Preotul a descoperit un grup de eretici, care tocmai se închinau. Ca să nu îi trădeze, valdenzii l-au omorât, apoi l-au asediat pe inchizitor, care a fost nevoit să fugă. Câțiva ani mai târziu, l-au omorât pe inchizitorul Antonio Pavoto pe când ieșea din biserica din Bricherasio, iar în1488, au atacat casa preotului din S. Lorenzo și l-au omorât. Atunci când au fost citați de inchizitorul Giacomo di Buronzo, au coborât în Piazza din Luserna în număr mare, conduși de căpitanul Claudio Pastre, provocând o adevărată luptă. E. Comba, *I valdesi*, Claudiana, Torino, p. 47; Leger, op cit., p. 75.

[3] Până în 1655, el rămase sub autoritatea mamei sale, Cristina a Franței, care a domnit ca regentă.

locuințe. Acum, în mijlocul iernii, trebuiau să le părăsească. Istoricul și pastorul Leger, care locuia în San Giovanni, trebuia să plece și el. Și-a lăsat casa și, împreună cu cei unsprezece copii, a urcat în munte, să caute refugiu. El spune:

> „Era o iarnă aspră. Sus, pe munte, ningea… Jos, în vale, zăpada se transformase în lapoviță. Sărmanii oameni, fugari, aplecați sub povara greutății desagilor pe care îi purtau cu ei, înaintau intrând până la glezne în noroiul și zăpada de pe poteci. Cu toate acestea, nici unul nu a cedat."[4]

Pe 17 aprilie, au pornit de la Torino o armată compusă din șapte regimente de soldați italieni și francezi, un regiment de irlandezi și unul de cavalerie.[5] Aveau ca țintă să ajungă în Văi. Pe măsură ce înaintau, li s-au alăturat milițiile din diferite localități și un număr considerabil de voluntari.

După un marș de șaizeci de kilometri, au ajuns la Luserna de San Giovanni, prima localitate de la poalele munților. Au intrat fără nici o piedică. Locuitorii valdenzi s-au retras la Torre Pellice, câțiva kilometri mai sus, și au alcătuit împreună cu cei din Angrogna un grup de rezistență. A doua zi, armatele au atacat Torre, care, după descrierea marchizului,

> „…era păzit de cinci sute de muschetari veniți din Angrogna. Ei au opus la început o rezistență dârză, care ne-a uimit, dar, grație intervenție cavaleriei, întreaga zonă a intrat în posesia noastră la ora două noaptea."[6]

Au urmat câteva zile de jaf și prăpăd prin casele valdenzilor. O dată stabilită baza de operațiune în cele două localități de la poalele

---

[4] Attilo Jalla, *La vita eroica di Giosue Gianavello, Il capitano delle valle valedesi,* Claudiana, p. 24.

[5] Erau circa 4 000 de soldati, dar numărul voluntarilor și al milițiilor este necunoscut. A. Armand-Hugon, *Le Pasque Piemontesi e il Marchese di Pianezza,* 1655, în BSSV, n. 98, p. 5-50.

[6] Acesta era un fragment din scrisoarea pe care a trimis-o marchizul de Pianezza ducelui, în A. Armand-Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 79.

munților, a urmat desfășurarea celui de al doilea act al planului – începerea tratativelor pentru „pace." Aplicarea lui consta în negocieri cu conducătorii satelor din munte, ca să accepte condițiile „de pace" pe care le impuneau. Pe data de 20 iunie, au chemat delegați din localitățile Angrogna, Villar, Bobbio, Rora și le-a făcut cunoscută intenția lor de „a face pace cu toți aceia care se supun Alteței Sale Regale și recunosc suveranitatea sa". Pentru a negocia condițiile acestei păci, marchizul a pretins ca fiecare localitate să primească în gazdă, ca semn al supunerii, trupele ducale. În același timp, marchizul, care cu viclenie voia să-i înșele pe valdenzi, scria la Torino:

> „Am reușit, pe cheltuiala barbeților, să cazez trupele în mod satisfăcător… Până când voi da ultima lovitură la rebeliunea și erezia care infectează unul dintre cele mai frumoase cartiere din Piemont, pentru gloria eternă a Alteței Voastre Regale…"[7]

Neîncrezători în propunerea făcută, delegații au ezitat să dea un răspuns, spunând că „ei nu știu ce să spună, decât că Alteța Sa Regală este stăpânul vieții și al avuturilor lor și că el dispune de ei cum îi place."[8] Ca atare, Pianezza i-a obligat să aleagă între „negocierile de pace", care impuneau acceptarea trupelor în localitățile din munte sau război deschis. Puși în fața unei asemenea situații, delegații au acceptat negocierile.

Nici nu au plecat delegații, că armatele au și reluat acțiunile de jaf și pradă. Chiar mai înainte, după cucerirea localității Torre Pellice, întreaga zonă a fost lăsată în mâna armatei, ca pradă de război, și soldații au făcut ce au vrut. În scrisoarea sa către duce, Pianezza spune:

> „Au adunat atâta pradă, că te uimește. Cred că valoarea depășește o sută de mii de lire în vite, bani și alte lucruri. Cea mai bună parte le-a revenit voluntarilor care au venit

[7] A. Armand-Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 17.
[8] Ibidem.

cu noi… O altă parte a prăzii a fost distrusă… Ne miră faptul că acești locuitori nu și-au luat bunurile, crezând cu siguranță că nu vor fi atacați; și nu putem spune decât că Domnul nostru le împuținează darurile, ca să-i dezrădăcineze din locurile acestea."[9]

În urma acordului dat de delegații localităților din văi, trupele au urcat liniștite în satele lor. O dată ajunse, s-au instalat ca și cum ar fi fost stăpâne în locurile acelea și, în scurt timp, în loc de negocieri de pace, cum promiseseră, au declanșat războiul. Ziua de 24 aprilie a fost desemnată pentru măcelul general.

Înainte de răsăritul soarelui, soldații s-au ridicat și au început măcelul. Cu o cruzime teribilă au scos săbiile și i-au omorât chiar pe aceea care îi primiseră în casele lor. Fără nici o milă, i-au trecut pe toți locuitorii prin ascuțișul săbiei. Luați prin surprindere, valdenzii nu au putut face nimic. Mărturiile marchizului și ale pastorului Leger sunt cutremurătoare:

„Luați prin surprindere, acești eretici au fost repede biruiți și am luat o mare pradă, care a fost împărțită la trupe…"[10]

Un căpitan francez, participant la această luptă, relatează:

„Am fost martor la incendii înspăimântătoare, la violențe și cruzimi nemaivăzute, făcute valdenzilor de orice vârstă, sex sau condiție… am văzut masacre, mâini tăiate, înjunghieri, violuri și foc… toate acestea făcute fără nici o rezistență. Tratați în mod neomenesc, prizonierii au fost duși la marchizul de Pianezza și au fost uciși fără nici un ordin."[11]

În Villar, totul a fost nimicit și prădat. „Ținutul este total curățit", îi spunea căpitanul Mario Bagnolo comandantului său,

[9] A. Armand-Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 18.

[10] Ibidem.

[11] Nota aparține unui căpitan francez care a făcut parte din corpul de armată di Granley. Scrisoare din 27 noiembrie 1655, Pinerolo, în Emilio Comba, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, p. 173, n.s.

Galeazzo. „În prezent nu se mai găsește pradă și, ca urmare, soldații nu mai vor să vină, cu toate rugămințile mele."

La Bobbio au făcut același prăpăd – un grup de treizeci și șase de oameni au fost îngropați de vii, în locul numit până astăzi Pian dei Morti. Alții au fost spânzurați, tăiați cu sabia, aruncați de pe stânci.[12] Unii au fost prinși și duși la Torino și au fost supuși la mari presiuni, ca să cedeze la credința valdenză.

Doi pastori, Pietro Grosso din Villar și Francesco Aghit din Bobbio, au fost duși la Torino și supuși unui așa regim de teroare, încât au cedat. Ca prim semn al convertirii lor, au fost obligați să treacă din celulă în celulă pentru a-i convinge și pe colegii și foștii lor membri să facă același pas. Un bătrân prezbiter, Giacomo Michelin, distrus de tortură, atunci când și-a văzut propriul pastor încurajându-l să abjure, a fost atât de întristat, încât a murit în aceeași zi.[13]

În zilele care au urmat, călugării au început misiunea de „convertire" a celor care au mai rămas la Torre Pellice. Iezuitul Fabrizio Torre le scria pe 2 mai fraților de la Torino, despre „evenimentele formidabile" care au avut loc în Văi:

> „Voiam să vă prezint, dragi frați, una dintre cele mai formidabile tragedii care au fost văzute în această zonă… Nu este vorba de un război, ci de-a dreptul de exterminarea unei mulțimi de inamici ai lui Dumnezeu și rebeli ai principelui… Ca să poată fi decapitată această hidră a ereziei din aceste văi, era nevoie de un general sfânt, cum este marchizul de Pianezza, conducătorul oștirilor…, care vă poate povesti… cum, animați de credința adevărului, alergau pe cărările acestor Alpi încărcați de zăpadă, la vânarea fiarei

[12] Nu se cunoște cu certitudine numărul persoanelor omorâte. Jalla afirmă că numărul lor depășește 1700, dintre care 196 la Bobbio, 150 la Villar și restul din alte localități. La aceștia trebuie adăugați 148 de copii care au fost luați de la familiile lor, fiind „orfani", ca să fie educați în credința catolică. Jalla, *Quelques documents sur les Vaudois*… în BSHV, n. 40, 1919, p. 40.

[13] *La conversione di quaranta heretici con due loro principali ministri… alli 18 di maggio 1655*, Torino în BSSV, nr. 26, p. 65.

infernului (valdenzii)… Cum i-au făcut pe mulți să fugă de la moartea adusă de sabie, să se arunce cu soțiile și copiii în prăpăstii, unde nu se vedea decât focul și sângele… Au luat o pradă atât de bogată, că ne uimește: animale fără număr și lucruri de orice fel… Cei puțini rămași, umiliți și pocăiți, au revenit la Sfânta Credință Catolică, circa o sută laolaltă… Tot acest ținut, foarte frumos, bogat în orice lucru, cu bogății nesfârșite, acum este redus la dezolare totală, prădat și jefuit, prin harul Domnului… Din Văile restituite la Sfânta Credință Catolică…"[14]

Aceasta era „pacea" promisă de marchizul de Pianezza. Pentru realizarea ei a fost nevoie de 1700 de jertfe omenești, 148 de copii răpiți, alte mii de prizonieri duși în închisorile din Torino și toate satele (excepție Rora și S. Martino), distruse. Marchizul se putea întoarce liniștit la căldura sobei din palatul său…

[14] Enea Balmas, „La Relatione della guerra valdese": manoscritto inedito dell'Abate Valeriano Castiglione, în *Boletino Studi Storice Valdese*, n. 115, 1964, p. 42.

CAPITOLUL XII

NOUĂ ANI DE REZISTENȚĂ

I. „LEUL DIN RORA"[1] – GIOSUA GIANAVELLO

Rora era o localitate mică, ce număra câteva zeci de persoane. Datorită lipsei de importanță, precum și a poziției oarecum retrase, a scăpat de trupele lui Pianezza și de masacrul din 24 aprilie. Locuitorii ei trăiau izolați și nu și-au dat seama imediat ce s-a întâmplat în celelalte sate. Cu toate acestea, bărbații satului, cunoscând amenințările ducelui, s-au pregătit din vreme pentru un eventual atac. Câteva zile mai târziu, au văzut mișcări de trupe și au înțeles că a început războiul. Neavând nici o posibilitate să transporte bătrânii și copiii peste munți, au decis să se ascundă într-un cătun izolat în vârful munților și să se apere cât vor putea.

În fruntea lor era Giosua Gianavello. El era unul dintre cei mai curajoși oameni ai satului. Intuind din vreme pericolul, pregătise mai dinainte câteva archebuze, care acum se dovedeau de mare valoare.

Pentru a preveni un atac prin surprindere, muntenii au decis să facă de pază în jurul micii lor borgate[2]. Era pe 2 mai. Giosua, cu doi dintre frații săi, Giacomo și Giuseppe, și cu încă vreo câțiva vecini au urcat dinspre sat spre stânca Pian Pra, să vadă ce se mai petrece în văi. Toți erau înarmați. Au ajuns pe vârful stâncii Pian

[1] Giosua Gianavello a fost supranumit și „Leul din Rora" pentru curajul și erosimul cu care și-a apărat localitatea natală. Nu se știe exact care este forma corectă a numelui sau: Jalla îl numește Josue Janavel; Augusto Armand: Giosue Janavel; Giorgio Tourn: Giosua Gianavello. Noi reținem această ultimă formă, întrucât ea pare că vine de la localitatea Gianavella, unde s-a născut acest bărbat.

[2] Borgata este un mic sătuc, compus din 10-15 case.

Pra. Două sute de metri mai jos, într-o poiană verde, era localitatea Rora, iar mai jos se deschideau văile care coborau încet până la Luserna. Era o zi senină și totul se vedea foarte bine. Deodată au observat un grup de aproximativ trei sute de soldați care urcau spre localitatea lor.

Timpul era scurt. Dacă ar fi coborât în sat, să dea alarma, s-ar fi stârnit panica și n-ar mai fi avut timp să organizeze rezistența. Au decis să intervină imediat. Au ocupat trecătoarea Fornaci înainte să apară soldații… Această trecătoare era o îngrămădire de pietre rupte dintr-o carieră veche. Poteca trecea exact prin mijlocul carierei. Aici era locul ideal să-i întâmpine, pentru că pietrele se puteau prăvăli foarte ușor… S-au așezat la distanță între stânci și copaci, gata să tragă. Așteptau cu sufletul la gură.

În scurt timp, grupul celor trei sute de soldați (o bună parte dintre ei erau voluntari, veniți la pradă) a intrat în trecătoare. Atunci, Giosua a făcut semn să tragă. Au deschis focul. Un val de plumbi și pietre s-a prăvălit asupra inamicilor. A urmat un alt val de pietre, însoțit de strigătele muntenilor. Luați prin surprindere, soldații și tovarășii lor au luat-o la fugă înspăimântați, abandonând armele și proviziile… Valdenzii i-au urmărit câteva zeci de metri, până la ieșirea din trecătoare. Au murit șaizeci de soldați. Toți cei șapte munteni erau teferi și, în plus, au adunat multe arme și muniție de care aveau mare nevoie.[3]

Pentru moment, au reușit să apere mica localitate Rora, totuși era imposibil să reziste cu un număr așa de mic de oameni. Nu aveau nici o altă posibilitate. Între timp, li s-au mai alăturat încă vreo câteva persoane care au scăpat din măcelul petrecut în celelalte văi și au decis să pregătească rezistența. Erau în total șaptesprezece bărbați, înarmați cu archebuze, pumnale și praștii.

După câteva zile, așa cum se așteptau, au văzut urcând dinspre Col di Cassule o armată de circa cinci sute de oameni. Urcau în

[3] Aceste mărturii sunt transmise de Samuel Morland care, între 21 iunie și 21 iulie 1655, a fost ambasador al Angliei în Piemonte, pentru apărarea valdenzilor, Giovanni Leger, *Historia*… și Attilo Jalla, *La vita eroica di Giosua Gianavello*, Claudiana, p. 34.

grup compact, siguri pe ei, ca și cum nimic nu le-ar fi putut sta în cale. Giosua și-a împărțit oamenii în trei grupe – una așezată în față și două, lateral. Erau bine ascunși în desișul pădurii. Armata urca liniștită, fără să își dea seama că intră din nou în capcană. Deodată, ca din senin, s-au abătut asupra ei plumbi și pietre. Giosua miza pe factorul surpriză și pe protecția naturală a munților, lucruri pe care le cunoștea foarte bine. În același timp, el mișca oamenii foarte repede, așa încât dădeau impresia că numărul lor este mult mai mare. Lucrurile s-au petrecut exact așa cum a prevăzut. Luați prin surprindere, soldații au rupt-o din nou la fugă. În urma lor au rămas cincizeci de morți.

Supărat, marchizul a încercat să îi ademenească și l-a trimis la Rora pe contele Cristoforo să-i asigure de „bunele sale intenții". Acum, ei știau în ce constau „bunele intenții", așa că, în loc să cedeze, au decis să se pregătească și mai serios.

În Rora erau aproximativ douăzeci și cinci de familii, care cuprindeau cam o sută cincizeci de persoane. I-au luat pe cei mai în vârstă, pe femei și pe copii și i-au mutat într-un loc mai sigur, la Rume, un loc ascuns pe coasta muntelui. Nici nu i-au pus bine la adăpost pe cei dragi, că au și fost atacați din nou. Erau șapte sute de oameni care înaintau, distrugând tot ce găseau în cale. De data aceasta, nu aveau nici o șansă să îi prindă în capcană. Erau prea mulți. În scurt timp, au ajuns la Rora și au început să o jefuiască. Singura posibilitate era să îi atace în mod direct. Șansele lor de victorie erau inexistente, dar au decis să facă tot ce le stă în putință.

Istoricul Leger spune:

> „În acel moment, cei optsprezece bărbați s-au descoperit, au îngenuncheat înaintea lui Dumnezeu și au cerut ajutorul, apoi s-au ridicat în liniște și au început să se apropie prin pădure de vrăjmașii lor."[4]

Din fericire, au dat peste un grup răzleț care se desprinsese de corpul principal de armată. Confruntarea a fost scurtă și oamenii

[4] Attilo Jalla, *La vita eroica di Giosua Gianavello*, Claudiana, p. 2.

marchizului au luat-o la fugă. Fuga lor a determinat și grosul armatei, care între timp se încărcase cu pradă, să renunțe la luptă și să se retragă. S-au oprit la Pian Pra, ca să lase prada și să se reorganizeze. Deoarece duceau cu ei toate animalele din Rora și erau încărcați cu pradă, nu au reușit să o facă imediat. Așa că valdenzii au avut timp să se împartă în două grupe și să atace din nou. Loviți din ambele laturi și aglomerați cu prada pe care o luaseră, nu au putut face față atacului și au continuat să fugă.

Exasperat, Pianezza a trimis o armată de șapte mii de oameni, inclusiv irlandezii care se întrecuseră în măcelul din Angrogna. Armata era împărțită în trei corpuri și urma să urce din poziții diferite. Deși armatele urmau să se întâlnească pe vârf aproximativ în același timp, grupul care urca din Bagnolo, condus de căpitanul Mario, a ajuns cu două ore mai înainte și a decis să atace singur. Giosua nu știa de intențiile căpitanului, așa că s-a retras cât mai sus posibil.[5] Aici, pe una dintre coastele munților, au început lupta. Valurile de pietre se transformau în arme nimicitoare. Însuși căpitanul Mario a căzut în apă și a trebuit să fie purtat pe brațe, în vale… Au încercat să se opună și celui de al doilea grup, dar era deja prea târziu. Soldații descoperiseră pozițiile unde erau valdenzii. Leger relatează că învățătorul din Rora, Giacomo Rome,[6] ca să salveze un grup de zece persoane care fugeau printre stânci, a ieșit înaintea soldaților, încercând să-i oprească. A fost omorât în fața lor, iar ceilalți zece au fost luați prizonieri.

Giovanni Gignus, cu doi fii, Daniele Garner, cu un fiu și o fiică, Bartolomeo Mourglia, Giovanni Ferrei, Mirot, Salvabiuot[7] au fost descoperiți de un grup de milițieni. S-au aruncat în genunchi să

[5] Se spune că, atunci când au pornit atacul, ca să-i intimideze pe valdenzi, soldații au strigat: „La mesa în douăzeci și patru de ore sau la moarte…" Valdenzii au răspuns: „De mii de ori la moarte decât la mesa" A. Armand-Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 174.

[6] Giacomo Rome era și pastorul din Rora. Attilo Jalla, *La vita eroica di Giosua Gianavello*, Claudiana, Torino, p. 46.

[7] Leger. op.cit. II, p. 187, în Attilo Jalla, *La vita eroica di Giosua Gianavello*, Claudiana, p. 47.

ceară milă. Toți au fost masacrați. Între persecutori se aflau și locuitori din Luserna și Bobbio, cu care mai înainte făcuseră negoț, iar acum le erau vrăjmași de moarte.

Sora lui Giosua a fost omorâtă de un foc de archebuză. În momentul în care a fost lovită de plumb, ținea în brațe copilul pe care îl alăpta. A căzut la pământ, strângând copilul la piept. După trei zile a fost găsită de soțul ei, încă ținând copilul la piept. Din fericire, copilul era viu.[8]

O bună parte dintre locuitorii din Rora au fost luați prizonieri, în mod special femeile și copiii. Printre aceștia, a fost luată și soția lui Giosua cu cele trei fete. Un grup de bărbați, cu Giosua Gianavello în frunte, au reușit să se ascundă. Între ei era și băiețelul său de opt ani.

Pianezza a fost foarte supărat că l-a scăpat din mâini pe Gianavello. Așa că i-a trimis un mesaj avertizându-l că, dacă în timp de trei zile nu se predă, soția și cele trei fiice vor fi arse de vii. Leger notează răspunsul pe care l-a dat Giosua:

> „Nu există moarte așa de crudă pe care eu să nu o prefer, în schimbul renunțării la credința mea…, iar dacă marchizul îmi trece femeia și fiicele prin foc, nu poate decât să le nimicească trupurile, în ce privește sufletele, acestea rămân în mâna lui Dumnezeu, ca proprietate a Sa…”[9]

Giosua nu era omul care să cedeze. El era decis să continue lupta. Pentru moment, s-a refugiat în zona Delfinatului, în teritoriile Alpilor Francezi, ca să pregătească o nouă acțiune.

II. ISTORIA BANDIȚILOR

Deși erau prea puțini ca să conteze în fața papei și a ducelui, totuși această mână de oameni urma să schimbe istoria poporului

[8] G. Leger op.cit. II, în Attilo Jalla, *La vita eroica di Giosua Gianavello*, Claudiana, Torino, p. 47-48.

[9] Idem, p. 29.

valdenz. În urma măcelului petrecut în Văile Valdenze, papa Alexandru al VII-lea a trimis o scrisoare soției ducelui, în care îi oferea apostolica sa binecuvântare, deoarece „erezia a fost desființată dintr-o singură lovitură și mare pradă a fost luată."[10] În mare parte era adevărat, dar mai rămăsese un grup de bărbați, având-u-i în frunte pe Giosua Gianavello și Bartolomeo Jahier. Ei erau hotărâți să continue lupta.

După ce au reușit să-i organizeze pe cei circa două sute de bărbați – unii adunați de prin văile pustiite, alții veniți voluntari din domeniul francez –, Giosua și Bartolomeo au decis să reintre în Alpii Italieni și să atace armatele rămase să păzească văile. Nu au întâmpinat nici o rezistență până la Verne, unde și-au așezat cartierul general. Erau bine înarmați, cu puști, săbii și pistoale.

Giosua a introdus o tactică militară diferită de cea folosită la data aceea. În loc să atace cu toată armata, el și-a împărțit soldații în corpuri de câte douăzeci de persoane, având în frunte un conducător. Aceste grupe puteau să se miște foarte repede și totodată puteau ataca din mai multe direcții, producând panică. O astfel de tactică era ajutată de relieful munților, pe care îl cunoșteau foarte bine.

Nu avem informații despre toate acțiunile militare din această perioadă. Se știe că au atacat în diverse rânduri armatele și localitățile în care erau cazate aceste armate. În alte ocazii, au atacat satele de la poalele munților ca „să ia înapoi prada furată de la valdenzi." Pe 28 mai, au organizat o incursiune în San Secondo, unde se aflau trupele ducale. Au atacat din mai multe părți, luându-i prin surprindere pe soldați și pe locuitori. Cei care au reușit să se grupeze au fugit în fortul din localitate. Valdenzii au dat foc fortului, provocând un adevărat măcel, apoi au jefuit întreaga localitate. Leger spune că au fost omorâți opt sute de irlandezi și șase sute cinci zeci de piemontezi, iar din numărul valdenzilor au murit șapte oameni și șase au fost răniți.

[10] E. De March, *Il Papa Alessandro VII e le Pasque Piemontesi*, în BSBS, XI, n. 3-4, p. 237.

Pe 3 iunie, au atacat Bricherasio; pe 11 iunie, Torre Pellice; pe 12 iunie, Crisollo, în Vale de Po, de unde erau multe persoane care participaseră la masacrele din 24 aprilie. „Aici", povestește Leger, „au coborât în cea mai mare liniște, pe timpul nopții. La răsăritul soarelui, au ieșit în trecătoarea Friuland și s-au aruncat asupra satului. Au prădat și au dat foc satului. S-au întors cu aproape o mie de capete de animale."[11]

Pe 17 iunie, au atacat Pragelato și Luserna.

Aceste războaie de jaf și pedepsire[12] produceau groază în satele din împrejurimi. Disperat, ducele a trimis o armată de trei mii de soldați, conduși de generalul Marolles, ca să îi nimicească. Armata a venit din patru direcții. A fost o bătălie crâncenă, care s-a soldat cu retragerea valdenzilor. Giosua Gianavello a fost rănit. Un plumb i-a trecut prin piept și a ieșit prin spate. Câteva ceasuri mai târziu a căzut și Bartolomeo Jahier.

Giosua a fost purtat pe brațe și, timp de mai multe zile, a fost între viață și moarte. În cele din urmă, ca prin minune, a scăpat. Dar a trebuit să treacă multă vreme până să se refacă.

III. „PATENTE DI GRAZIA"

În timp ce valdenzii purtau acest război de gherilă, pastorul Giovanni Leger a trecut munții în Franța, împreună cu un grup de supraviețuitori ai masacrului din aprilie. Ei au depus un protest la curtea regelui din Paris, Ludovic al XIV-lea, care le era favorabil

[11] G. Leger. op.cit., II, p. 187 în Attilo Jalla, *La vita eroica di Giosua Gianavello,* Claudiana, p. 66.

[12] Mulți istorici valdenzi evită să prezinte această pagină a istoriei lor, considerând-o „rușinoasă". Și, într-o anumită măsură, este adevărat. Toate aceste războaie au fost acte de jaf și pedepsire, pe care valdenzii le-au făcut ca răzbunare pentru ceea ce li s-a întâmplat. Acest lucru este confirmat și de faptul că, o dată dobândită libertatea din partea ducelui, ei au continat să jefuiască localitățile fără apărare de la marginea munților. Istoricul Jalla recunoște că procedeele lui Giosua Gianavello în această perioadă „nu au fost inspirate de realism și înțelepciune" J. Jalla, *Josue Janavel*, I. p. 135.

protestanților,[13] și la prinții cantoanelor din Elveția. Au trimis același apel și în Anglia, și în Olanda. În acest apel cereau să se intervină pentru salvarea valdenzilor.

Mișcați de drama acestui popor, prinții Europei au decis să intervină pe lângă curtea ducelui de Savoia. Ca urmare, Cromwel l-a trimis pe Samuel Morland, Elveția, pe Gabriele Wyss, iar Olanda a trimis și ea un delegat. Totodată, regele Franței, Ludovic al XIV-lea, s-a exprimat în favoarea libertății pentru valdenzi.

Aceste presiuni, făcute de cele patru țări, l-au determinat pe ducele de Savoia să facă pace. Pe data de 18 august 1655, a fost semnat la Pinerolo acordul numit: „Patente di grazia."[14]

În aceste Permise era scris:

> „Pentru că au ridicat armele împotriva Ducelui de Savoia, valdenzii merită să fie pedepsiți, dar, vrând să facă cunoscut lumii cât de mult își iubește poporul, el îi iartă, stabilind amnistie generală."[15]

Cei care au abjurat au primit dreptul de a se întoarce la vechea credință, au primit permisiunea de a locui în San Giovani și alte văi, fără să facă cult public. Mesa avea să fie rostită oriunde, dar ei nu erau obligați să participe, iar prizonierii urmau să fie eliberați. În același acord se făcea precizarea că toți conducătorii „bandiților" trebuie să fie încredințați justiției.

Din 22-24 august, s-au întors din exil și au putut să-și reia în stăpânire casele părăsite. Deținuții au fost eliberați, între aceștia și soția și fetele lui Giosua Gianavello. Din păcate, Giosua era sub interdicția ducelui și nu putea să revină acasă. El era considerat

[13] Din această cauză, în zona Alpilor Francezi nu a avut loc masacrul și aici au putut fugi mulți dintre frații lor din teritoriile italiene. Tot de aici au pornit și armatele lui Giosua Gianavello și Bartolomeo Jeher.

[14] Permise de „har."

[15] În același document se cerea ca conducătorii „bandiților" să fie deferiți justiției, fiind acuzați de jaf și rebeliune împotriva Maiestății Sale. În fruntea listei erau Giosua Gianavello și pastorul Giovanni Leger, împreună cu alți treizeci și șapte de valdenzi. E. Comba, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, p.179; Gino Costabel, *Le Patenti del 1664, e il diario di Gaspere Hirzel*, în BSSV, nr. 99, 1956, p. 77-86.

„capul bandiților" și trebuia să fie judecat.[16] În aceeași situație se afla și pastorul Giovanni Leger.

Pe data de 12 ianuarie 1661, Senatul i-a condamnat pe cei doi la moarte în contumacie, iar pe consilierii din San Giovani la zece ani de galeră. Crimele care li se imputau erau: „nerespectarea ordinului de a nu se aduna cu credincioșii" – în cazul lui Leger și crimă de *Les maesta* în cazul lui Gianavello, plus acuzație de tâlhărie. Decretul de condamnare la moarte prevedea ca locuințele lor să fie dărâmate și din ele să se ridice doi stâlpi pe care urmau să fie așezate capetele lor.

Leger a reușit să fugă, așa că singura acțiune a judecătorilor a fost să îi dărâme casa și să ridice stâlpul care să îi aștepte capul. Leger s-a refugiat în Olanda, unde a continuat să lucreze ca pastor.

Gianavello a refuzat să fugă și a decis să continue viața de haiduc împreună cu un grup de valdenzi, prădând satele din vale și făcând diferite incursiuni în teritoriile catolice.[17] Aceste acțiuni curajoase, dar lipsite de justificare, nu erau pe placul conducătorilor valdenzi, care vedeau în ele amenințarea libertății lor. Ca atare, au organizat un sinod în care și-au exprimat nemulțumirea față de acțiunile lui Gianavello și l-au invitat să înceteze. Fiind sub amenințarea cu moartea, s-a retras la Geneva.[18] Aici a trăit următorii treizeci de ani, fără să își mai revadă Văile pe care le-a iubit cu atâta patimă.

---

[16] În total erau „patruzeci de bandiți condamanți la moarte." Ei nu puteau să fie grațiați. Ducele a dat ordin tuturor „oamenilor din numita Vale Luserna să nu-i primească „pe supușii bandiți care poartă arme și merg în echipe, în mod special pe Giosua Gianavello, Esaia Fino, Filippo Castoforte…, ci… să anunțe imediat ce îi vor vedea, pentru a fi prinși și duși în fața justiției, vii sau morți. Amendă de 3 000 de scuzi pentru cine nu ascultă ordinul și recompensă de 300 de scuzi pentru cine va ajuta la prinderea lor." 22 ianuarie 1661, Torino, Carlo Emanuele II citat de A. Muston în *Histoire de l'héroique défense des Vallées Vaudoises par Josué Janavel,* Paris, 1850, p. 413.

[17] Cu o anumită ocazie, unul dintre colegii de arme care au participat la jaful din Torre Pellice a fost prins și închis în palatul contelui din Luserna. Giosua a decis să îl salveze și a coborât cu o sută de valdenzi înarmați, a atacat palatul și a eliberat prizonierul. Attilo Jalla, *La vita eroica di Giosua Gianavello*, Claudiana, p. 90.

[18] Aici a scris un valoros tratat de luptă și rezistență, care va fi folosit mai târziu de valdenzii care se vor întoarce în patrie în timpul faimosului Rimpatrio.

CAPITOLUL XIII

PUTEREA SCUZILOR DE AUR, CEALALTĂ FAȚĂ A PRIGOANEI

O dată încetată prigoana, valdenzii au început să se bucure de liniște, iar viața s-a întors la normal. Pe terasele însorite au început să apară din nou culturi de cartofi, dovleac, sfeclă, ceapă și tot ce era nevoie. Ici și colo, printre livezile de meri și cireși, se puteau vedea porțiuni de iarbă frumoasă, gata de coasă. Pe dealurile de sus au început să apară turme de oi și cirezi de vite.

Micile case de piatră, care fuseseră dărâmate, au fost refăcute și noi familii au luat locul celor dispăruți. Mormintele din cimitir s-au acoperit cu iarbă și, în câțiva ani, rănile războiului au fost vindecate. Viața mergea înainte.

Nemulțumită de liniștea care a coborât în Văi, biserica a decis să revină cu o nouă strategie. Condițiile internaționale nu erau favorabile unui alt război, așa că a apelat la forța ascunsă a aurului.

Pentru început, vechile misiuni catolice din Torre și Bobbio au fost dotate cu diferite servicii pe care acum erau gata să le pună la dispoziția necatolicilor, cu condiția să revină la biserica-mamă. Au fost aduse nenumărate provizii care au început să fie împărțite tuturor acelora care dădeau semne de simpatie față de biserică. Acest lucru nu era puțin. Sărăcia de după război i-a ademenit pe mulți să cedeze, ca să se bucure de favorurile materiale.

Ambasadorul Franței, Serviet, unul dintre colaboratorii de nădejde din timpul măcelului, „i-a împrumutat" ducelui inelul său de aur cu diamant pentru suma de o mie de scuzi de aur. Nereușind să restituie banii, a acceptat să dea o indemnizație de șaizeci de scuzi anual „pentru susținerea și ajutorarea tinerelor fete din Vale de Luserna, care vin la Sfânta Credință Catolică…"

În felul acesta, inelul ambasadorului s-a transformat în zestre pentru circa treizeci de tinere fecioare care, între anii 1665 și 1680, au părăsit credința valdenză și s-au căsătorit departe de văile lor natale.[1]

Această nouă misiune a fost sprijinită și de Marchizul Pianezza, care era unul dintre cei mai bogați oameni din ducatul de Savoia. El a dat suma de patruzeci și opt de milioane de lire pentru susținerea „copiilor din familiile ereticilor, băieți sau fete, care vin la catolicism".

În același timp, soția ducelui din Torino a trimis cantități importante de bani, care să fie puse la dispoziția tuturor acelora care abjură. Mulți valdenzi au fost ademeniți. După notele catolice, aflăm că au fost convertiți de către preotul Mariani, în numai opt luni, circa trei sute de valdenzi, iar preotul Allegri a convertit aproape o mie cinci sute.[2] Între aceștia a fost ademenit și pastorul Matteo Danna, fost secretar al Sinodului valdenz și apărător puternic al credinței, care s-a lăsat cumpărat cu bani. În 1678, el a abjurat în fața ducesei și a fiului ei și a primit drept recompensă o pensie anuală de două sute de scuzi de aur.[3]

Dacă este să considerăm ca adevărate cifrele de mai sus, atunci trebuie să admitem că misiunea făcută cu aurul a avut rezultate mai bune decât cruciadele duse cu sabia.

---

[1] Arturo Pascal, *L'anello dell'ambasciatore di Francia e l'istituzione di doti per le giovani valdese cattolizzate*, în BSSV, nr. 113, 1963, p. 96 -108.

[2] Cifrele provin din sursă catolică și nu pot să fie confirmate. La data aceea, existau circa cinsprezece mii de valdenzi în toate văile, iar convertirea a două mii era aproape imposibilă.

[3] Un călugăr din Torre îi scria în 1678 nunțiului apostolic din Torino despre posibilitatea acestei convertiri: „Este pe cale să facem o achiziție importantă, în persoana unuia dintre principalii pastori din Văi, care a primit câteva raze de lumină, dar, cum interesul uman îl acoperă pe cel spiritual, este nevoie de o indemnizație stabilă de cel putin cinzeci duble…" G. Jalla, *Un precursore del Puseismo alle Valli*… BSHV, n. 9, 1891, p. 34, și în. Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 116.

CAPITOLUL XIV

ULTIMA CRUCIADĂ

I. UMBRA PALATULUI DIN VERSAILLES

Abia au trecut treizeci de ani de la evenimentele din 1655 și Europa și-a schimbat înfățișarea. Țările de Jos, o dată devenite independente din punct de vedere religios, au pierdut contactul cu realitatea catolică europeană; Anglia protestantă și puritană, cu ajutorul dinastiei Stuart, s-a întors la religia catolică, iar regele strălucitor al Franței, Ludovic al XIV-lea, altădată apărător al protestanților, a început să dezvolte o nouă autocrație, având în centru cultul personalității sale – devine „Regele Soare". Orbit de mândrie și de dorință după putere, este în stare să facă orice, ca să ia în mâini frâiele Europei.

Pe data de 18 octombrie 1685, regele Ludovic al XIV-lea a revocat edictul din Nantes, care le dădea libertate hughenoților. Cultul protestant a fost interzis în toată Franța. Bisericile au fost închise și multe dintre ele au fost demolate. A fost introdusă din nou persecuția. Violențe în masă, cunoscute sub numele de *dragonade,* i-au determinat pe hughenoți să părăsească pământul natal și să caute scăpare în alte țări.

Decretul a afectat și bisericile valdenze care erau în Delfinat. Școlile au fost închise, templele din Rua, Soucheres, Fenestrelle, Usseaux au fost distruse, iar cele din Villareto și Traverse au fost date Bisericii Catolice.[1]

La fel ca hughenoții, au fost constrânși și ei să-și părăsească locurile natale. Primii care au plecat au fost valdenzii din Pragelato.

---

[1] Guido Mathieu, *Il candeliere sotto il moggio, Vicende storice ed estinzione della fede valdese in Val Pragelato*, Societa di Studi Valdesi, Torre Pellice, 1946, p. 6.

Toți cei două mii de valdenzi, împreună cu trei pastori, au trecut în teritoriile italiene. Din Villareto au plecat patruzeci și două de familii împreună cu pastorul, iar din Bourlet au plecat șaizeci și două de familii.[2] Alți valdenzi au trecut prin Franța și s-au refugiat împreună cu hughenoții în Germania.

II. DE DRAGUL „UNCHIULUI SOARE"

Regele Franței nu s-a mulțumit să facă ordine doar în țara sa, ci a decis să intervină și în alte state ale Europei. Pentru început, și-a îndreptat atenția asupra ducelui de Savoia, Vittorio Amedeo II.[3] Întrucât ducele era căsătorit cu Anna de Orléans, nepoata sa, Ludovic a început să facă presiuni asupra lui să restrângă libertatea valdenzilor. Ducele era tânăr și nu avea experiență, dar i-a răspuns regelui cu prudență.

În cele din urmă, regele Franței l-a amenințat că, dacă nu intervine, va trimite armatele în văi, contra valdenzilor, va cuceri munții și, în virtutea legilor de conchistă, aceste pământuri vor trece în posesia sa.[4] În fața acestor presiuni, ducele a cedat. Pe data de 31 ianuarie 1686, a dat un edict prin care a interzis cultul valdenz. Templele trebuiau să fie închise și demolate, predicatorii erau obligați ca, în termen de cincisprezece zile, să părăsească țara sau să treacă la catolicism, iar mamele trebuiau să-și boteze copiii în Biserica Catolică.[5]

O astfel de situație era de-a dreptul dramatică, așa că valdenzii au trimis o delegație la curtea ducelui, cerându-i să intervină pentru

[2] Idem, p. 20.

[3] Tânărul duce nu avea decât nouăsprezece ani în 1685. Din nefericire, era prea tânăr pentru evenimentele care urmau. Cam aceeași vârstă a avut-o și Carlo Emanuele II, ducele din timpul măcelului Pasque Piemontesi – avea atunci douăzeci de ani. D. Carutti, *Storia del Regno di Vittorio Amedeo II*, Torino, 1856, p. 82.

[4] E. Comba, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, p. 195

[5] E. Leonard, *Histoire générale du Protestantisme*, Paris, 1961, II, p. 36; M.Viora, *Storia delle leggi sui Valdesi di V. Amedeo II*, Bologna, 1930, p. 30-45.

cauza lor. Ducele a refuzat să îi primească. În disperare, au apelat la frații din Elveția, rugându-i să trimită ei o delegație.

Pe data de 6 martie, la mai bine de o lună de la darea edictului, valdenzii au decis să se adune pentru rugăciune și servicii religioase în toate templele. Au venit cu mic cu mare din toate văile. Erau înarmați cu puști, cu prăștii și cu săbii. Au participat la serviciul divin cu armele lângă ei. În templul din Copieri, pastorul Giovanni Giraud a ținut predica având sabia pe amvon. În aceeași zi, multe persoane au fost botezate ca semn al refuzului de a se supune edictului.

Câteva zile mai târziu a sosit și delegația din Elveția, care nu a făcut altceva decât să constate ca tânărul Amedeo este neputincios în fața evenimentelor. El și-a exprimat neputința spunând: „Ce vreți, sunt roți mari care fac să se învârtă roțile cele mici…”[6] În cele din urmă, delegația a primit aprobarea să meargă în Văi, să le explice valdenzilor care este situația.

Ajunși în mijlocul lor, le-au făcut cunoscut că decizia deja a fost luată și că singura soluție este să părăsească țara natală și să fugă în Elveția. Lucrul acesta era greu de realizat – pe de o parte erau prea legați de aceste locuri, pe care le dobândiseră cu prețul sângelui părinților și al fraților lor, pe de altă parte, o retragere era echivalentă în ochii lor cu o fugă, o înfrângere a credinței. Așa că au decis mai degrabă să moară decât să fugă din fața amenințării.

În cele din urmă, o parte dintre ei au hotărât să plece, dar cei din Pra del Torno, Angrogna, Bobbio și San Giovanni au decis să rămână.

Informat de atitudinea de nesupunere, pe 9 aprilie, ducele a dat un nou edict prin care le interzicea valdenzilor să rămână în văi. Acest edict a ajuns la cunoștința valdenzilor pe 12 aprilie. În aceeași zi, s-au adunat pe platforma de la Roccapiatta. Au ținut serviciul divin și, la final, au jurat să rămână credincioși. Era un moment solemn. Unii pastori au propus să aștepte în tăcere intervenția lui Dumnezeu, alții au spus că e momentul să pună mâna pe arme.

[6] E. Comba op. cit., p. 196.

Erau nehotărâți. În acest moment a intervenit Enrico Arnaud. El tocmai sosise de la Geneva, unde își dusese familia, și acolo l-a întâlnit pe Giosua Gianavello. Istoria plină de glorie a bătrânului luptător i-a înflăcărat inima. Era decis să lupte. Două mii cinci sute de valdenzi i s-au alăturat.

III. TREI ZILE ALE DESTINULUI

Pus în situația să intervină, ducele Amedeo de Savoia a dat ordin trupelor să pornească operațiunile militare. Era 21 aprilie 1686. Opt regimente, cu un număr de patru mii cinci sute de luptători, au fost mutate în localitatea Pinerolo. Aici au făcut legătura cu milițiile generalului Mondovi și trupele generalului Catinat. Ele erau compuse din regimente de cavalerie, infanterie și dragoni. Cele două armate numărau șase mii de oameni. În total erau circa zece mii de soldați. Și, ca și cum nu ar fi fost de ajuns, în urma lor „venea o mare mulțime de profitori, dornici să se căpătuiască în urma războiului.”[7]

A doua zi de Paști, pe 22 aprilie, ducele Vittorio Amedeo a trecut în revistă întreaga armată, la poalele munților. A împărțit-o în trei corpuri, care urmau să atace din trei direcții: unul din Vale de Luserna, altul din Val d'Angrogna și ultimul din Vale Perosa. Era o acțiune masivă de curățire a întregului teritoriu.

Generalul Catinat a primit ordinul să plece primul. A urcat de pe Val Perosa și a atacat trupele lui Arnaud. În ciuda rezistenței îndârjite a valdenzilor, soldații au reușit să urce, împingându-i tot mai sus spre vârful munților. Lupta a durat toată ziua, dar era clar că valdenzii nu mai puteau rezista mult. La căderea nopții, trupele generalului au făcut un ocol, cuprinzându-i pe valdenzi în cerc. A doua zi dimineața au fost capturați, cu excepția pastorului Enrico Arnaud, care a reușit să fugă cu câțiva tovarăși. În aceeași zi a început măcelul: „ucideau, prădau și ardeau tot ce găseau în cale.”[8]

[7] A. Armand-Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 129.
[8] Idem, p. 26.

Până seara, întreaga vale a fost ocupată și dată prăpădului. Cei din San Martino s-au predat, cerând pace. Au fost legați toți în lanțuri și trimiși la Torino, să fie judecați. Pe celelalte văi, situația era asemănătoare. Rua și Pramollo au fost ocupate și date jafului.

A treia zi, pe 25 aprilie, singurii care mai rezistau erau cei din Pra del Torno. Aici s-au retras mulți valdenzi. Munții le ofereau o protecție naturală mai sigură. În fața lor se aflau trupele Marchizului de Parella. Cei două mii de soldați au fost respinși în câteva rânduri de mâna de valdenzi adunați între stânci. Oricum, era limpede că nici ei nu mai puteau face față, dar, ca să evite alte jertfe omenești, generalul a apelat la un șiretlic: a trimis un sol cu un bilet în care li se oferea clemență dacă depuneau armele. Deși știau că nu se pot baza pe cuvântul generalului și al preoților, din cauza faptului că nu mai puteau rezista, au depus armele.

Au urmat momente de groază, cum rar au fost văzute în istorie. Violuri, mutilări, junghieri și omoruri, care aminteau de *Pasque Piemontese,* se întâlneau peste tot.

Cu o tenacitate demonică, generalul Catinat și trupele sale au urcat vale după vale, dărâmând, ucigând și prădând totul. În vale de S. Martino, trupele franceze s-au întrecut în folosirea cruzimii. Generalul Catinat scrie:

> „Domnii francezi s-au purtat mai aspru, smulgând copiii de la pieptul mamelor și tăindu-i în bucăți, au ucis barbar pe femei și bătrâni… Am citit despre multe alte cruzimi în războaiele trecute, dar nici unul nu a fost ca acesta. Cei uciși de francezi cred că au fost circa o mie…”[9]

Câteva zile mai târziu, generalul i-a scris Marchizului de Louvois:

> „Acest loc este în întregime pustiu. Nu se mai văd nici oameni, nici animale… Trupele au depus efort ca să curețe țara, dar au fost răsplătite cu prada… Sper să nu lăsăm acest loc până când această rasă de barbeți nu va fi total extirpată…

[9] A. Armand-Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 138.

Am dat ordin să se folosească un pic de cruzime cu acei ascunși în munți, fiindcă făceam efort să îi găsim…, pe cei pe care i-am găsit cu armele în mâini i-am ucis…”[10]

Prizonierii au fost duși în localitățile Villar și Bobbio și au fost supuși la un regim teribil:

„…veneau femei, fecioare și bătrâni în așa condiții, că ți se făcea oroare să-i vezi… unele dintre femei aveau copii de curând născuți, pe care soldații îi smulgeau fără milă, ca lupii… și pe mulți dintre ei îi spânzurau.”[11]

Deasupra Văii Pellice, doi căpitani, Paolo Pellene și Davide Mondon, s-au retras cu câteva sute de oameni, femei și copii, în Valone de Subiasc, într-o zonă muntoasă foarte greu accesibilă. Aveau cu ei provizii, animale și arme. Erau atât de bine protejați, încât un ofițer îi scrie superiorului său că „o armată de o sută de mii de oameni nu poate să scoată acele canalii din cuibul lor, din vârful stâncii…” În ciuda eforturilor uriașe pe care le-au făcut, armatele ducale nu au reușit să îi prindă, fiindcă valdenzii au trecut munții spre Franța.

Vânătoarea a continuat câteva săptămâni. Fiecare stâncă a fost cercetată, ca nu cumva să ascundă vreun grup. Împinși de foame, frică, terorizați și rămași singuri, ultimii valdenzi s-au predat. Văile au rămas goale.

[10] A. Armand-Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 137.
[11] A. Pascal, *Le memorie di Bartolomeo Salvagiot*, în BSHV, n. 45, 1923, p. 60-61.

CAPITOLUL XV

POPORUL ÎNLĂNȚUIT

I. „OASPEȚII DUCELUI"

Soarele de mai încălzea pământul și topea ultimele pete de zăpadă rămase prin văgăunile munților. Aburi ușori se vedeau ridicându-se printre dealuri. În pădurea înverzită și pe dealuri, apăruseră părălușele (în italiană și în franceză li se spune „florile *Paștele Domnului*"). Mici și albe, se străduiau parcă să acopere rănile războiului rămase încă deschise… Nu mai era nimeni să le privească. Ultimii care s-au predat au fost legați în lanțuri și au fost duși în închisoarea din Luserna, iar de aici au fost trimiși mai departe, în alte închisori: la Torino,[1] Carmagnola, Vercelli, Saluzzo, Villafalletto, Asti și în multe alte locuri.[2]

Ajunși la locurile de detenție, prizonierii au fost aruncați în condițiile cele mai mizere. Au fost lăsați să doarmă pe pământul gol, cu puțină pâine neagră și apă rău mirositoare. Unii dintre ei au fost băgați în beciurile castelelor, cum a fost cazul celor din Saluzzo și Carmagnola, sau de-a dreptul în gropi. Curând au apărut păduchii și viermii. O dată cu ei, au venit și bolile. Nimeni nu putea face nimic. Dacă erau surprinși rugându-se, erau bătuți până leșinau.

---

[1] Bartolomeo Salvagiot, *Le memorie di Bartolomeo Salvagiot*, în Arhivo della Societa di Studi Valdesi (BSSV), nr. 45 (1923), p. 51-69 (Vezi cap. Anexa, Documente.)

[2] În Torino au fost duși circa 1.500 de prizonieri; în Carmagnola, 1.400; în Saluzzo, 1.400. În total au fost circa 8.500 de valdenzi. Dacă luăm în considerație faptul că, înainte de război, populația valdenză număra circa 14.000 de persoane, atunci putem deduce că aproape 6.000 au fost omorâți, restul fiind încarcerați. Alți autori consideră că au fost încarcerați cam 10.000 de prizonieri. Arturo Pascal, *Le Vali Valdesi*, în Buletinul Valdenz, BSSV, nr. 18, 1965, p. 24.

Pe 29 iunie 1686, la numai o lună după încarcerare, generalul Catinat i-a scris ministrului Louvois:

> „Boli și infecții au intrat deja în acest popor blestemat: jumătate dintre ei vor muri în vara aceasta. Sunt rău cazați și hrăniți, stau unii peste alții; cel care este sănătos nu poate respira un aer bun… Peste toate aceste necazuri, au tristețea și nostalgia din cauza pierderilor bunurilor, a unei detenții fără sfârșit sau a despărțirii de soții și de copii, pe care nu-i vor mai vedea niciodată și despre care nu știu nimic. Mulți dintre ei, în asemenea condiții, țin discursuri răzvrătite, care îi consolează în mizeriile lor."[3]

Condițiile inumane în care au fost închiși au favorizat apariția bolilor. La scurt timp, au început să moară cu sutele. În numai șapte luni de la întemnițare, au murit aproape jumătate, iar două luni mai târziu, în ianuarie 1687, mai erau în viață doar trei mii opt sute patruzeci și unu din opt mii sau opt mii cinci sute, câți fuseseră închiși.

II. INTERVENȚIA PRINȚILOR

În timpul acesta, delegații cantoanelor din Elveția au făcut tot ce au putut ca să intervină pe lângă Ducele de Savoia, pentru a-i elibera sau a le îmbunătăți condițiile de închisoare. La Dieta din Baden, 16 iulie 1686, prinții au luat votul să intervină pentru acești nenorociți. Primele lor încercări s-au lovit de un refuz total din partea ducelui.

Apoi, ducele s-a gândit că acești oameni sărmani pot fi o sursă de bani[4]; așa că s-a arătat dispus să negocieze transferul lor pe

[3] A. Armand-Hugon, *Note e documenti su la prigonia e l'esilo dei Valdesi* (1686-1687) în BSSV nr. 75, 1941, p. 25, 73; Arturo Pascal, *Le Vali Valdesi*, în Buletinul Valdenz, BSSV, nr. 118, 1965, p. 24.

[4] Prețul pentru un valdenz era de treizeci de ducați. Ducele era dispus să pună la dispoziția Dogelui de Veneția trei mii de valdenzi la această sumă. Dainotti, *Vittorio Amedeo II a Venezia, nel 1687, e la lega di Augusta*, în BSBS XXXV, 1933, p. 468-469.

galerele din Veneția sau chiar să îi elibereze, dacă cei din cantoanele elvețiene sunt dispuși să plătească.

Ambasadorii nu au putut accepta o astfel de condiție. Totodată nu se știe pentru care motiv afacerea cu dogele Veneției nu a reușit. Delegații Elveției au continuat să insiste, oferindu-se să preia toți prizonierii și dând garanția că îi vor păzi, ca să nu se mai întoarcă în văile lor.

III. SUPRAVIEȚUITORII

În ciuda insistenței cu care armatele generalului Catinat au curățat văile, totuși unii valdenzi au reușit să scape. O parte au trecut munții spre Franța, iar alții s-au ascuns în păduri și gropi inaccesibile. Ei au fost martori la tragedia care s-a petrecut cu părinții și cu frații lor, au văzut cum micile sate au fost date flăcărilor și cum întreaga lor țară a fost prădată. Ei au reușit, în ciuda disperării, foamei și fricii, să reziste și să nu se predea. Atunci când ultimele trupe au fost retrase din munți, ei au ieșit din văgăuni și s-au adunat laolaltă. Erau câteva zeci de supraviețuitori, la care s-au adăugat și acei care au fugit peste munți. În total, erau aproximativ două sute de persoane. Experiența prin care au trecut, i-a zguduit atât de puternic, încât, imediat ce s-au văzut adunați laolaltă, au decis să se organizeze în bande și să susțină un război de gherilă. În acest fel, îi puteau demonstra ducelui, dar și creștinătății întregi că ei încă există.

Unii dintre ei își aminteau foarte bine de succesul acțiunilor de „jaf și pedepsire", organizate de Giosua Gianavello, așa că i-au încurajat pe toți să pună mâna pe arme. Primele acțiuni au fost mai reținute, apoi au urmat altele, tot mai îndrăznețe. Atacau de obicei noaptea, prin surprindere, din mai multe direcții, așa cum făcuse altădată Gianavello. Acțiunile erau scurte și imediat se retrăgeau în munți, ascunzându-se în locuri diferite, ca să nu fie găsiți.

Acțiunile valdenzilor au ajuns repede la urechea ducelui. Costul unui nou război era prea mare. În același timp, părea că politica

Europei dă semne de schimbare[5], și asta trebuia să îl facă prudent. Ca atare, a decis să rezolve cu acești „rebeli" în mod pașnic. A trimis o serie de delegați care le-au promis că, dacă încetează războiul de gherilă, le oferă posibilitatea să treacă în Elveția, iar rudele lor vor fi eliberate. Deși nu credeau deloc în promisiunea ducelui, au stabilit ca, timp de două luni, să înceteze ostilitățile. În mod neașteptat, ducele și-a ținut promisiunea și o bună parte a rudelor au fost eliberate, așa că valdenzii au decis, conform înțelegerii, să părăsească văile.[6]

Era la începutul lunii noiembrie. Cu inimile strânse de jale și cu ochii înecați în plâns, bărbați și femei au luat drumul pribegiei. De peste vârfurile munților printre care treceau, se auzeau din când în când, țipetele cocorilor care plecau spre țările calde.

IV. CÂNTECUL DE COCOR

„Bunăvoința" ducelui i-a încurajat pe ambasadorii elvețieni să insiste și pentru eliberarea celorlalți prizonieri. Între timp, din cauza foamei, persecuției, promisiunilor de întoarcere acasă și nu în ultimul rând din cauza preoților, peste o mie de valdenzi s-au declarat dispuși să accepte credința catolică. Deja unii dintre ei au acceptat-o chiar din momentul întemnițării, sperând într-un regim de detenție mai bun și o eliberare grabnică. Rămâneau încă două mii șapte sute de deținuți care erau hotărâți să nu cedeze. Erau decișI să aștepte moartea sau, dacă Dumnezeu vrea, o minune.

Pe 3 ianuarie 1687, ducele a dat un edict prin care toți erau expulzați. De la acest edict erau excluși căpitanii Paolo Pellec,

[5] Este vorba de Spania, care începe să promoveze o politică de independență și suveranitate. Fiind sprijinită de biserică, țările Europei vedeau în ea o viitoare amenințare.

[6] În schimbul plecării lor, Văile intrau în proprietatea statului. Ele erau deja confiscate prin edictul din 26 mai 1686, împreună cu toate bunurile valdenzilor. Ducele intenționa să folosească aceeași metodă ca în Provența și Calabria, să strămute populație catolică și în felul acesta să fie șterasă definitiv amintirea valdenzilor – Arturo Pascal, *Le Vali Valdesi durante la prigonia dei valdesi*, Torre Pelice, 1966, p. 220-226.

Davide Mondon și alți optzeci de valdenzi, considerați vinovați de rebeliune. Trebuiau să rămână și pastorii, și toți copiii sub doisprezece ani, care urmau să fie convertiți la catolicism[7]. Edictul prevedea ca deplasarea să se facă pe Vale de Susa, peste trecătoarea Moncenisio, în trei etape mari, în mai multe grupe, în funcție de locul unde se aflau închiși prizonierii.

Patru zile mai târziu, pe 7 ianuarie, primul grup de valdenzi din Vercelli și Torino au luat calea exilului. Au plecat nouăzeci și trei de persoane și au ajuns la Geneva șaizeci și opt, pentru că douăzeci și cinci au murit pe drum. Pentru traversarea trecătorii Moncenisio (2.200 m), erau pregătiți catâri care să-i ajute să treacă, dar frigul, zăpada și condițiile deplorabile în care se aflau au produs multe victime. Grupul din Frossano a fost surprins pe Moncenisio de o furtună și optzeci și șase dintre ei au înghețat. Toată luna ianuarie și luna februarie s-au văzut târându-se pe văile Moncenisio-ului și în văile de Savoia rămășițele poporului valdenz; unica lor forță era speranța de a ajunge curând în pământul libertății.

Mărturiile rămase de la acea tristă odisee sunt de-a dreptul mișcătoare:

> „…erau toți în condiții atât de deplorabile, încât nu se pot descrie. Mulți dintre ei și-au dat ultima suflare la poarta orașului Geneva, găsindu-și sfârșitul vieții chiar la începutul libertății lor, alții erau așa de roși de boală și de suferință, că te așteptai să moară în orice moment…, alții erau atât de înghețați, că nu mai aveau putere să vorbească, iar alții bombăneau continuu sub povoara unei oboseli teribile… majoritatea dintre ei erau dezbrăcați, fără încălțăminte,

[7] Ducele a decis ca toți copiii sub doisprezece ani să fie păstrați în Piemonte, ca să fie educați în spiritul credinței catolice. Huston spune că numărul lor era de câteva sute. Ambasadorii din Elveția au protestat imediat și atunci ducele s-a arătat dispus să îi lase să plece cu părinții lor. A. Huston, *Storia dei valdesi*, vol. II, Claudiana , Torino, p. 158.

degerați, purtând semnele unei așa mizerii, încât nici o inimă nu putea să rămână fără milă."[8]

În ciuda acestor condiții, unii dintre ei cereau mai întâi, așa după cum povestește un martor ocular,

„să vadă cărțile sfinte ale Scripturilor și Psalteriilor și numai la citirea Cuvântului și la auzirea psalmilor își puteau usca lacrimile."[9]

Următoarele grupe au fost eliberate primăvara și chiar vara, așa că deplasarea lor s-a făcut în condiții mai bune. Nu se cunoaște exact numărul celor care au ajuns la Geneva, dar se presupune că ar fi în jur de două mii cinci sute de persoane.[10] Toți au fost bine primiți.

Între cei care le-au ieșit înainte a fost și conducătorul lor de altădată, Giosua Gianavello. Avea șaptezeci de ani. Pe mulți îi cunoștea… Privindu-i, o jale imensă i-a cuprins inima. Bătrânul căpitan a început să plângă.

[8] Pascal, *Espatrio*, p. 233, în Huston, op. cit,. p. 159-160.

[9] Idem, p. 8.

[10] Giorgio Tourn spune că au ajuns două mii nouă sute patruzeci, în *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, p. 174.

CAPITOLUL XVI

CHEMAREA ALPILOR – ÎNTOARCEREA ACASĂ

I. SITUAȚIA ÎN EUROPA

Fascinația „soarelui din Versailles" nu a durat mult. În ciuda efortului făcut de Ludovic al XIV-lea de a domina politica europeană, situația a început să se schimbe. Regele Olandei, Wilhelm al III-lea,[1] de credință protestantă, nemulțumit de acțiunile din ce în ce mai curajoase ale catolicismului și, în mod special, de revocarea edictului din Nantes, care a avut drept consecință exilul

[1] În 1672, Regele Soare a pornit război Olandei. Pentru a fi sigur de reușita acțiunii, a trimis 100.000 de soldați (jumătate din tot efectivul militar al Franței), sub comanda celor mai buni generali ai săi, Condé, Vauban, Turenne. Olanda era cu totul nepregătită în fața unui astfel de război. Partidul republican, care era la putere, neglijase orice pregătire militară și se părea că olandezii vor fi o pradă foarte ușoară pentru francezi. În momentul acela, a izbucnit o insurecție populară care i-a dat la o parte pe republicani și a pus în frunte pe un tânăr de douăzeci și doi de ani, „cu figură palidă și aer bolnăvicios, suferind de astm cronic." Era Wilhelm. Sub aparența sa rece, se afla un temperament de fier, de o rezistență fizică incredibilă și un curaj remarcabil. El era calvinist, însă în același timp îi respecta pe ceilalți credincioși. Ca să oprească invazia francezilor, a rupt digurile, lăsând ca apele să inunde câmpiile. Puternica armată franceză s-a trezit dintr-o dată blocată în noroaie și ape. Se povestește că, atunci, Carol al II-lea al Angliei l-a întrebat de ce nu înțelege că oricum poartă un război pierdut: „Am un mijloc excelent de a nu mă preda niciodată – a răspuns tânărul – mă voi ucide pe ultimul dig". Reușind să facă alianță cu regii Spaniei, Danemarcei, cu Leopold I, care era pe tronul Imperiului Hasburgic, și cu Marele Elector de Brandenburg, Frederic, l-a constrâns pe regele francez să înceteze războiul. Georges Appia, *Guillaume III et son role dans l'histoire de la Rentrée*, BSHV, n. 6, 1889, p. 56-83; Giorgio Spini, *Il Quadro internazionale, La monarchia del Re Sole e la Lotta di Guglielmo III d'Orange*, în *Il Glorioso Rimpatrio dei Valdesi*, CSSV, nr. 10, 1988, Claudiana, Torino, p. 14-15.

hughenoților și masacrul valdenzilor, a hotărât să alcătuiască o armată puternică și să restrângă influența franceză.

În 1688, are loc în Anglia așa-numita „Revoluție glorioasă", realizată cu ajutorul armatelor olandeze. Wilhelm a fost chemat să susțină cu armele înlocuirea lui Iacob al II-lea. Vremea nepotrivită a făcut ca flota olandeză să ezite debarcarea și chiar să se gândească la o posibilă întoarcere. Dar, la un moment dat, a apărut un vânt favorabil, care i-a ajutat pe olandezi să poată debarca la Torbay, pe 15 noiembrie 1688. Sub deviza „Pentru religia protestantă, pentru libertate",[2] au mărșăluit până în Londra, unde au asigurat succesul mișcării revoluționare protestante. Revoluția s-a făcut fără vărsare de sânge.

Aliat cu Anglia, Wilhelm, a inițiat noi relații diplomatice cu Germania, Elveția și Țările Nordice. Rănile lăsate de războiul de cotropire francez, precum și aroganța regelui Ludovic deveniseră de nesuportat. Intenția lui Wilhelm era să strângă Franța ca într-un clește.

Nu era de neglijat nici ducatul de Savoia, așa că a început să trimită delegați la ducele Vittorio Amedeo II, cu oferte atractive din punct de vedere economic și teritorial, dacă rupe relația cu Ludovic al XIV-lea și se alătură noii alianțe. Totodată, Wilhelm s-a întâlnit cu Henri Arnaud, pastorul și conducătorul valdenzilor în lupta de rezistență din vara anului 1686.

În urma înfrângerii, acesta reușise să fugă peste munți, în Elveția, iar aici a continuat să militeze pentru realizarea expatrierii valdenzilor. La întâlnirea cu regele olandez, au pus la punct împreună un plan secret de înarmare a valdenzilor în vederea întoarcerii lor în patrie. Costurile operațiunii erau asigurate în mare parte de prințul olandez. Pentru el, această operațiune era importantă, întrucât destabiliza situația din Piemonte, forțând mâna ducelui să intervină. Dacă operațiunea îi reușea, „cleștele"

[2] „Pro religione protestante, pro libero Parlamento" – Giorgio Spini, *Il Quadro internazionale, La monarchia del Re Sole e la Lotta di Guglielmo III d'Orange*, în *Il Glorioso Rimpatrio dei Valdesi,* CSSV, nr. 10, 1988, Claudiana, Torino, p. 9.

în care urma să-l prindă pe regele francez era așa de strâns, încât putea fi sigur de reușită.

În același timp, Wilhelm știa că operațiunea nu era ușoară, întrucât monarhia solară era bazată pe un sistem exclusiv militar. Ea era susținută de o mașină de război colosală, cu o politică externă imperialistă orgolioasă. Armata franceză avea de la șaptezeci de mii de oameni în sus, putând să ajungă până la două sute de mii, ceea ce era o cifră imensă pentru data aceea. În plan tehnic, era înaintea tuturor celorlalte armate din Europa, atât în ce privește modernitatea armamentului, cât și a disciplinei militare. În particular, artileria franceză era recunoscută ca fiind „genială", întrucât reușea să ducă la bun sfârșit acțiunile de asediu. Mareșalul Vauban, unul dintre tehnicienii cei mai vestiți ai regelui, a construit de jur-împrejurul imperiului, la frontiere, adevărate fortificații de apărare. Ca să nu mai vorbim de flota bine dotată. Cea din Atlantic era formată din vase ușoare, cu velă, capabile să depășească vasele grele, olandeze și engleze. În Mediterana, avea galere mari cu rame, la care au fost trimiși să „lucreze" un număr mare de hughenoți.[3]

II. RĂZBOIUL REGELUI WILHELM

Cum era de așteptat, orgoliosul Ludovic al XIV-lea n-a putut suporta ca Europa să se unească împotriva lui și, pe 15 noiembrie 1688, a declarat război Provinciilor Unite, care făceau parte din Liga Augusta, cu Olanda, Anglia, Germania și celelalte țări protestante. În principal, războiul s-a dat între francezi și englezi, dar a antrenat întreaga lume, devenind un război mondial: s-au dat războaie în Italia, Germania, Flandra, Irlanda, Catalonia, America de Nord, între coloniile franceze și engleze, Antile și India.

Dincolo de așteptările lui Wilhelm al III-lea, războiul a fost lung și greu de purtat. S-a întins pe aproape un sfert de secol, fiind urmat de „cel de al doilea război de o sută de ani", adică de

[3] Giorgio Spini, op.cit., p. 11.

nesfârșitele conflicte între Anglia și Franța, care urmau să se termine doar la Waterloo.

Inițiativa valdenzilor de a se alătura Ligii a fost o dovadă de mare curaj; deși urmau să fie sprijiniți de Olanda pentru acțiunea militară de a recuceri propriile văi, totuși armata franceză le-a fost mult mai aproape decât trupele olandeze. De asemenea, în urma Sentinței Curții de la Grenoble, 1630, și a operațiunilor militare ale generalului Catinat din timpul războiului valdenz, mare parte a Văilor au fost anexate la Imperiul Francez. O acțiune militară de intrare în văi putea să fie considerată act de invazie a Franței și ar fi avut drept consecință un conflict care putea fi fatal. Totuși toate acestea erau mici în comparație cu dorul de casă și de libertate.

III. CHEMAREA ALPILOR

A. Prima tentativă

„Lusernezii, îndrăgostiți la nebunie de țara lor, spun mereu că sunt gata să riște totul ca să se poată întoarce”[4], așa îi scria rezidentul francez de la Geneva suveranului său despre atitudinea pe care o aveau refugiații din Luserna.

Deși Geneva i-a primit cu porțile deschise, mulți dintre valdenzi nu erau obișnuiți cu viața de aici și tânjeau de dor după patria dragă. Gândul că văile lor sunt lăsate paraginii și că ar putea să se întoarcă să readucă viața în munți le dădea aripi. Conducătorii elvețieni au vrut să îi îndepărteze spre granița de nord și le-au oferit posibilitatea să emigreze în altă parte, dar ei, la fel ca niște copii care se lipesc de haina mamei plecate de acasă, au insistat să rămână lângă graniță. Voiau să fie cât mai aproape de țara lor.

Situația nu putea să fie tolerată de prinții elvețieni, care și-au luat angajamentul în fața ducelui că îi vor „împrăștia” pe valdenzi în toată Elveția. Ca atare, i-au obligat să se mute în Mores, Payerne, Morat, Brugg și, în mod special, în Berna. Au fost nevoiți să

[4] A. Armand-Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 171

accepte, dar gândul lor a rămas la patria dragă, așteptând momentul să o poată revedea.

O grupă de oameni curajoși, în loc să se mute în Nord, așa cum cerea acordul, au pus la cale o expediție de reintrare în ducatul de Savoia. Era în iunie 1687. În secret, au trecut lacul Leman și au intrat pe neașteptate în localitatea Aigle. Prezența lor i-a pus în alertă pe locuitorii din Aigle. Alertat a sosit și responsabilul cu ordinea publică și i-a invitat să se adune în biserica locală. Aici le-a prezentat situația dramatică la care se expun împreună cu familiile lor. Le-a vorbit despre pastorii din închisorile din Torino, rămași drept garanție a împlinirii acordului. Le-a prezentat situația politică internațională și, în cele din urmă, i-a rugat frumos să abandoneze expediția. Emoționați de cuvântarea funcționarului și fără experiență, au acceptat să renunțe.

Această tentativă a avut un efect puternic pe toate planurile. În plan extern, a pus în alertă autoritățile savoiarde, care au întărit granița elvețiană. În plan intern, a dus la o înăsprire a relațiilor dintre principii Elveției și conducătorii valdenzi. Această „lipsă de înțelegere" din partea autorităților de la Berna și Geneva i-a mobilizat pe mulți valdenzi să pună la cale un plan de fugă bine organizat. Organizatorii principali erau cei doi căpitani, Giosua Gianavello și Henri Arnaud.

Pentru început, așa cum am spus, Arnaud s-a întâlnit cu regele Wilhelm al III-lea și au făcut împreună planul de repatriere. Regele olandez i-a pus la dispoziție o cantitate importantă de bani pentru dotarea armatei valdenze. Cu acordul și cu banii regelui în buzunar, Arnaud a trecut în mare taină la organizarea efectivă a armatei. Lucrul nu era simplu, întrucât mulți valdenzi erau împrăștiați în diverse cantoane, iar prinții Elveției erau cu ochii pe ei. Cu toate acestea, a reușit să pună la punct o armată de aproximativ o mie de oameni bine înarmați. A adunat provizii și cele strict necesare unei astfel de expediții. O dată realizate toate acestea, aștepta doar momentul favorabil să poată da semnalul de plecare.

B. Întoarcerea acasă

În august 1689 a sosit momentul favorabil: Franța și-a mutat mare parte a trupelor în nord, unde intenționa să declare război Olandei și Angliei, iar ducele Amedeo s-a implicat în înăbușirea unei revolte în Monregalese. Acum era momentul de acțiune.

În fruntea armatei a fost desemnat căpitanul Jean Jacques Bourgeois, din Neuchatel. Întrucât Arnaud nu era expert în arta războiului, a fost de preferat ca, în fruntea expediției, să fie un militar de profesie. Nu știm din ce motive, comandantul nu a putut să fie prezent la întâlnire, dar expediția a pornit fără el.[5]

Întâlnirea a fost programată pe 27 august, pe malul lacului Leman. Au ales plaja Prangis, nu departe de Nyon, pentru că era unul dintre punctele cele mai înguste, de numai patru kilometri, și dădea direct pe coasta savoiardă. O dată cu venirea serii, au început să sosească diferite grupuri de valdenzi. Între ei era un număr important de hughenoți și chiar de elvețieni. Erau trei pastori, Arnaud, Moutoux și Chyon, și un anumit căpitan, Turrel.[6] Toți erau înarmați și aveau provizii pentru mai multe zile.

O dată cu lăsarea serii, a început o ploaie măruntă și deasă, care ascundea mișcările care se făceau pe malul lacului. Au așteptat aproape toată noaptea, ca să sosească ultimele grupe și, în mod special, îl așteptau pe comandantul Jean Jacques Bourgeois. Întrucât el nu a ajuns, au decis să-i încredințeze funcția căpitanului Turrel, urmând ca pastorul Arnaud să îl ajute de aproape. Era către dimineață.

Aranud a cerut întregii oștiri să se plece pe malul lacului și acolo au înălțat o rugăciune lui Dumnezeu, ca să îi ajute în acțiunea

---

[5] El a continuat să strângă voluntari dintre valdenzii rămași în Elveția și hughenoți și, pe 21 septembrie, în plină zi, a forțat granița ducelui de Savoia. Acțiunea sa a fost blocată de armatele ducale. A fost prins și trimis în judecată pentru trădare. În urma procesului, a fost găsit vinovat și a fost condamnt la moarte. E. Baehler, *Der Freischarenzug nach Savoyan…*, XXIV, 1917, p. 1- 86; în A. Armand-Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 176

[6] Acest căpitan, împreună cu Arnaud, a condus întreaga operațiune. Idem, p. 16.

la care porneau. Apoi s-au îmbarcat în bărcile dinainte pregătite și, în mare liniște, au trecut pe coasta cealaltă.

Răsărea soarele când au trecut în marș prin dreptul localității Yvoire. Aveau de parcurs circa două sute de kilometri printre munți, trecători și văi cu ape, urcând și coborând, trecând de la o mie la două mii de metri altitudine. Corpul de armată era organizat după modelul lui Giosua Gianavello: grupe mici, cu un conducător în frunte. În față se afla un grup de avangardă, care cerceta terenul, grosul trupelor era la mijloc și un alt grup, în spate, închizând coloana și supraveghind să nu fie atacați.

Alarma a fost dată de la primele ore ale dimineții de către locuitorii din Yvoire. Locuitorii din alte sate au pus mâna repede pe arme și le-au ieșit înainte să-i oprească. Au avut loc câteva schimburi de focuri, dar, în fața expediției bine înarmate a valdenzilor, efortul lor a fost zadarnic, așa că i-au lăsat în pace.

Giosua Gianavello a scris o serie de instrucțiuni pe care ei trebuiau să le respecte cu mare strictețe. Între altele, el le-a sugerat să ia ostatici din fiecare localitate pe unde trec, în felul acesta puteau avea asigurată trecerea. Două zile mai târziu, au putut verifica pe viu acest sfat.

Au ajuns la trecătoarea Cluses – „Porți" –, care era doar un pod îngust pe marginea unor ziduri de piatră. În fața lor, podul era baricadat și locuitorii refuzau să le permită să treacă. Să ia podul cu asalt era prea riscant, să se întoarcă pe alt drum, pierdeau timp prețios. Atunci au scos la iveală ostaticii: un călugăr din Les Voirons și câțiva nobili din Massongry. Cu ajutorul lor, au reușit să-i convingă pe locuitori să le deschidă drumul.[7] Respectând instrucțiunile lui Gianavello, s-au abținut de la orice formă de jaf, iar acolo unde au fost nevoiți să ia alimente, le-au cumpărat cu bani.

În afara unor mici incidente și a ploii, care a curs continuu în primele zile, s-au deplasat în liniște. Au făcut o sută șaptezeci de

[7] Giorgio Tourn, *L'exercito dei santi*, în *Il Glorioso Rimpatrio dei Valdesi*, CSSV, nr. 10, 1988, Claudiana, Torino, p. 59.

kilometri în șase etape. Pe 2 septembrie, spre seară, au ajuns la piciorul muntelui Moncenisio. Erau extenuați. Cu câteva ceasuri înainte, tocmai traversaseră prin Colle dell' Iseran, la o altitudine de 2759 m, iar acum trebuiau să se pregătească de un nou urcuș.

> „Nu se poate povesti cât de mult suferim din cauza înălțimii acestor munți, dar gândul întoarcerii în țara noastră, pentru restabilirea împărăției lui Isus Christos și pentru distrugerea împărăției idolești a lui Antihrist reaprinde zelul nostru tot mai puternic"[8]

O dată ce au urcat Moncenisio, valdenzii au decis să evite coborârea în Vale de Susa, cum planificaseră inițial, întrucât aflaseră că au fost trimise trupe franceze să îi întâmpine. În aceeași vale se află Fortul Exiles[9], în care cu siguranță erau comasate alte armate, așa că au continuat traseul munților, mergând spre Colle Clapier, 2472 m. În timpul urcușului, a început să plouă, iar când au ajuns pe vârful Clapier, a început să ningă. Traseul era foarte periculos și cerea un efort mare. Erau obosiți, flămânzi și uzi din cap până în picioare, dar trebuiau să urce. La un moment dat, din cauza ninsorii au pierdut drumul. Au mers mai multe ore fără să știe încotro. Sosirea nopții i-a apucat pe toți dezorientați și extenuați. Au petrecut noaptea strânși unul în altul sub cerul liber, între stânci.

Ziua următoare, pe 3 septembrie, a fost cea mai dificilă din toată călătoria. Au reușit să găsească drumul și au încercat să surprindă trupele franceze și să deschidă drumul prin trecătoarea Finestre spre Pragelato și apoi San Martino. Planul lor a eșuat. Coborând în Giag Lyone, avangarda a întâlnit trupele trimise de duce să păzească văile. A avut loc un scurt conflict, care s-a încheiat cu pierderea unui grup – oamenii au fost făcuți prizonieri. A urmat

[8] Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 178.

[9] Fortul Exilles, poate fi văzut până astăzi. În acest fort a fost închis pentru câțiva ani celebrul deținut „omul cu masca de fier".

retragerea valdenzilor. Între prizonieri au fost luați și doctorii Muston și Malanot. Trebuiau să caute altă cale. Care? După mai multe ore de mers, au decis să coboare prin Vale Dora și de aici să urce spre Pragelato și Chisone.

Spre seară s-au apropiat de localitatea Salbertrand. Apele râului Dora erau mari și singura posibilitate de a trece era podul din Salbertrand. Ajunși în apropierea podului, au observat că era bine păzit de francezi. S-au adunat în grabă și s-au sfătuit ce să facă. Erau atât de obosiți și de flămânzi, încât nici măcar nu mai aveau putere să meargă, dar să mai dea și o altă luptă. Mulți au fost de părere să se odihnească și să pornească atacul în zori. Arnaud, în schimb, era pentru un atac imediat. Dacă așteptau, era posibil să sosească trupe de rezervă, iar la lumina zilei era mai greu de atacat podul. În cele din urmă, au hotărât să atace în aceeași noapte.

Lupta a fost crâncenă; la prima salvă toți valdenzii s-au trântit la pământ, lăsând ca plumbii să se piardă în vânt, apoi s-au aruncat spre pod… În ciuda elanului, au fost respinși. Au revenit strigând: „Podul este al nostru!" În realitate, podul era încă în mâinile francezilor, dar acest strigăt i-a mobilizat pe valdenzi să reia atacul. A urmat lupta corp la corp și valdenzii au reușit să pună stăpânire pe pod. În momentul acela, cineva a strigat: „Angrogna" – numele celei mai dragi localități. Strigătul a fost preluat și repetat de toți ceilalți valdenzi. Era strigătul disperat de încurajare. Când s-a ridicat valul acela de voci, francezii au înțeles „Grogna" – „moarte", și dezorientați au părăsit câmpul de luptă.

Era ora două noaptea, bătălia a durat două ceasuri. Ploaia s-a oprit și, de după munți, s-a arătat luna. Valdenzii erau la capătul puterilor. Erau prea obosiți ca să se mai poată bucura, în plus această victorie i-a costat foarte scump: au pierdut aproape o treime dintre oameni. Unii au fost omorâți, iar alții au fost luați prizonieri de francezii în retragere. Între aceștia a fost luat și pastorul Giovanni Muston.[10]

[10] A fost condamant la douăzeci și patru de ani de galeră, până în 1713, când regina Anna a Angliei a intervenit să fie eliberat. A. Armand-Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana,

Fără să se odihnească, au strâns toate armele pe care le puteau folosi, iar pe celelalte le-au aruncat în apă. Au strâns răniții și i-au lăsat la marginea satului, sperând să fie îngrijiți de săteni,[11] și în aceeași noapte au pornit mai departe, să apuce să urce dincolo de trecătoare, în munți. Din când în când suna goarna, ca să îi ajute pe cei împrăștiați să se orienteze. Cu toate acestea, mulți s-au pierdut. Alții, pur și simplu, au căzut la pământ epuizați. O parte dintre ei au fost prinși de piemontezi și arestați, alții s-au predat de bunăvoie.

Cei șase sute de valdenzi rămași au continuat să meargă până la răsăritul soarelui. Pe când se lumina, au ajuns la vârful Costapiana, la altitudinea de două mii de metri. Erau în siguranță. De aici se vedeau bine văile lor dragi. În ciuda oboselii și a ploii care a reînceput, s-au plecat în genunchi și au înălțat o rugăciune de mulțumire lui Dumnezeu. Apoi s-au culcat. Au dormit până după-amiază.

După-amiază, au trecut valea Pragelato care, în mod neașteptat, era slab păzită și au urcat spre trecătoarea Pis, unde aveau informații că sunt așteptați de un corp bun de armată. Știrea era adevărată. Au așteptat întreaga noapte și, o dată cu ceața dimineții, s-au apropiat cât au putut de mult de fortificațiile savoiarde. Lupta a fost scurtă și au reușit să obțină victoria. Au luat patruzeci și șase de prizonieri pe care i-au omorât.

Pe 8 septembrie au ajuns la Pralli.

> „Am găsit templul din localitatea Ghigo încă în picioare, l-am curățat de tot ce aparținea cultului roman, apoi am cântat Psalmul 74: 'Pentru ce, Dumnezeule, ne lepezi'." Domnul Arnaud, pentru a putea fi auzit de toți care erau înăuntru și afară, s-a urcat pe o bancă și, după ce a cântat Psalmul 129, a predicat, explicând anumite versete…"[12]

Torino, 1984, p. 179; Arturo Pascal, *Le Valli durante la guera di rimpatrio dei valdesi, I, Dalla Conquista del colle Pis al reintro sul castelo della Balziglia*, Torre Pellice, 1967, p. 458.

[11] Răniții și prizonierii luați de piemontezi au fost duși în închisorile din Torino, de unde li s-a dat drumul un an mai târziu. Prizonierii luați de francezi au sfârșit pe galere, unde s-au chinuit mulți ani. Giorgio Tourn, *L'exercito dei santi*, în *Il Glorioso Rimpatrio dei Valdesi*, CSSV, nr. 10, 1988, Claudiana, Torino, p. 63.

Pe 10 septembrie, au ajuns la Bobbio Pellice. Erau acasă. A doua zi, pe 11 septembrie, s-au adunat cu toții la Sibaud, într-o poiană, deasupra localității Bobbio, ca să asculte predica pastorului Moutoux (singurul rămas printre valdenzi, întrucât ceilalți au fost capturați). A predicat din Luca 16:16 „Legea și profeții au ținut până la Ioan; de atunci încoace, Evanghelia Împărăției lui Dumnezeu se propovăduiește și fiecare dă năvală ca să intre în ea".

După predică, Arnaud a citit textul unui jurământ[13] de unitate și supunere față de comandanți și față de Dumnezeu. Exista riscul ca, o dată ajunși în văi, fiecare să se împrăștie să își vadă casa și pământurile. O dată împrăștiați, tot efortul lor ar fi fost zadarnic. În plus, exista și tendința de a jefui casele catolice și de a încerca lupte inutile cu armatele cantonate în vale.

După ce a fost citit jurământul, toți au ridicat mâna și s-au angajat să îl respecte.

IV. BALZIGLIA

A. Din nou banditi

În ciuda instrucțiunilor severe date de Gianavello și a jurământului făcut la Sibaud, curând armata s-a împărțit în două,

[12] Dintre toate templele valdenze, acesta a fost singurul care nu a fost distrus în timpul războiului din 1686. A fost transformat în Biserică Catolică. Ultimul pastor care a predicat în templu a fost Leydet. El a refuzat să se predea și s-a refugiat într-o peșteră, continuând să cânte și să se roage. A fost prins pe când se ruga, a fost dus la Luserna și a fost spânzurat la poarta orașului. Giorgio Tourn, *L'exercito dei santi,* în *Il Glorioso Rimpatrio dei Valdesi,* CSSV, nr. 10, 1988, Claudiana, Torino, p. 63; A. Pascal, *Le Valli durante la guera di rimpatrio…*, Torre Pellice, 1967, p. 458.

[13] „Dumnezeu, prin harul Său, ne-a condus în mod minunat în țara părinților noștri, pentru a restabili cultul sfintei noastre religii; continuăm să împlinim marea acțiune pe care am început-o… noi, pastori, căpitani și alți oficiali, jurăm și promitem în fața lui Dumnezeu, cu pedeapsa de a ne pierde sufletele, să respectăm unitatea și ordinea, să nu ne împrăștiem cât Dumnezeu ne dă viață sau chiar dacă vom rămâne doar trei sau patru…" Fragment din *Jurământul de la Sibaud*. Giorgio Tourn, *I valdesi,* Claudiana, Torino 1999, p. 186-187.

dedându-se la jafuri și ucideri. O parte l-a urmat pe Arnaud, mutându-se pe platourile înalte din Angrogna, altă parte a rămas cu căpitanul Turrel în Val Pellice. Ambele grupe, în loc să se mulțumească cu casele părăsite de coloniștii catolici, au început să facă, în numele nevoii strângerii de provizii, acțiuni de jaf și de represiune.

Căpitanul Turrel, nemulțumit de poziția autoritară a lui Arnaud, precum și de direcția pe care a luat-o acest „război sfânt", a decis să se întoarcă la Geneva cu un grup de doisprezece hughenoți.[14] Pe când se întorcea, a fost prins la Embrun, a fost judecat și condamnat la moarte împreună cu cei doisprezece tovarăși. Grupul rămas fără el s-a împrăștiat. Unii au continuat acțiunile de jaf pe cont propriu și au fost luați prizonieri de francezi sau au fost omorâți, alții s-au alipit corpului condus de Arnaud.

Nici grupul condus de Arnaud nu a fost mai liniștit. În lunile octombrie – noiembrie au făcut multe „incursiuni" în Vale Pragelato, pentru „achiziționarea" celor necesare traiului. Au luat un mare număr de animale, haine, hrană și chiar femei[15]. Au strâns atât de mult, încât, câteva luni mai târziu, un martor declara că aveau „bani și haine din belșug și chiar o mare cantitate de tutun și țuică."[16]

Unii istorici valdenzi încearcă să minimalizeze aceste aspecte rele, justificându-le prin nevoia de hrană, dar chiar Arnaud în *Historia* sa recunoaște că „jafurile sunt o rușine pentru valdenzi." Chiar dacă în secolul al XVII-lea era normal să se procedeze în maniera aceasta, pentru poporul valdenz „însemna o gravă decădere de la ținuta morală și de la idealul care i-a animat până atunci."[17]

---

[14] A luat cu el și banii pe care valdenzii îi încredințaseră la jurământul făcut la Sibaud. Idem 23.

[15] A. Armand-Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 187.

[16] A. Pascal, *Le Valli durante la guera di rimpatrio…*, Torre Pellice, 1967, p. 479.

[17] Giorgio Tourn, *L'exercito dei santi, în Il Glorioso Rimpatrio dei Valdesi*, CSSV, nr. 10, 1988, Claudiana, Torino, p. 68.

B. Fortăreaţa

În vederea iernii au decis să mute întreaga tabără la Balziglia, în vârful văii Massello. Acest loc era foarte bine protejat de munți. Piscurile „Quatro denti" („Patru dinți") străjuiau în cele patru laturi. Accesul se putea face ușor dinspre Villar Pellice, pe lângă piatra îngustă a stâncii Castello. În spate, era un pisc de refugiu, numit „Pan de Zucchero" („Căpățână de zahăr"), care făcea legătura cu alți munți. Masivul Pelvoux, 2 807 m, era ultima scăpare. Cu puține eforturi, puteau să transforme acest loc natural într-o fortăreață de necucerit.

Au decis să așeze tabăra la Castello. Aici au construit cabane din lemn, au pus la punct un sistem de fortificații alcătuit din tranșee și baricade, apoi au alcătuit un sistem de siguranță, care consta dintr-un lanț de șaisprezece tranșee, în care se puteau refugia la vreme de nevoie. În trecătorile dinspre „Quatro denti" au făcut aceleași fortificații.

În privința resurselor alimentare, alături de ceea ce au luat din văi, au descoperit câmpuri de grâu semănate de locuitorii catolici, rămase neculese. Nu departe, era o moară pe care au pus-o în funcțiune, așa că au avut pâine toată iarna. Iată ce a scris un martor ocular:

> „Fiindcă au grâu, castane, brânză și nuci în mare cantitate, lemne, apă și chiar o moară, pot să reziste mult timp. Suferă din lipsă de sare, dar pun multă brânză în ciorbe pentru a le săra… Fac pulbere de foc cu salnitro, pe care îl găsesc printre stânci, și sulf, din care au mare cantitate, ascunsă de la primul război…"[18]

Întreaga iarnă a trecut liniștită, cu excepția incursiunilor de jaf pe care le-au făcut în vale. Între acestea, este de notat măcelul de la începutul lunii martie, în Pramollo și San Germano, „drept pe-deapsă" pentru distrugerea morii de către francezi. Atunci au omorât mulți soldați și oameni nevinovați, punând mâna pe avutul lor.[19]

[18] A. Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 181.

C. Ultima rezistență

Acest cuib de rebeli nu putea să fie tolerat mult timp. Generalul Catinat, care avea experiență în lupta cu valdenzii, a fost însărcinat să pregătească operațiunile. A adunat o armată de patru mii de soldați, împreună cu încă o mie patru sute de ajutoare pentru servicii. Au organizat totul cu multă atenție și au decis să atace după modelul folosit în celelalte războaie – din trei direcții.

Atacul s-a declanșat pe 2 mai. Primele două coloane au apucat spre vârful munților, ca să îi surprindă din spate, iar a treia, cea principală, a atacat din față, dinspre urcușul spre Castello. Coloanele de sus erau însoțite de pionieri care pregăteau terenul și la nevoie întindeau poduri mobile. După mai multe ceasuri, au reușit să ajungă în partea înaltă a stâncilor. Pe când se pregăteau să pornească atacul, a pornit o vijelie târzie de lapoviță și ninsoare, însoțită de o ceață atât de deasă, încât au fost nevoiți să rămână pe loc.

În timpul acesta, Catinat a pornit atacul cu corpul principal de armată. Ceața deasă și ploaia au încetinit mișcarea trupelor, dându-le valdenzilor timp să organizeze rezistența. Au pregătit stânci, lemne și o baterie de archebuzieri. Au așteptat ca inamicul să se apropie și, la un semnal, au dat drumul pietrelor și au descărcat armele. Surprinși, francezii s-au retras. Atunci, valdenzii au ieșit din tranșee și au trecut la atac. Soldații generalului au rupt-o la fugă, lăsând în urmă aproape două sute de morți, în timp ce valdenzii aveau un singur rănit.

Un martor ocular scria:

> „Astăzi am văzut atacul de la Balziglia… și trebuie să spun că lucrurile până la această oră nu merg bine. Au rămas (murit), din câte se zice, mulți oficiali și soldați, fără să se fi putut câștiga nimic. Barbeții s-au apărat foarte bine în spatele fortificațiilor lor; o mică furtună a cauzat un mare deza-

[19] În urma acestor acțiuni, numărul valdenzilor a scăzut la 350-370 de persoane. Idem, p. 29.

vantaj, apoi ploaia și o zăpadă teribilă au durat până seara, că îți era milă să vezi trupele luptând pe o asemenea vreme”[20]

Un ofițer spunea:

„…Acei mizerabili sunt așa de bine fortificați, că este imposibil să-i scoți din cuibul lor fără artilerie sau înfometare. Soldații noștri au suferi atât de mult, încât nu știu cum pot să îi încurajez pentru un al doilea atac.”[21]

În timp ce generalul pregătea trupele, valdenzii și-au întărit pozițiile, făcând un gest inutil de cruzime. Au ucis toți prizonierii și au înfipt capetele lor în pari înaintea tranșeelor, „ca să le arate inamicilor”, cum scrie Arnaud, „că nu vor să trateze cu ei”. Acest gest de neomenie față de prizonieri este un rezultat firesc al faptului că, o dată ajunși în văile Alpilor, au uitat misiunea pentru care au venit – să readucă credința – și s-au dedat la jafuri, omoruri și alte lucruri neîngăduite. Este consecința firească a îndepărtării de Dumnezeu.

Următorul atac a fost stabilit pe 24 mai. Ca să susțină înaintarea trupelor, generalul a adus artileria. În fața loviturilor de tun, fortificațiile valdenze s-au dărâmat. Ei s-au retras spre Pan de Zucchero, sperând să reziste asaltului. A fost o mișcare greșită. În curând au sosit cele două corpuri din spate, care i-au înconjurat. Erau prinși ca într-un clește. Nu aveau nici o scăpare și, în câteva ceasuri, urmau să fie nimiciți.

În ceasul acela, și-au dus aminte din nou de Dumnezeu. Deși se purtaseră în chip nevrednic de Numele Său și Îl uitaseră, acum s-au întors spre El. Au îngenuncheat, cerând ajutorul Său. La un moment dat s-a lăsat ceața, apoi a venit seara. Atacul final al francezilor a fost lăsat pentru a doua zi. Aceasta a fost salvarea valdenzilor.

O dată cu lăsarea nopții, căpitanul Filippo Tron, care cunoștea bine acele locuri, le-a propus să fugă pe o potecă foarte îngustă,

[20] A. Pascal, op. cit.,823-824 în A. A. Hugon, *Storia dei valdesi*, Claudiana, Torino, 1984, p. 191-192.

[21] Idem, p. 20.

pe care el o știa de când era copil. Trecătoarea era periculoasă și trebuia parcursă cu multă grijă. Totodată, trebuiau să treacă printre rândurile francezilor, și aceasta nu era deloc simplu.

Au aprins focurile, ca să sugereze că sunt încă pe munte și, în liniștea nopții, s-au înșiruit unii după alții, trecând pe marginea muntelui. Toată noaptea și toată ziua următoare au mers fără să se oprească. După-amiază, au traversat muntele spre Rodoretto, iar spre seară au ajuns la Pramollo.

Dezamăgirea francezilor a fost foarte mare și au trebuit să coboare cu mâinile goale.

În următoarele șapte zile, valdenzii au hoinărit prin munți, evitând să se așeze într-un loc fix. Vestea că ducele de Savoia s-a alăturat la Liga Augusta, împreună cu prinții protestanți, i-a umplut de bucurie.

Într-adevăr, pe 4 iunie, Vittorio Amedeo II a rupt alianța cu Franța și s-a aliat cu Anglia, Olanda și Austria. În aceeași zi, Franța i-a declarat război ducelui de Savoia. Din acel moment, soldații francezi au devenit inamicii piemontezilor și ai ducelui. Generalul Clerambaut, care a făcut atâtea servicii ducatului, a fost luat prizonier la Torre Pellice, chiar pe locul unde mai înainte luptase pentru duce. Imediat, ducele a emis un edict de eliberare a valdenzilor. Și a semnat un pașaport de liberă trecere. Valdenzii au fost salvați.

CAPITOLUL XVII

O NOUĂ LUMINĂ ÎN VĂI

I. DIN GHETOU, LA PIERDEREA CREDINȚEI

A. Ultimul val

În luna mai 1694, Vittorio Amedeo a dat un edict prin care permitea restabilirea cultului valdenz. S-au deschis granițele, ca toți emigranții să se poată întoarce în țară; copiii, care fuseseră luați cu forța în timpul războiului din 1686 ca să fie catolicizați, au fost dați părinților lor, iar pastorilor eliberați în 1690 li s-a dat dreptul să predice. Acest edict a făcut ca valdenzii să se înscrie ca voluntari în armata ducală și să lupte împreună cu Liga Augusta împotriva francezilor.

Războiul a durat mult și nu s-a terminat bine pentru piemontezi. Francezii au ieșit învingători și au ocupat mari părți din teritoriul ducelui.[1] Printre altele, a fost ocupată și partea occidentală a Piemontului. La încheierea războiului, în 1696, au fost semnate o serie de acorduri, prin care ducele a cedat Franței zona Pinerolo și Val Chisone. Acestea erau văile valdenzilor.

Declarația de cedare le-a adus din nou necazuri. Între acestea a fost edictul dat de ducele Vittorio Amedeo II, pe 20 iunie 1730, și confirmat de Senatul din Pinerolo, prin care toți trebuiau să se întoarcă la credința catolică sau să părăsească țara.[2] În urma acestui

[1] În timpul conflictului dintre Savoia și francezi, ducele Vittorio Amedeo II, înconjurat de trupele inamice, nu a găsit altă cale de scăpare decât să se refugieze în munți. În ciuda tuturor „necazurilor" pe care li le făcuse valdenzilor, ei l-au primit bine și l-au găzduit într-o casă din Rora. Aici a așteptat câteva zile până au sosit trupele lui Eugenio de Savoia, cu care a plecat să elibereze orașul Torino. *Come viveano*, Claudiana, Torino, p. 97.

edict, o parte dintre ei s-au întors în Elveția, alții au emigrat în Germania. O bună parte a refuzat să plece – erau hotărâți să rămână acolo la fel ca înaintașii lor.

Din fericire, în afară de presiuni și amenințări din partea preoților, nu s-a întâmplat nimic. Epoca întunecată a persecuției deja trecuse. Douăzeci de ani mai târziu, în 1750, poporul valdenz a căpătat definitiv recunoașterea și libertatea.

B. „Un obiect de muzeu"?[3]

Așa își începe doctorul Bouchard studiul său cu privire la ultima etapă a istoriei acestui popor. Da! Un obiect de muzeu. Aceasta este cruda realitate. În următorii o sută cincizeci de ani, mișcarea „Săracilor" de altădată se va transforma încet, dar sigur, într-un impunător monument de muzeu. Iată în câteva cuvinte acest trist proces de pierdere a identității.

O dată cu încheierea persecuțiilor, poporul a cunoscut o puternică înflorire. Văile s-au umplut din nou de oameni și o nouă viață a cuprins văile. Au fost reconstruite casele, au venit noi familii și au apărut copii. Cirezi de vite și turme de oi albe au început din nou să acopere munții. Animalele au devenit o sursă importantă de câștig. Turmele, care până acum le ofereau doar o sursă de existență, devin dintr-o dată una dintre cele mai prospere afaceri, așa că oamenii au început să se ocupe exclusiv cu creșterea lor. De primăvara până iarna, urcau în munte și se ocupau neîncetat de îngrijirea animalelor. Nu mai aveau timp pentru altceva. Lucrul

[2] Iată un fragment din textul edictului: „Toți cei născuți în Biserica Catolică, deveniți protestanți, dar care au abjurat pe orice motiv înainte de 1686 și care s-au întors la protestantism, sunt, în virtutea edictelor de dinainte de 1686, vrednici de moarte… Cei născuți catolici după 1686, care au locuit în afara granițelor și care au trecut la protestantism, sunt vrednici de aceeași pedeapsă… Dar mila specială, demnă de admirație veșnică a Maiestății Sale, îi lasă în viață, cu condiția ca în zece luni să se întoarsă la catolicism sau să părăsească țara…" Guido Mathieu, *Il Candeliere sotto il moggio*, Societa di Studii Valdese, Torre Pellice, 1946, p. 1 2.

[3] Giorgio Bouchard, *Dal rimpatrio ad oggi*, în *Il Glorioso Rimpatrio dei Valdesi,* CSSV, nr. 10, 1988, Claudiana, Torino, p. 87.

acesta nu a fost rău la început, dar a transformat cu timpul mentalitatea misionară într-una materialistă.

Din punct de vedere spiritual și intelectual, a avut loc o înviorare: au apărut mișcări de trezire spirituală, au fost reconstruite templele și, acolo unde nu erau, au fost construite altele noi. Au fost aduși pastori din Elveția și chiar profesori. Căpitanul Beckwith s-a ocupat de construirea școlilor și toții copiii au fost obligați să frecventeze școala. Sistemul de altădată al vechilor *barba* a fost definitiv înlocuit. Peste tot a înflorit o altă viață, pe care nu o cunoscuseră niciodată, cu mult mai multe posibilități.

Pe măsură ce comunitatea creștea, era tot mai mare tentația de a coborî în vale. La început mai timid, apoi cu tot elanul, au început să părăsească munții și să se așeze în orașele din câmpie. Unii dintre ei au continuat să predice, așa se face că, la 1847, au pus piatra primului templu în orașul Torino. Dar, ademeniți de viața ușoară a orașului, încetul cu încetul, s-au lăsat prinși în tot felul de afaceri, care le-au răpit timpul și preocuparea pentru care au coborât din munți. Au cumpărat noi proprietăți, și-au făcut case și s-au mutat în ele, părăsind definitiv munții. Liniștiți și liberi, mulțumiți cu ritmul „vieții din vale", ducând o viață ușoară și fără grijă pentru ziua de mâine, mulți au uitat de misiune și, în câteva zeci de ani, au început să uite și de Dumnezeu. În numai trei generații, au devenit de nerecunoscut. Erau valdenzi, dar „nu mai erau credincioși."[4]

II. O NOUĂ LUMINĂ ÎN VĂI

În vara anului 1864, ex-fratele franciscan polonez, Michael Belina Czechowski, s-a întors din America în Europa pentru a predica solia revenirii lui Isus și a pregătirii speciale în vederea întâlnirii cu El. După mai multe calcule personale, a hotărât să poposească în văile valdenze ale Piemontului. A ajuns la Luserna de San Giovanni și aici și-a început activitatea misionară.

[4] Giorgio Bouchard, *Dal rimpatrio ad oggi*, în *Il Glorioso Rimpatrio dei Valdesi*, CSSV, nr. 10, 1988, Claudiana, Torino, p. 87.

A lucrat timp de doi ani, întâmpinând multe necazuri. Tradiția istorică a poporului valdenz avea un cuvânt greu de spus și, de multe ori, Czechowski a fost împiedicat să-și prezinte cuvântările. În ciuda opoziției, el a continuat să lucreze și, spre bucuria sa, un grup de persoane au acceptat „noua lumină".

Cine era Czechowski? De unde venea și care era această „nouă lumină"?

Era originar din Polonia. De timpuriu, a intrat în ordinul franciscanilor, dedicându-se vieții spirituale. Pe data de 25 iunie 1835 a fost consacrat în Biserica Sfânta Cruce din Varșovia.[5] Următorii cincisprezece ani i-a petrecut într-un mare zbucium. Era frământat de situația socială a țării, de politica de asuprire a Rusiei, de situația din biserică și de viața lui personală. În cele din urmă, a mobilizat un grup de preoți cu scopul de a face o mișcare de masă împotriva Rusiei.

Politica de represiune a țarului Nicolae I l-a forțat să fugă în Prusia. Pentru un timp a fost capelan, dar, dezamăgit de situația din biserică, s-a decis să facă o reformă. Pentru aceasta a scris un memoriu, pe care i l-a prezentat papei Grigore al XVI-lea în octombrie 1843. În scrisoare, prezenta o serie de reforme, care considera că trebuie să fie făcute în Biserica Catolică.

Din nou dezamăgit, a părăsit Italia, s-a mutat în Franța și s-a oprit la Lyon. Orașul acesta era legat de istoria valdenzilor. Din Lyon, s-a dus la Paris, apoi din nou în Prusia, unde, timp de trei ani, a pus la punct o mișcare de eliberare a Poloniei. A eșuat din nou și a fost expulzat.[6]

Urmează un moment important în viața sa, deplasarea la Geneva. Aici a luat pentru prima dată legătura cu protestanții. Deziluzionat în așteptările sale, a început să se adâncească în căutări

[5] Giuseppe de Meo, *M. B. Czechowski, A study of his life on work in Italy*, în „Atti del Simposio Dedicato a Czechowski", Varșovia, 1976.

[6] M. B. Czechowski, *Thrilling and Instructive Developement and Experience of Fifteen years as Roman Chatolic Clergyman and Priest*, Boston, 1862, p. 270 în Giuseppe de Meo, op.cit., p. 45.

spirituale. A intrat în contact cu „Fratelli”[7], dar nu a fost mulțumit; află de mișcările de trezire din America și pleacă acolo. Ajuns în America, a luat legătura cu mișcarea millerită – adventistă. După ce a făcut un studiu serios al profețiilor biblice, s-a decis să devină membru al Bisericii Creștine Adventiste (1857) și a fost angajat ca pastor.

Deși a avut succes în comunitățile în care lucra, spiritul său liber, întreprinzător nu l-a lăsat în pace. Voia să facă mai mult. Sufletul lui fremăta de dorința de a se întoarce să predice în Europa. Așa că, după mai multe luni de rugăciune, pregătire și călătorie, a pus din nou piciorul pe pământul Italiei.

Ajuns în Italia, a întâlnit câțiva valdenzi și a decis să predice solia revenirii lui Isus în mijlocul acestei comunități. A început cu mult zel. Solia sa principală era pregătirea pentru venirea Domnului și respectarea zilei de odihnă. A luat din nou legătura cu Fratelli și în special cu contele Guiciardini,[8] care era unul dintre conducătorii lor. A început să-i contacteze pe unii conducători valdenzi și a închiriat o sală unde ținea conferințe. Unii localnici participau cu interes, acceptau dialogul, alții îl considerau excentric sau de-a dreptul nebun. Între cei cu care a început discuțiile a fost și Jean Pierre Comba, pastorul „Bisericii libere”, din Val d’Angrogna.[9]

---

[7] „Fratelli” sunt o biserică evanghelică, născută în Boemia, care apoi s-a întins în toată Europa. Din punct de vedere dogmatic, se apropie de Biserica Baptistă sau Evanghelistă.

[8] Contele Piero Guicciardini a fost unul dintre cei trei conducători ai „Fratelli”-lor. El a primit din partea lui Czechowski mai multe materiale privitoare la respectarea zilei de odihnă și au întreținut corespondență. Între cărțile primite a fost și cartea „Ziua a șaptea”; apel la frații creștini din toate bisericile. Lucrarea a fost găsită în biblioteca personală a contelui, având notată pe ea data de 1 ianuarie 1877, și e posibil să îi fi fost trimisă de doctorul Ribton, fiindcă, la data aceea, Czechowski nu era în Italia. Ea a fost depusă la Biblioteca Națională din Florența, unde se află înregistrată cu Nr. 12, 8 XXIV, cop. 18; publicată în *Il Messagero*, 1976.

[9] Biserica Liberă a fost a doua biserică evanghelică în Italia. Ea promova întoarcerea la spiritul de patriotism al înaintașilor. Renașterea religioasă era văzută ca fiind strâns legată de renașterea națională. În ce privește doctrina, se încadrau în liniile mari ale protestantismului. Giorgio Bouchard, *Dal rimpatrio ad oggi*, în *Il Glorioso Rimpatrio dei Valdesi*, CSSV, nr. 10, 1988, Claudiana, Torino, p. 94-95.

Se știe că la data aceea existau comunități valdenze dizidente, printre care erau și „Bisericile libere", care nu s-au supus politicii „oficiale" a conducătorilor. Deși erau valdenzi, ei nu erau de acord în anumite puncte de dogmă cu linia oficială.

La numai două luni după ce a început predicarea, lui Czechowski i s-au alăturat doi tineri și pe 1 iulie 1860 au fost botezați. Unul dintre ei, Jones, a fost primul misionar în Toscana. Czechowski a continuat să predice, și grupa s-a mărit. Între cei botezați a fost și un tânăr din Val Pellice, numit Jean David Geymet.[10] Iată cum descrie acesta experiența întâlnirii sale cu Czechowski:

> „Într-una dintre serile lunii iulie a anului 1863, mă întorceam de la un atelier de pielărie din Torre Pellice, unde lucram… Pe când treceam pe lângă un depozit, am văzut un mic grup de oameni, adunați în jurul unei mese… În mijlocul grupului era un om înalt și subțire, cu o hartă profetică în mână, explicând profețiile din Daniel 2. Era domnul Czechowski. Fiindcă nu aveam o educație religioasă, am fost interesat. Am primit acest adevăr imediat ce l-am auzit și astfel am devenit primul adventist."[11]

Ulterior, el a scris o carte despre respectarea zilei a șaptea ca zi de odihnă.

Între cei care au acceptat solia lui Czechowski, a fost și pastorul valdenz Oscar Cocorda.[12] După o perioadă de studiu, a devenit membru al noii comunități și, o dată cu el, au venit și alte persoane.

---

[10] *Revue Adventiste*, 1 dec.1922, în Giuseppe de Meo, *Granelo di Sale*, Claudiana, Torino, 1978, p. 64.

[11] *Review and Herald*, 27 dec. 1973, p. 20.

[12] Oscar Cocorda a părăsit mișcarea adventă. El a scris un aticol în Buletinul de studii – BSHV intitulat: *Les origines de la Colonie Hollandaise du Cap*, nr. 18, 1901, p. 13-19.

III. „ÎNGERII VĂILOR"

A. Caterina Ravel

După câțiva ani de predicare, Czechowski a lăsat comunitatea din Italia și a plecat să predice mai departe în Europa.[13] În urma lui, grupa de valdenzi adventiști a început să se risipească. Supuși la tot felul de presiuni, batjocoriți, desconsiderați și amenințați cu bătaia, au părăsit comunitatea rând pe rând. Între aceștia a fost și Oscar Cocorda, care a devenit unul dintre cei mai aprigi împotrivitori. Sub tirul nimicitor al „lucrării" sale, întreaga comunitate s-a împrăștiat, cu o singură excepție, Caterina Ravel.

Cine era Caterina Ravel? Nu avem prea multe date despre ea. Știm că s-a născut în 1830, în Torre Pellice. A cunoscut solia adventă și s-a botezat în 1864. În ciuda faptului că toți ceilalți membri ai grupei au plecat, ea a continuat să rămână credincioasă. Ea a păstrat ca zi de odihnă sâmbăta și a continuat să le vorbească oamenilor despre venirea lui Christos. Era cunoscută în toată localitatea pentru spiritul ei de sacrificiu. Timp de zece ani, a rămas singura adventistă în Văi.[14]

În anul 1875, a sosit în Văi un misionar de origine franceză, Daniel T. Bourdeau. Spre surprinderea lui, a descoperit că subiectele predicilor sale erau deja cunoscute și mulți le discutau cu aprindere. În plus, a întâlnit-o pe Caterina Ravel, care păstra aceleași principii ca și el. Lucrarea sa a avut succes și, în scurt timp, mai multe persoane s-au alipit comunității. Jean David Geymet, care a lucrat un timp în Elveția, a revenit la Torre și a deschis casa pentru întruniri religioase și studii biblice. În urma seminariilor, soția sa s-a convins și s-a botezat. Seriozitatea și dragostea cu care lucra Bourdeau au deschis inimile oamenilor, așa că în curând a

[13] A plecat să predice în Elveția. Din această țară, a trecut în Austria și, în cele din urmă, în România. El a fost primul misionar adventist în țara noastră.

[14] Geymet a plecat cu Czechowski în Elveția, Jones în Toscana, iar ceilalți și-au părăsit credința.

ajuns să fie cunoscut ca „misionarul văilor". Lucrarea sa a fost continuată de fratele său, A. C. Bourdeau.

În 1877, a vizitat văile profesorul și misionarul J. N. Andrews. A stat doar câteva zile, apoi și-a continuat călătoria spre Elveția și Austria. Nu mult timp după aceea, s-a îmbolnăvit și a murit. Când vestea morții sale a ajuns la Torre, mulți au plâns. „Între aceștia, spune Geymet, a fost și soția mea, care era atât de întristată, că a plâns."[15]

B. Bun venit, Ellen White!

Între cei care au vizitat Văile Valdenze a fost și Ellen White. Ea avea o mare experiență spirituală și a fost trimisă de Conferința Generală a Bisericilor Adventiste să viziteze și să întărească micile comunități din Elveția și Italia. A vizitat Văile de trei ori[16] și a avut ocazia să participe la întruniri religioase, să discute cu oamenii și să inaugureze Biserica Creștină Adventistă din Torre Pellice. Iată descrierea acestei prime vizite, așa cum apare notată în jurnalul ei:

> „În dimineața zilei de 26 noiembrie 1885, am plecat din Basel spre Torre Pellice, Italia; eram însoțită de fiica mea, Mary K. White, și de fratele B. L. Whitney. Era a patruzeci și opta aniversare și cadoul pe care l-am primit a fost să vizitez acest loc pe care îl visam… La aproximativ treizeci de mile de Torino, am ieșit din vasta câmpie care se întinde pe aproximativ două sute de mile la picioarele Alpilor și am trecut printr-o deschizătură a munților, intrând în Valea Piemontului. Una dintre aceste văi este Luserna, prin care trece drumul. Imediat după ce am intrat în vale, am văzut

[15] La data aceea, soția lui Geymet nu era membră a Bisericii Creștine Adventiste. *Ellen G. White in Europe, The first visit to Italy,* p. 139.

[16] În 27 noembrie – 15 decembrie 1885 – *Historical Sketches of the Foreign Missions of the Seventh-day Adventists, Notes of Travel*, p. 226-249. Visit to Northern Italy; A doua vizită între 16 aprilie -1 mai 1886, publicată în „Adventist Review and Sabbath Herald", *Visit to the Vaudois Valleys*, 01.06.1886; și a treia, între 4-8 noiembrie 1886, *Waldesian Valleys, Special Statements.*

deschizându-se la stânga și la dreapta alte văi. Dar această vale centrală este cea mai largă, pe ea se află și drumul care duce la Torre Pellice… Noi am ajuns aici vineri, pe la ora nouă, și am fost cazați la un om foarte amabil, A. C. Bourdeau, care era misionar aici… În Sabat, le-am vorbit fraților și surorilor în holul casei în care ei țineau de obicei întâlnirile. Din pricina întârzierii proprietarului, au fost puțini prezenți, dar eu am simțit aceeași putere în prezentare ca și cum m-aș fi adresat la sute. Am încheiat cu textul din Isaia 56;1-7 și am încercat să le spun despre importanța ascultării de Dumnezeu și a umblării în lumină."[17]

„Vizita noastră în Văile Valdenze a fost una dintre cele mai deosebite, ținând cont că aceste localități au fost strâns legate de istoria oamenilor lui Dumnezeu din secolele trecute… În aceste locuri, ei au găsit protecție când biserica bântuia cu persecuții crude întreaga Italie. Aici au reușit să-și mențină independența mulți ani după ce Roma stăpânea cu putere… În spatele acestor bastioane ale munților, puse aici special de Dumnezeu ca să protejeze pe poporul Său încă din vremea primei biserici apostolice în Italia, lumina candelei lor a strălucit de-a lungul întregii nopți care a coborât asupra creștinătății."[18]

Din nefericire, lumina spirituală s-a micșorat cu trecerea timpului, ajungând până acolo, încât aproape s-a stins. Mare parte dintre valdenzi au pierdut reperele înaintașilor lor și și-au croit o altă viață. Deja la 1885, Ellen White observa acest lucru:

„Ah, cât de mult s-a schimbat acest popor acum! Spiritul care i-a animat pe părinții lor și i-a condus să caute adevărul pur al Bibliei acum parcă a adormit. Decăderea religioasă

[17] Ellen White, *Historical Sketches of the Foreign missions of the Seventh-day Adventists, Notes of Travel,* p. 226-249. *Visit to Northern Italy*, 27 nov. -15 dec. 1885, p. 231.

[18] Ellen White, *Historical Sketches of the Foreign missions of the Seventh-day Adventists, Notes of Travel,* p. 226-249. *Visit to Northern Italy*, 27 nov. - 15 dec. 1885.

caracterizează acum credința și practica acestui popor, care altădată se temea de Dumnezeu…”[19]

Puținii oameni care erau decișI să respecte Poruncile Scripturii au suferit batjocură, prigoană și persecuție. Ei, care altădată au fost persecutați, acum au devenit persecutori. Ne amintim de un caz. O doamnă a fost foarte interesată de adevăr și a început să țină Sabatul. Cum s-a auzit acest lucru, a fost vizitată de liderii bisericii, care i-au spus că, dacă refuză să se mai unească cu sabatiștii, vor aproba o sumă din trezorerie ca să-și repare fântâna și, mai mult decât atât, îi vor da o anumită sumă de bani în fiecare lună. Aceasta a fost o ispită serioasă pentru o femeie care era săracă și avea o familie mare de îngrijit, dar membrii grupei au fost fericiți să vadă că ea a avut curajul să rămână lângă adevăr:

„Eu plâng pentru oamenii Italiei, în special pentru cei care locuiesc în acele văi. Ei sunt atât de departe de ceea ce au fost părinții lor odată și par să fie mulțumiți cu experiența lor trecută. Ei nu au fost învățați să sacrifice pentru cauza religiei și, pentru cel mai mic lucru care îl fac, cer sprijinul pastorului. Dar știu că Dumnezeu are încă oameni în aceste văi și mă rog ca El să dea jos barierele și să facă să strălucească adevărul. Când noi predicăm, câte un om sau o femeie spune: „Dacă acesta este adevărul, noi îl acceptăm”. Noi suntem fericiți să vedem oameni dispuși să cerceteze, la fel cum făceau pe vremea lui Pavel cei din Berea.[20]

IV. „LUX LUCIT IN TENEBRIS”

Lucrarea nu a avut succese strălucitoare, dar au fost câțiva oameni care au decis să treacă de partea soliei advente. Iată relatarea, așa cum apare în *Notele de călătorie*:

[19] Idem, p. 17.

[20] Ellen White, *Visit to the Vaudois Valleys* în „Review and Herald”, 01/06/1886, în Bill Sherman, *Visit of WaldensianValleys*, Lifestyle Center, p. 17.

„În timpul stagiuni trecute, fr. Geymet a vizitat și a ținut studii biblice într-o sală în Angrogna. La vremea aceea, am avut o bună participare, patruzeci, cincizeci de persoane. Întrucât nu mai erau locuri, unii stăteau pe jos, alții, pe cutii sau pe unde apucau. Ascultau în liniște o oră sau două și, la urmă, după încheierea programului, o parte dintre ei rămâneau să discute pe marginea subiectului… Ocazional, întâlnirea a fost tulburată de zgomotul animalelor, dar s-a făcut repede liniște și adunarea a putut continua. Oamenii au apreciat efortul pe care îl făceam ca să prezentăm aceste subiecte și și-au exprimat amărăciunea că pastorii lor nu-i mai vizitează. Am găsit o plăcută manieră de a lucra și avem motive să credem că Dumnezeu va binecuvânta lucrarea făcută."

Din Vale d'Angrogna, lucrarea misionară s-a mutat în Villar Pellice:

„Presbiterul A. C. Bourdeau ținea conferințe în Villar de câtva timp și se întâlnea cu oamenii o dată pe săptămână. Era vară și era greu să-i aduni pe oamenii care urcau în munte cu animalele. Dar ei spuneau că, dacă fr. Bourdeau continuă cu întâlnirile, ei vor veni în fiecare duminică după-amiază. El prezenta din plin adevărul despre venirea lui Isus și despre Sabat, și interesul a fost stabilit. Aceasta este o solie care curând îi va determina pe oameni să ia o decizie în privința Sabatului. Câțiva par să fie pregătiți, dar majoritatea nu. Așa că a decis mai bine să îi conducă să studieze Biblia."[21]

S-au făcut pași și în lucrarea din Torre Pellice. S-a organizat o Societate misionară, care are ca scop să trimită reviste și studii prin corespondență… La St. Jons, trei mile în jos de Torre Pellice, Ellen White a vorbit de trei ori „la un public inteligent, în care mulți știau engleza. O dată a fost un pastor care a tradus totul de

[21] Ellen White, op. cit., p. 18.

la un capăt la altul, altădată, un profesor de școală, iar altădată, un tânăr bine educat…"[22]

În 1886 a fost organizată Biserica Adventistă, cu un număr de treizeci de membri și zece simpatizanți. De atunci până astăzi, această comunitate a funcționat fără încetare. Astăzi sunt cincisprezece membri, un grup de simpatizanți și diferiți vizitatori.

În vârful munților, la Pra del Torno, se află *Centrul de Studii Biblice și de Sănătate*, care adună în fiecare an zeci de tineri veniți din lumea întreagă să studieze și să se roage împreună.

Comportamentul și atitudinea lor amintesc de vechii valdenzi. I-am urmărit de aproape și pot să spun, așa cum spunea ghidul valdenz de la Tana, că „seamănă cu valdenzii de odinioară". Serile se întâlnesc, se roagă și studiază împreună. În timpul zilei, merg prin satele de munte și dau o mână de ajutor oamenilor bătrâni.[23] Când nu au ceva special de făcut, urcă pe munți să cunoască locurile. Poartă Biblia mereu cu ei. Chiar și atunci când fac călătorii în munte, nu se despart de ea. Dacă cineva îi întreabă ce este cu ei, scot Scriptura și citesc pasajele care vorbesc despre credința lor. Sunt veseli, plini de curaj și de speranță.

Am fost impresionat în chip aparte de Daniele Seban, o femeie de circa patruzeci de ani, de naționalitate franceză. Ea a lăsat comoditatea marilor orașe și s-a mutat în acest colț uitat de lume, cu gândul de a fi un exemplu pentru acest popor. Nu ține conferințe, nu face seminarii și nu organizează nici un proiect însemnat. În schimb trăiește simplu, natural, cu mare dragoste de Dumnezeu și de oameni. Din când în când, conduce grupuri de turiști prin munții nesfârșiți. În timp ce prezintă istoria valdenzilor, cu delicatețe le aduce aminte ascultătorilor de marile principii care au animat altădată acest popor. Dacă o vezi, nu poți să nu îți amintești de misionarii de altădată.

---

[22] Ellen White, *Visit to the Vaudois Valleys* în „Review and Herald", 01.06.1886, în Bill Sherman, *Visit of Waldensian Valleys*, Lifestyle Center, p. 17.

[23] În ziarul *Riforma* a fost publicat un articol despre activitatea tinerilor adventiști care lucrează cu spirit creștin pentru frații lor valdenzi. *Riforma*, sept. 2003. p. 3.

Odată am întrebat-o de ce a făcut acest sacrificiu și ea mi-a răspuns: „Iubesc acești oameni și eu cred, la fel ca Ellen White, că, 'de-a lungul acelor văi, sunt suflete prețioase care vor primi adevărul'."[24]

Privind văile pustii de astăzi, este greu de crezut că lumina Evangheliei va mai străluci în aceste locuri, ca altădată. În cele câteva case din munți, mai locuiesc doar câțiva bătrâni. Restul au murit sau au coborât în vale. În localitățile Torre Pellice, Bobbio, Villar, Luserna, oamenii s-au secularizat și nu mai sunt atrași de cele spirituale. Dar ici și colo întâlnești câte un bărbat sau câte o femeie cu sufletul aprins de dragoste pentru Dumnezeu.

„Rugăciunea noastră către Tatăl ceresc este ca lumina să mai poată străluci în întunericul moral al poporului din aceste văi ale Piemontului."[25]

[24] „Din lumina pe care eu o am, de-a lungul acelor văi sunt suflete prețioase care vor primi adevărul. Eu nu am nici o cunoștință personală de acele locuri, dar ele mi-au fost prezentate ca fiind legate de lucrarea lui Dumnezeu din trecut. Acum, El este cu un pas înaintea acestui popor și ei trebuie să facă acest pas." Ellen White, *Historical Sketches of the Foreign Missions of the Seventh-day Adventists, Notes of Travel*, p. 226-249. *Visit to Northern Italy*, 27 nov.-15 dec., 1885, p. 147.

[25] Ellen White, *Manuscript Releases* în *History of Adventism in Italy*, vol. V, p. 274.

ÎN LOC DE CONCLUZIE

Când urci la Pra del Torno, spre *Școala vechilor Barba,* pe coasta unui deal însorit se află o mână de case mici de piatră. Între acestea se află și o casă de piatră albă, aparținând *Centrului de Sănătate* al Bisericii Adventiste. Puținii locuitori din zonă cunosc bine acest Centru. Odată, un grup de tineri care învățau aici au invitat un valdenz, pe nume Adriano, să îi conducă pe vârfurile înalte ale munților. Au petrecut un timp împreună. După câteva zile m-am întâlnit cu ghidul valdenz, pe care îl cunoșteam foarte bine. Ne-am îmbrățișat, apoi am schimbat câteva cuvinte. Era uimit de tinerii adventiști și mi-a spus: „Tinerii tăi poartă Biblia cu ei și se roagă mereu!" Mirat, l-am întrebat: „Cum așa?" „Da, s-au rugat dimineața la plecare, la amiază, înainte de masă și apoi seara, la întoarcere…" Am zâmbit și i-am răspuns: „Adriano, așa ne rugăm cu toții…" S-a uitat la mine câteva secunde și, ca și cum nu m-ar mai fi văzut, mi-a zis cu amărăciune: „Voi studiați și vă rugați așa cum făceam noi altădată… Valdenzii de astăzi nu se mai roagă…"

Ne-am despărțit după ce ne-am rugat împreună.

În timp ce coboram, m-am gândit la cele spuse de Adriano. Un amestec ciudat de bucurie și tristețe mi-a umplut sufletul. Cât de ușor au putut să piardă valdenzii valorile spirituale pentru care generații întregi au urcat pe rug! Biblia, care era cea mai prețioasă comoară, a fost uitată… Prea puțini o mai citesc. Ce să mai spun de rugăciune și de viața devoțională… Sabatul nu mai există de mult. Nu mai există nici identitate – s-au unit cu Biserica Metodistă și Baptistă, formând o uniune comună. În ce privește ecumenismul, sunt primii care astăzi dau mâna cu Biserica Catolică. Fac slujbe împreună și discută serios despre unirea bisericilor. Sunt valdenzi, dar nu mai seamănă cu cei de altădată.

Poate oare să se întâmple același lucru și cu noi? Pericolul de a urma același traseu este prea mare ca să nu îl luăm în considerare. Vom repeta istoria? Vom face aceleași greșeli ca ei? Îmbătați de triumful victoriilor și al libertăților câștigate, vom lăsa oare drapelul jos? Ne vom lăsa prinși în vraja secularismului și vom uita de moștenirea pe care am primit-o?

Din nefericire s-a demonstrat că lucrul acesta se poate întâmpla și mă îngrozesc la gândul că se poate întâmpla și cu mine. Îmi doresc cu toată ființa ca lumina care a fost aprinsă în noi și care mai pâlpâie încă între munții aceștia falnici să nu se stingă niciodată.